

**MODERNLEŞME SÜRECİNİN MEKÂNSAL YANSIMALARI:
APARTMANLAŞMANIN TÜRK ROMANINDAKİ TEMSİLİ (1923-
1950 ve 1950-1980 ARASI DÖNEM)**

İREM KARTAL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞEVKET ERCAN KIZILAY**

DÜZCE, 2025

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**MODERNLEŞME SÜRECİNİN MEKÂNSAL YANSIMALARI:
APARTMANLAŞMANIN TÜRK ROMANINDAKİ TEMSİLİ (1923-1950
ve 1950-1980 ARASI DÖNEM)**

İrem KARTAL tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Şevket Ercan KIZILAY

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Şevket Ercan KIZILAY

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN

Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. İlteriş YILDIRIM

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 10/07/2025

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

10 Temmuz 2025

İrem KARTAL

TEŐEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimim süresince ve bu tezin hazırlanma aşamalarında bilgi, deneyim ve rehberliğiyle her zaman yanımda olan değerli danışmanım Doktor Öğretim Üyesi Şevket Ercan KIZILAY'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisi yalnızca bir akademik rehber değil, aynı zamanda bu süreçte yol gösterici ve destekleyici bir danışman olmuştur.

Bu süreçte her daim yanımda olan, bana inanan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım aileme en derin teşekkürlerimi sunuyorum. Özellikle sevgili annem Zehra Kartal'a ve babam Ayhan Kartal'a, bana olan sonsuz inançları ve emekleri için şükranlarımı ifade etmek isterim. Onların varlığı, bu sürecin en büyük güvencesi olmuştur.

10 Temmuz 2025

İrem KARTAL

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TABLO LİSTESİ.....	ix
ÖZET	x
ABSTRACT.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ.....	7
3. YÖNTEM.....	9
4. TÜRKİYE’DE APARTMANLAŞMA SÜRECİ.....	14
4.1. APARTMAN NEDİR? KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR.....	14
4.2. TÜRKİYE'DE APARTMANLAŞMANIN EVRİMİ: GELENEKSELDEN MODERNE	16
4.3. APARTMANLAŞMANIN TEMEL NEDENLERİ.....	24
4.4. APARTMANLAŞMANIN TOPLUMSAL ETKİLERİ.....	28
4.5. 1923- 1950 DÖNEMİNDE APARTMANLAŞMA.....	31
4.6. 1950-1980 DÖNEMİNDE APARTMANLAŞMA.....	36
4.7. APARTMAN YAŞAMI ÜZERİNE SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR.....	41
5. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANLARINDA APARTMANLAŞMA VE MEKÂNIN TOPLUMSAL YANSIMALARI.....	45
5.1. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANLARINDA APARTMANLAŞMA VE MEKÂNIN TOPLUMSAL YANSIMALARI.....	46
5.2. ROMANLARDA APARTMAN TEMASI.....	48
6. 1923- 1980 ARASI TÜRK ROMANINDA APARTMANLAŞMA... 63	
6.1. 1923-1950 DÖNEMİ ROMANLARINDA APARTMAN TEMASI.....	63
6.1.1. APARTMAN ve MEKANSAL DÖNÜŞÜM.....	65
6.1.2. APARTMAN ve YAŞAM TARZI.....	66
6.1.3. APARTMAN ve TOPKUMSAL STATÜ	67
6.1.4. APARTMANLAŞMA ve MODERNLEŞME ELEŞTİRİSİ.....	69
6.1.5. APARTMAN ve SEMBOLİK ANLAM.....	70
6.2. 1950- 1980 DÖNEMİ ROMANLARINDA APARTMANLAŞMA.....	70

6.2.1. APARTMAN ve MEKANSAL DÖNÜŞÜM.....	75
6.2.2. APARTMAN ve YAŞAM TARZI.....	79
6.2.3. APARTMAN ve TOPLUMSAL STATÜ.....	82
6.2.4. APARTMAN ve MODERNLEŞME ELEŞTİRİSİ.....	91
6.2.5. APARTMAN ve SEMBOLİK ANLAM.....	93
7. TARTIŞMA.....	96
8. SONUÇ.....	99
9. KAYNAKÇA.....	103
ÖZGEÇMİŞ.....	109

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 6.1. 1923–1950 Arası Türk Romanlarında Apartman Temsili.....	63
Tablo 6.2. 1950–1950 Arası Türk Romanlarında Apartman Temsili.....	72

ÖZET

MODERNLEŞME SÜRECİNİN MEKÂNSAL YANSIMALARI: APARTMANLAŞMANIN TÜRK ROMANINDAKİ TEMSİLİ (1923-1950 ve 1950-1980 ARASI DÖNEM)

İrem KARTAL

Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şevket Ercan KIZILAY

Temmuz 2025, 110 sayfa

Bu tez çalışması, Cumhuriyet Dönemi Türk romanlarında apartmanların kullanımı ve apartman yaşamının toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini incelemektedir. Apartmanlar, özellikle 1923-1950 ve 1950-1980 dönemlerinde Türkiye'nin hızla modernleşmesi ve kentleşmesiyle birlikte toplumsal yaşama dahil olan yeni mekânsal yapılar olarak öne çıkmıştır. 1923-1950 arası dönemde apartmanlaşma, Batı'dan gelen modernleşme etkileriyle, büyük şehirlerde sosyal statü göstergesi olarak kabul görmüştür. Bu dönemde apartmanlar, geleneksel konut yaşamından uzaklaşma ve bireyselliğin ön plana çıkışıyla ilişkilendirilmektedir. 1950-1980 dönemine gelindiğinde ise, apartmanlar daha yaygın hale gelmiş, geniş halk kitlelerinin konut ihtiyacını karşılamada önemli bir rol üstlenmiş ve şehirleşmenin yoğunlaşmasıyla birlikte toplumsal ilişkilerdeki değişimleri hızlandırmıştır. Bu bağlamda tez, her iki dönemdeki apartman yaşamının sosyal uyum, toplumsal ilişkiler ve bireylerin mekân algısı üzerindeki etkilerini sosyolojik ve mekân sosyolojisi perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemi ve metin analizi kullanılmış olup, söz konusu dönemlerin toplumsal özelliklerini yansıtan Türk romanları incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, romanlarda apartmanlaşma olgusu beş ana tema altında ele alınmıştır: **mekânsal dönüşüm** (şehir dokusundaki değişim, eski-yeni yapı karşılığı), **yaşam tarzı** (çekirdek aileye geçiş, komşuluk ilişkilerinde zayıflama, yalnızlaşma), **toplumsal statü** (apartmanın prestij ve sınıfsal ayrışma göstergesi olması), **modernleşme eleştirisi** (yüzeysel Batılılaşma, estetik kaygıların azalması) ve **sembolik anlamlar** (özgürlük, yeni başlangıç, kimlik inşası).

Anahtar Kelimeler: Apartman, Türk Romanı, Cumhuriyet Dönemi, Sosyal Değişim.

ABSTRACT

SPATIAL REFLECTIONS OF THE MODERNIZATION PROCESS: REPRESENTATION OF THE APARTMENT IN THE TURKISH NOVEL (1923- 1950 AND 1950-1980 PERIODS)

İrem KARTAL

Düzce University

Graduate School, Department of Sociology

Advisor: Assist Prof. Dr. Şevket Ercan KIZILAY

Master's Thesis

July 2025, 110 pages

This thesis examines the use of apartments in Turkish novels of the Republican Era and the effects of apartment life on social structures. Apartments, especially in the periods of 1923-1950 and 1950-1980, came to the fore as new spatial structures that were included in social life with the rapid modernization and urbanization of Turkey. Between 1923-1950, apartment life was accepted as an indicator of social status in big cities with the modernization influences coming from the West. During this period, apartments were associated with the departure from traditional housing life and the prominence of individuality. In the period of 1950-1980, apartments became more widespread, played an important role in meeting the housing needs of the masses, and accelerated the changes in social relations with the intensification of urbanization. In this context, the thesis aims to examine the effects of apartment life in both periods on social harmony, social relations, and individuals' perception of space from a sociological and spatial sociology perspective. In this context, qualitative research methods and text analysis will be used, and Turkish novels reflecting the social characteristics of the periods in question will be examined. The focus will be on apartment themes in the novels, the adaptation processes of individuals in the modernization process, and the place of apartments in social life.

Keywords: Apartment, Turkish Novel, Republic Period, Social Change.

1. GİRİŞ

Toplum ve edebiyat arasındaki güçlü bağ sonucunda edebiyat sosyolojisi alanı ortaya çıkmıştır. Edebiyat sosyolojisi edebi eserleri sosyolojik bir bakış açısıyla incelemektedir. Buradaki önemli edebi eserde romandır. Romanlar kaleme alındıkları dönemin değer, çatışma ve toplumsal yaşamını en iyi ifade eden kaynak olduğu için sosyoloji araştırmalarının önemli bir parçasıdır. Edebiyatla toplumun dinamikleri ortaya konmaktadır. Bu yüzden bir toplumu ve toplumda meydana gelen olgu ve olayları en iyi edebiyat aracılığıyla anlayabiliriz.

Edebiyat sosyolojisi, edebi eserleri toplum bağlamında inceleyen bir disiplindir. Robert Escarpit'in de belirttiği gibi (1992: 19), edebiyat kitap, okuma ve metin gibi unsurlar üzerinden şekillenir ve bu kavramlar çoğu zaman iç içe geçer. Edebiyat, sadece bireysel bir yaratı süreci değil, aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Türk edebiyatı da sözlü gelenekten yazılı kültüre geçerken toplumun yapısını, ilişkilerini ve mekânlarını yansıtmış; bu da edebiyat-sosyoloji ilişkisinin ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymuştur.

Edebiyat sosyolojisinin bir disiplin olarak temellerinin, Robert Escarpit'in 1958 yılında yayımladığı "*Edebiyat Sosyolojisi*" adlı eseriyle atıldığı konusunda birçok araştırmacı hemfikirdir. Fransız edebiyat eleştirmeni ve sosyolog olan Escarpit, edebiyatı yalnızca estetik bir ürün olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve ticari ilişkiler ağı içinde değerlendirmiştir. Edebiyatın üretim, dolaşım ve okurla buluşma süreçlerini inceleyen Escarpit, bu yönüyle edebi üretimi sosyal ilişkiler çerçevesinde ele alan bir yöntem geliştirmiştir. Ona göre edebiyat, sanat kadar ticaret ve teknolojiyle de ilişkili bir alandır. Escarpit, özellikle Fransa örneğinden hareketle, sayısal verilere dayalı analizler yaparak edebi üretimdeki toplumsal farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Bununla birlikte, okuma alışkanlıklarına ve kitap tüketimine dair istatistiklerin yetersizliği, onun dikkat çektiği önemli bir eksikliklerdir (Escarpit, 1968: 5).

Edebiyat sosyolojisi sosyoloji disiplini içerisine oldukça geç bir dönemde dâhil olmuştur. Escarpit, bu gecikmenin başka bir boyutuna dikkat çeker. Ona göre, edebiyat sosyolojisinin bir disiplin olarak kurulamamasının temel nedenlerinden biri, 1930'lu

yıllarda Sovyetler Birliği'nde biçimcilik (formalizm) akımının sanat anlayışında baskın hale gelmesidir.

Her ne kadar kullandıkları yöntemler nedeniyle sosyoloji ve edebiyat birbirinden ayrı gibi değerlendirilse de iki disiplinin de ana malzemesi insan ve onun yaşamıdır. Toplumların kendine has nitelikleri edebiyat ile birlikte kayıt altına alınıp korunmaktadır. Bu noktada en önemli edebi kaynaktaki romanlardır.

Türk romanında mekân, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal dönüşümün önemli bir sembolüdür. Konak, köşk ve yalı gibi yapılar Osmanlı toplumunun geleneksel aile yapısı ile kimliğini yansıtırken; modernleşmeyle birlikte apartman, çekirdek aileye geçişi, bireyselleşmeyi ve yeni kentsel yaşam biçimlerini temsil eden bir sembol haline gelmiştir. Bu mekânsal dönüşüm, romanlarda toplumsal yapıdaki değişimleri ve birey üzerindeki etkilerini analiz etmede önemli bir zemin sunmaktadır (Elçi, 2003: 23).

19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan bir edebiyat ürünü olan Türk romanı, sadece bir edebiyat türü olarak kalmamış bununla birlikte yazarların toplumsal ve siyasi görüşlerini aktardığı bir araç olarak kullanılmıştır. Batılılaşma süreci ve İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçişin yarattığı bunalımlar, yazarlar için önemli konular olmuştur. Türk roman yazarları, eserlerinde yalnızca sanat yapmamış, aynı zamanda topluma yol gösterme misyonunu da üstlenmiştir. Bu nedenle Türk romanı, başından beri sosyal ve siyasi meselelerle iç içe gelişmiştir (Elçi, 2003: 11).

Ev, yalnızca fiziksel bir mekân değil aynı zamanda bireylerin kimliğini ve kültürünü yansıtan psikolojik bir alandır. Roman yazarları da , karakterlerini ev ortamında tasvir ederek onların iç dünyalarını ortaya koyar. Bachelard'a göre ev, anıların ve ruh halinin somutlaşmış halidir; insanı hem doğaya hem de hayatın zorluklarına karşı koruyan bir sığınaktır. Salt bir barınak olmanın ötesinde, ev, belleğin ve kimliğin birleştirici gücüdür. Bachelard'ın ifadesiyle, "*ev olmasaydı insan dağılırdı*" çünkü ev, kazanımlarımızın devamlılığını sağlayan bir alandır (Bachelard, 1996: 35).

Konak ve apartman bağlamında incelendiğinde Türk romanındaki ev olgusu, kültürel ve toplumsal değişimlerin incelenmesindeki en etkili göstergedir. Ev, bireyin varlığının devam etmesi için gerekli ihtiyaçların karşılandığı ve kişiliğinin oluştuğu en önemli sosyal yapı taşıdır. Evin kültürel değerler aktarımında da rolü bulunmaktadır. Evlerde yaşanan olaylar, kişilerin hem kendisini hem çevresindekileri etkilemektedir. Bu sebeple

sosyo-psikolojik yapıyı anlamlandırmak için konutun çok yönlü olarak ele alınması önemlidir (Çelebi, 2024: 1).

Şehir, yalnızca insanın kültürel birikiminin ürünü olmakla kalmaz; aynı zamanda bireyin kimliğini biçimlendiren, kültürel aktarımı sağlayan ve sınırlar çizen bir yapıdır. Harvey de bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Eğer Robert E. Park haklıysa, nasıl bir şehir istediğimiz sorusu, nasıl kişiler olmak istediğimiz, ne gibi toplumsal ilişkiler arayışı içerisinde olduğumuz, doğayla nasıl bir ilişkiye değer verdiğimiz, ne tür bir yaşam tarzı arzuladığımız ve hangi estetik değerlere sahip olduğumuz sorularından ayrı düşünülemez” (Harvey, 2013: 44). Bu yaklaşım, şehrin kültürel aktarım ve kimlik inşasındaki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır.

Apartman yaşamı olarak tanımlanan çok aileli ve çok katlı konut düzeni, Türkiye’de 19. Yüzyılın sonunda ortaya çıkmaya başlamış, ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümlere paralel olarak zaman içinde çeşitli formlara dönüşmüştür. Osmanlı kent yaşamındaki kollektif barınma türü ise vakıflara ait olan kiralık odalar ile ortaya çıkmıştır. 15.yüzyıl itibariyle Edirne ve İstanbul gibi büyük şehirlerdeki ailelerin ortak sağlık birimlerini kullandığı ve birbirlerinden bağımsız odalarda yaşadığı bu yapılar görülmeye başlamıştır. 18. Yüzyıl da ise İstanbul’da her katı bağımsız ayrı mutfak ve tuvalete sahip konut türlerinin varlığı döneme ait bulgularla ortaya konmuştur (Görgülü, 2016: 167).

Geleneksel Türk konut anlayışında karşılığı olmayan apartman modernleşmeyle beraber şehir yaşamına dahil olan çok katlı konut modelidir. Tek aileye ait müstakil ev veya konağın aksine apartman aynı çatı altında çok fazla haneyi barındırmaktadır. Köksal Alver' de apartmanı sokak veya mahallenin bloklara taşınmış hali olduğunu ifade etmektedir (Alver, 2010: 80). Bu biçimiyle apartman modern yaşam tarzının somut bir örneğidir.

İstanbul'da apartman yaşamı, 19. yüzyıl öncesinde Musevilerin "*Yahudihane*"leri ve gelir amaçlı "*Müteehhilin odaları*"yla başlamıştır. Modern apartmanlar ise yüzyıl sonunda özellikle Galata ve Beyoğlu'nda gayrimüslim kesimin ekonomik gücüyle yaygınlaşmıştır. Müslüman-Türklerde ise apartman yaşamı, Tanzimat sonrası Batılılaşma arzusunun bir göstergesi olarak benimsenmekle beraber başlangıçta pratik ihtiyaçtan çok, modern kimliğin sembolü olarak görülen bu yapılar, kentin sosyokültürel dönüşümünü yansıtmaktaydı (Elçi, 2003: 48).

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de hızlanan modernleşme süreci, özellikle kentleşme ve apartmanlaşma gibi mekânsal dönüşümlerle şekillenmiştir. Apartmanlar, 1923-1950 döneminde modernleşmenin sembollerinden biri olarak ortaya çıkmış; bireylerin geleneksel mahalle yapısından kopuşunu ve yeni bir yaşam tarzına geçişini simgelemiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk romanında önemli değişiklikler yaşanmış, mekân hâlâ şehir olmasına rağmen, şehirdeki insan ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır. Mekânların çeşitlenmesi, iletilmek istenen mesajlardaki değişimi yansıtmaktadır.

Başlangıçta Türkiye'de apartman bir statü ve batılılaşmanın mekânsal göstergesi olarak kabul edilmiştir. Erken cumhuriyet döneminde kent burjuvaları, İstanbul'da kira geliri elde etmek için batının etkisinin görüldüğü süslü ve konforlu apartmanlar inşa etmişler (Sürgit, 2019: 455).

Türk toplumunda modernleşmenin etkisiyle mimari de değişerek geleneksel ahşap ve taş yapıların yerini, çekirdek aile yapısına göre şekillenen, estetikten uzak çok katlı beton yapılar almıştır. Şehirlerde yaygınlık gösteren bu yapılar, modern mimarinin de etkisiyle işlevsel, küçük fakat yoğun eşyalarla dolu yaşam alanlarına dönüşmüştür (Sürgit, 2019: 453).

1930 ve 1940 döneminde inşa edilmiş apartmanlarda, modern mimarinin de etkisiyle beyaz renkler ve geometrik formlar kullanılmıştır ve bu özgün nitelikler büyük oranda korunarak günümüze kadar ulaşmıştır (Görgülü, 2016: 170).

Bu yeni tabakalanma sürecinde, modern mimari oluşturma ve yeni şehirler yaratma çabalarıyla birlikte kentleşme, kent hayatı, metropol yaşamı ve mekânsal farklılaşma gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Sosyal hayatta tanınan bu kavramlar, romanlarda da kendine yer bulmuş ve roman, bu kavramlarla ilişkili sosyal yansımaları ele almıştır. Apartman, Türk toplumunda geleneksel ev tipinin yerini alarak toplumsal değişimin mekâna yansıyan yüzlerinden biri haline gelmiştir. Apartman, yalnızca yeni bir ev değil, aynı zamanda yeni bir yaşam tarzının sembolüdür.

1950-1980 döneminde ise apartmanlaşma hız kazanmış ve göç dalgalarıyla birlikte şehirleşmenin yoğunlaşması toplumsal ilişkileri yeniden şekillendirmiştir. Cumhuriyet döneminde çoklu yapıya sahip konutlar varlığını sürdürmekte, geleneksel konutların yanı sıra modern dünyanın barınma biçimi olan apartmanlar yükselmektedir. Ancak bu apartmanların anlamı ve önemi, günümüzden oldukça farklıdır. 19. yüzyılın ikinci

yarısından itibaren inşa edilmeye başlanan ilk apartmanlar genellikle varlıklı ailelere aittir ve modern yaşamı temsil etmesi nedeniyle bir prestij meselesi haline gelmiştir. Katlarda çoğunlukla aynı geniş aileye ait çekirdek aileler ikamet ederken, bu aile apartmanları geleneksel konuttan apartmana geçişte bir ara form teşkil etmektedir. Bazı durumlarda, apartmanın sahibi aile kendisi burada yaşamayıp katları farklı ailelere kiraya vermektedir. Değişen mahremiyet anlayışıyla gelişen bu kolektif yaşam, 1965'te çıkarılan kat mülkiyeti yasasıyla daha da yaygınlaşmıştır.

1950'ler apartmanlar toplumsal statü, sahiplik ve üretim olarak dönüşüm geçirmiştir. Apartmanlar artık sadece zenginler için kira geliri sağlayan yapı değil orta sınıf için konforlu ve çağdaş bir yaşam alanına dönüşmüştür. Bu süreçte orta ve alt sınıfa yönelik konut üretiminde sendikalar ve Emlak Bankası da aktif rol oynamıştır. Malzeme seçimleri ve mimaride de sadeleşmeler yaşanmış, şehirlerin fiziki yapısında da değişimler görülmüştür. Bu bağlamda 1950 dönemi apartman hayatının şehirlerde yaygınlık kazandığı bir kırılma noktasıdır (Görgülü, 2016: 171). 1950'lerden sonra apartmanlar, prestij amaçlı inşa edilmekten ziyade, kentin konut sorununa çözüm sunma amacıyla üretilmiştir.

Türk toplumunda 19.yüzyıl sonlarında yaşanan toplumsal ve siyasi dönüşümlerin yazıldığı, Türk romanı dönemin getirdiği zorluklar sebebiyle edebiyat ürünü olmasının yanı sıra yazarların toplumsal ve siyasi görüşlerini dile getirdikleri araçlar haline gelmişlerdir. Cumhuriyet'e geçiş ve Batılılaşma sürecinde yaşanan bunalımlar, romancılar için vazgeçilmez bir konu olmuştur. Türk romanı yazarı bu konuları eserlerinde kaleme alırken sadece edebiyatçı değil aynı zamanda toplumu yeniden biçimlendiren bir düşünür sıfatı kazanmıştır. Böylece romanlar siyasi ve toplumsal probleme çözüm arayarak gelişmiştir.

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilanından (1923) 1980'e kadar olan dönemi kapsamaktadır. Araştırma iki ana zaman dilimine odaklanmaktadır:

1923-1950 arası: Bu dönem, Türkiye'nin modernleşme ve kentleşme sürecinin başlangıcını ve ilk apartmanlaşma hareketlerini kapsamaktadır. Modernleşme ideolojisi ile şekillenen yeni toplumsal yapılar, romanlarda da yer bulmuş ve apartmanlar, bireylerin sosyal yaşamında önemli bir simge haline gelmiştir.

1950-1980 arası: Bu dönemde Türkiye, hızlı bir sanayileşme ve göç süreci yaşamış; kentleşme hızlanmıştır. Apartmanlar, bu dönemde yalnızca bir modernleşme sembolü

olmaktan çıkarak, toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir yaşam mekânı haline gelmiştir. Glerle birlikte apartmanlar, sosyo-ekonomik farklılıkları ve yeni toplumsal dinamikleri barındıran mekânlar olarak öne çıkmıştır.

Her iki dönem, apartman yaşamının toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamak için önemlidir ve Türk romanlarında bu dönemlere dair geniş yansımalar bulunmaktadır. Bu nedenle tez, 1923-1950 ve 1950-1980 dönemlerindeki romanlarda apartman temsillerini karşılaştırmalı olarak inceleyecektir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Bu çalışmada 1923-1980 yıllarındaki yazılmış olan romanlarda yalnızca mimari bir kavram olmayan apartman olgusunun toplumsal ve kültürel öğeleri de içinde barındıran mekânsal dönüşümü nitel bir yaklaşımla incelenmiştir. Tez de Cumhuriyet'in ilanından 1980li yıllara kadar uzanan önemli dönemlerde modernleşme, sanayi ve şehirleşmenin konut türleri üzerindeki etkisi ve Türk toplumunda apartmanın önemi kavranmaya çalışılmıştır.

Yaşamsal gereksinimleri karşılamak, insanlık için en temel zorunluluktur. Dış tehditlerden korunmak için kendine ait bir barınma alanı yaratmakta bu zorunluluğun bir sonucudur. Sınırları belirlenmiş bir barınma alanında da yaşamakta bireyin hem varlığını sürdürmesi hem de güvenliği için önemlidir (Uludüz, 2014: 1) .

Tarihsel süreçte apartman da bu barınma ihtiyacına cevap vermekle birlikte maddi, sosyo-psikolojik, toplumsal ve kültürel öğeleri de barındıran ve kent yaşamını etkileyen karmaşık bir yapıdır. Kökeni Fransızcadan gelen her katında bir veya birden fazla dairesi bulunan konut (Hasol, 2019:16) anlamında kullanılan apartman 18. Yüzyılda Sanayi Devrimi ve Aydınlanma Çağının sonucu olarak Paris gibi Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Şehir nüfusunun Sanayi Devrimi'yle şehirli nüfusun artıp yaşam alanlarının yetersiz gelmesiyle birlikte konutlar işçi ve orta sınıfın ihtiyaçlarını karıştırmak için dikey şekilde edilmeye başlanmıştır.

Apartment konutlarının Osmanlıdaki ilk örneği ise 1839 Tanzimat Fermanı'yla birlikte ortaya çıkmıştır. Tanzimat ile birlikte Osmanlı Devleti Batı'dan etkilenmeye başlamış ama bu etki genellikle yüzeysel düzeyde kalarak seçmen bir mimari düzen ortaya çıkmıştır. 1923'ten 1950'ye kadar olan süreçte apartmanlar modernizmi yansıtmakla birlikte geleneksel yapıların izini de sürdürmeye devam etmiştir.

Apartmentlaşma fiziksel değişimlerin yanında sosyal statü ve yapı üzerinde de etkili olmuştur. Başlangıçta varlıklı aileler için statü göstergesi olarak inşa edilen apartmanlar ilerleyen zamanlarda konut ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiştir.

Bununla birlikte apartmanlar Türk ailesinde de değişimlere yol açmıştır. Geniş ailelerin yaşam alanı olan konaklar modernleşme ve batılılaşmayla beraber apartman konutları haline almıştır. Bu dönüşüm kadınların toplumdaki rollerinin değişmesi ve iş alanlarının

konut merkezinden uzağa inşa edilmesiyle beraber daha işlevsel ve banyo ile tuvaletler ayrı olacak şekilde meydana gelmiştir.

Bu çalışma da 1923 ve 1980 dönemi Türk romanında apartmanlaşmanın modernleşme olgusu olarak geniş bir perspektifle inceleme hedeflenmiştir. Dönemin romanlarında apartmanlar sadece fiziki bir yapı değil; toplumsal sınıfların belirgin hale geldiği, aile ve komşuluk ilişkilerinin etkilendiği, kimlik sorunlarının ortaya çıktığı bu şekilde modernizmin hem avantajının hem de dezavantajlarının işlendiği sosyolojik mekanları oluşturmaktadır. Çalışma da MAXQDA nitel veri analiz programının kullanılması ise edebi eserlerde sistematik kodlama ve tema analizinin incelenmesine örnek teşkil etmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede farklı toplumsal sınıfların gözünden apartman olgusunun incelenmesi Türk romanında modernleşme ile birlikte mekanın nasıl bir dönüşüm yaşadığına dair özgün bir perspektif ortaya koymak hedeflenmiştir.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, 1923-1980 yılları arasındaki Türk romanlarında apartmanlaşma olgusunu derinlemesine incelemeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Araştırmanın temel amacı, bu dönemde Türk romanlarında apartmanlaşmanın nasıl ele alındığını, hangi temaların öne çıktığını ve bu olgunun toplumsal, kültürel ve mekânsal dönüşümlerle ilişkisini anlamaktır. Bu doğrultuda, doküman analizi yöntemi benimsenmiştir. Doküman analizi, incelenen döneme ait edebi eserler olan romanların içeriklerinin sistematik bir şekilde analiz edilmesini ve yorumlanmasını kapsamaktadır.

Araştırmanın veri kaynağını, 1923-1980 yılları arasında yayımlanmış Türk romanları oluşturmaktadır. Bu dönem, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1980'li yıllara kadar olan önemli toplumsal ve kentsel değişimleri kapsayan bir zaman dilimidir. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte başlayan modernleşme çabaları, kentleşme ve sanayileşme süreçleri, konut tipolojilerinde de önemli değişikliklere yol açmış ve apartmanlaşma bu dönemin belirgin özelliklerinden biri haline gelmiştir. Apartmanlaşma olgusunun Türk toplumunda belirginleşmeye başladığı ve edebi eserlere yansıdığı bu dönemdeki romanlar, araştırmanın odak noktasını teşkil etmektedir. Romanların seçimi yapılırken, apartman temasını doğrudan ya da dolaylı olarak işleyen eserlere öncelik verilmiştir. Bu süreçte, literatür taraması ve daha önce yapılan çalışmalar dikkate alınarak kapsamlı bir roman listesi oluşturulmuştur. Ulaşılan romanlar, araştırmanın amaçları doğrultusunda titizlikle incelenmiştir. Veri analizinde, nitel veri analizi tekniklerinden olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, metin verilerinin sistematik olarak kodlanması, kategorize edilmesi ve yorumlanması yoluyla anlam çıkarılmasını sağlayan bir yöntemdir. Bu amaçla, MAXQDA nitel veri analiz programı kullanılmıştır.

Çalışmada 1923- 1980 arasında Türk romanında apartmanlaşma olgusunu derinlemesine inceleyebilmek için nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Eserlerdeki apartman temasına bağlı olan mekânsal, sosyal ve kültürel olguları sistematik olarak analiz etmek için doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

İlk olarak analiz edilen romanlarda apartmanlaşmayla ilişkili olay örgüleri, karakter ve ifadeler belirlenmiş ve açık kodlama yapılmıştır fakat bu aşamada çok fazla farklı kod oluşmuştur.

Sonraki aşamada oluşturulan kodlar daha düzenli hale getirilmek için metinlerde kullanılan durum ve kavramlara dikkat edilmiştir.

Kodları oluştururken ilk olarak doğrudan romanlardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Eserler analiz edilirken apartmanların fiziki görünümleri, sosyal hayata etkileri gibi önemli görülen ve tekrar eden ifadeler potansiyel kod olarak kaydedilmiştir. Kodları oluşturmada diğer bir kaynak ise literatürdeki kavramsal çerçevedir. Önceki çalışmalardaki ortak apartman temaları kod oluşturma sürecine katkıda bulunmuştur.

Son aşamada ise oluşturulan kodların birbiriyle ilişkili ve benzer olanları ortak bir çerçevede toplanarak geniş temaları kodlar elde edilmiştir. Beş ana temanın ortaya çıkması diğer ifadeyle sistematik tema oluşturma ve kodlama ile sağlanmıştır. Eserlerdeki tekrarlayan anlatımlar apartman olgusunun çeşitli boyutları ve ana temanın belirlenmesine katkıda bulunmuştur. Başlıklar, romanlarda apartmanların ele alındığı alanlar ve bu olgunun sosyal, mekânsal ve kültürel değişimlerini en iyi ifade eden kategoriler olacak şekilde oluşturulmuştur. Bu şekilde bu beş ana başlık, araştırmanın temel sorusu olan “1923- 1980 dönemi arasındaki Türk romanında apartman olgusunun ele nasıl alındığı, öne çıkan temaların ne olduğu ve apartman olgusunun sosyal, mekânsal ve kültürel alanla olan ilişkisinin ne olduğu” sorusuna anlamlı bir yanıt verebilmek için oluşturulmuştur.

MAXQDA programı, bu kodlama ve tema oluşturma süreçlerinde veri organizasyonu, kod yönetimi ve kodlar arası ilişkilerin görselleştirilmesi gibi konularda önemli kolaylıklar sağlamıştır . Programın sunduğu memo yazma özelliği sayesinde, kodlara ve temalara ilişkin detaylı notlar alınmış ve yorumlar kaydedilmiştir. Kod frekansları ve kod matrisleri gibi analiz araçları aracılığıyla, kodların metinlerdeki dağılımı ve farklı kodlar arasındaki olası ilişkiler daha sistematik bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, ağ diyagramları gibi görselleştirme araçları, oluşturulan tematik yapının ve kodlar arasındaki bağlantıların daha net bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Kodlama süreci iteratif bir şekilde ilerlemiş, metinlerin derinlemesine okunması ve analiz edilmesiyle birlikte bazı kodlar birleştirilmiş, bazıları yeniden tanımlanmış veya yeni kodlar oluşturulmuştur.

Literatür taraması sonucunda, Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında apartmanlaşma temasını ele alan çeşitli çalışmaların bulunduğu görülmüştür . Ancak, mevcut çalışmaların genellikle belirli yazarlara, sınırlı sayıda esere veya apartmanlaşmanın modernleşme, toplumsal değişim veya yabancılaşma gibi belirli yönlerine odaklandığı

tespit edilmiştir. Örneğin, bazı çalışmalar apartmanların edebi metinlerdeki sembolik anlamlarını veya toplumsal sınıflaşmadaki rolünü incelerken, bazıları da apartman yaşamına yönelik eleştirel yaklaşımları ele almıştır. 1923-1980 yılları arasındaki geniş zaman diliminde apartmanlaşma olgusunun Türk romanlarındaki çok boyutlu yansımalarını bütüncül ve sistematik bir yaklaşımla inceleyen kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu araştırma, 1923-1980 dönemi Türk romanlarında apartmanlaşma temasını daha geniş bir perspektiften inceleyerek literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Çalışma, apartmanların sadece eleştirel bir bağlamda değil, aynı zamanda mekânsal dönüşümün bir aracı, toplumsal ilişkilerdeki değişimin bir göstergesi, modernleşme sürecinin somut bir yansıması, bireysel ve toplumsal kimlik arayışlarının bir zemini ve toplumsal hiyerarşi algısının bir ifadesi gibi farklı boyutlarını ortaya koyarak literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, MAXQDA gibi bir nitel veri analiz programı kullanılarak yapılan sistematik kodlama ve tema analizi, bu alandaki edebi metin incelemelerine metodolojik bir örnek teşkil edebilir ve nitel araştırmalarda veri analizinin nasıl yapılabileceğine dair daha şeffaf bir süreç sunabilir.

Araştırmada öne çıkan temaların seçimi, incelenen romanlardaki tekrar eden örüntüler, vurgular ve apartmanlaşma olgusunun farklı boyutlarına işaret eden ifadeler doğrultusunda şekillenmiştir. Bu temalar, aynı zamanda dönemin toplumsal, kültürel ve ekonomik koşullarıyla da yakından ilişkilidir. Örneğin: Apartmanlaşma ve Mekânsal Dönüşüm: Kaynaklarda apartmanların kent dokusunu değiştirmesi, eski ve yeni yapılar arasındaki algı farklılıkları ve apartmanların yapısal özellikleri sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu nedenle, mekânsal dönüşüm önemli bir tema olarak ele alınmıştır. Apartmanlaşma ve Yaşam Tarzı: Romanlarda apartman yaşamının sosyal hayata, aile yapısına, kadınların konumuna ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilere dair çeşitli yansımalar bulunmaktadır. Ayrıca, komşuluk ilişkilerindeki değişim ve yalnızlaşma/yabancılaşma olgusunda bu tema altında incelenmiştir.

Sonuç olarak, bu nitel araştırma, 1923-1980 yılları arasındaki Türk romanlarında apartmanlaşma olgusunu çok yönlü bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu dönem, Türkiye'nin geçirdiği önemli toplumsal ve kentsel dönüşümlerin edebi eserlere yansımalarını anlamak için kritik bir zaman dilimidir. Çalışmada temel veri kaynağı olarak belirlenen dönemin Türk romanları, içerik analizi yöntemiyle ve MAXQDA nitel

veri analiz programı aracılığıyla sistematik bir şekilde incelenerek apartmanlaşma temasının farklı boyutları (mekânsal dönüşüm, toplumsal etkiler, modernleşme, kimlik/aidiyet, eleştirel yaklaşımlar) derinlemesine analiz edilecektir. Bu araştırma, mevcut literatürde genellikle belirli eserlere veya temalara odaklanan çalışmaların ötesine geçerek, 1923-1980 dönemi Türk romanlarındaki apartmanlaşma olgusunun bütüncül ve sistematik bir değerlendirmesini sunmayı ve bu alandaki bilgi birikimine özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Kullanılan nitel veri analizi yönteminin şeffaflığı ve sistematik yapısı da benzer edebi metin incelemeleri için metodolojik bir örnek teşkil edebilecektir.

Tez çalışması kapsamında apartman olgusunu dönemlere göre ele almak üzere incelenen romanlar şunlardır:

• **1923-1950 Dönemi Romanlarında İncelenen Eserler:**

- Refik Halit Karay - *Anahtar*
- Peyami Safa - *Mahşer*
- Suat Derviş - *Fosforlu Cevriye*
- Nahid Sırrı Örik - *Tersine Giden Yol*
- Peyami Safa - *Sözde Kızlar*

• **1950-1980 Dönemi Romanlarında İncelenen Eserler:**

- Orhan Kemal - *Devlet Kuşu*
- Ayla Kutlu - *Islak Güneş*
- Adalet Ağaoğlu - *Ölmeye Yatmak*
- Tezer Özlü - *Çocukluğun Soğuk Geceleri*
- Orhan Pamuk - *Cevdet Bey ve Oğulları*
- Attila İlhan - *Kurtlar Sofrası*
- Adalet Ağaoğlu - *Fikrimin İnce Gülü*
- Orhan Kemal - *Gurbet Kuşları*
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu - *Panorama*

- Sevgi Soysal - *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*
- Orhan Kemal - *Murtaza*
- Attila İlhan - *Sokaktaki Adam*
- Melih Cevdet Anday - *AylaklarFormun ÜstüFormun Altı*

4. TÜRKİYE’DE APARTMANLAŞMA SÜRECİ

4.1. APARTMAN NEDİR? KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR

Temel bir ihtiyaç olan barınma tarih boyunca birçok mekânsal biçimle karşılanmaya çalışılmıştır. Önceleri tek katlı ve yatay düzlem biçimindeki konutlar zaman içerisinde toplumsal, maddi teknolojik ve kültürel değişimlerle birlikte değişim göstermiştir. Kent nüfusunun artıp konut arazilerin yetersiz kalması ise konutların dikey biçimde inşa edilmesini zorunlu kılmıştır. Aydınlanma Çağı’ndan sonra yaşanan Sanayi Devrimiyle birlikte sanayi kentlerine doğru gerçekleşen işçi göçlerinin ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilen işçi konutları isimli yapılar dikey dönüşümün önemli bir örneğidir işçi konutları zamanla apartmanlaşma sürecine evrilerek modern kent hayatının normatif konut biçimi halini almıştır.

Konut yalnızca barınma alanı değil aynı zamanda konfor, bireysellik ve güvenliği temsil eden yapıdır. Kişinin yaşamında önemli bir yeri olan konutlar sosyal, ekonomi, doğa gibi birçok faktörden etkilenerek şekillenmektedir. Kentsel mekanda en çok bulunan yapı türü ve kentlerin görünümünde hakim olan apartmanlar sadece fiziki değil kültürel, ekonomik ve sosyal özellikleriyle birlikte kentler ve kentlerdeki yaşamda en önemli belirleyicidir. Gelişmiş ülkelerde apartmanlaşma sanayileşmeyle birlikte ekonomi, nüfus artışı ve teknoloji gibi etkenler ile hız kazanmıştır.

En küçük toplum birimi ailenin, barınma ihtiyacı sonucunda şekillenen konut sadece fiziki bir mekan değil aynı zamanda iletişim ve etkileşimi içeren sosyal bir düzendir. Bu karmaşık yapı zamanla toplumların ilerlemesiyle birlikte dönüşümler yaşamıştır. Özellikle de kentleşme sürecinde apartmanlar, şehirdeki konutları temsil etmektedir (Uludüz, 2014: 4).

"*Apartman*" kelimesi Fransızcadan alınmış olup, her katında bir veya daha fazla daire bulunan çok katlı konut yapısını ifade eder. Apartmanın temel özelliği, aynı çatı altında bulunan ancak birbirinden bağımsız konut birimlerine sahip olmasıdır. Çok katlı konut yapılarının içinde apartmanlar, kendine özgü bir yer tutar. "Apartman" kavramı, genellikle orta sınıfın gelişimiyle birlikte 19. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da çok katlı konut yapıları tarihin erken dönemlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır. Neolitik çağdan itibaren kırsal yerleşimlerde de düşey yerleşmiş konutlarda birçok ailenin birlikte yaşadığı bilinir. Özellikle kuzey ülkelerinde, ahşap yapılarda ailelerin topluca yaşadığına

dair veriler vardır. Ancak antik dönemdeki bu çok katlı yapılar, günümüz modern apartmanlarından farklıdır. En büyük fark, o dönemdeki konut birimlerinin birbirinden bağımsız olmaması ve toplu aktiviteler için ortak alanlar sunacak şekilde düzenlenmiş olmalarıdır (Müştak, 2016: 24-25).

Günümüzdeki anlamıyla kullanılan apartman olgusu başta Paris olmak üzere büyük Avrupa kentlerinde orta sınıf kiracılar için 18. Yüzyılda tasarlanan konut modelidir. Bu dönemde Avrupa'daki kentleşme arsa maaliyetlerini yükseltmiş orta sınıfta bu maaliyetlerini karşılamayınca apartmanlar kentlerin temel unsurunu oluşturmuştur. Türkçeye ise Fransızca "*appartement*" sözcüğünden geçen terim Batılı dillerde bir binanın bağımsız dairesini ifade ederken Türkçede tüm binayı ifade etmektedir (Şahin ve Gürçan, 2021: 1910)

Günümüzün ilk çok katlı apartman bloklarının kökeni, Antik Roma Dönemi'ne, özellikle "Insula" adı verilen yapılara dayanır. Bu yapılar, birbirinden bağımsız kiralanabilir konut birimlerinden oluşuyordu. Roma'daki nüfus artışı ve mevcut konutların yetersizliği nedeniyle, şehirde çok katlı konutlar inşa edilmeye başlandı. Kentin sınırlı alanı, çok katlı yapılaşmayı zorunlu kılarken, bu yapılar genellikle dar, kötü havalandırılmış ve konforsuzdu. Ancak, toprak sahipleri kazanç elde etmek amacıyla, yangın riski taşıyan ve kalitesiz şartlarla yapılan bu konutları inşa etmeye devam ettiler. Zamanla, Roma'nın liman şehri Ostia'da, daha iyi konfor koşulları sağlanarak bu yapılar yayılmaya başladı. Insula'lar, öncelikle dar gelirli kesim için tasarlanmış olsa da zamanla üst gelir gruplarına da uygun hale gelmişti. Bu yapılar, sınırlı alanı en verimli şekilde kullanma amacıyla yükseklik kazandırılmaya çalışıldı. Zemin katlarda işlevsel satış birimleri yer alırken, üst katlarda yaşayanlar için özel konaklama alanları bulunuyordu. Genellikle sade cepheler ve iç avlularla yapılan bu yapılar, aydınlatma ihtiyaçlarını karşılamak için yaratıcı çözümler sunuyordu (Müştak, 2016: 25-27).

Bireylere toplu bir yaşam sunan apartmanlar tek aile konutundan farklıdır. Apartmanlarda ortak kural ve alışkanlıklar sonucu yeni bir konut anlayışı oluşturmuşlardır. Apartmanda yaşamak; aidiyet, komşuluk, kimlik gibi kavramları yeni anlamlar yüklerken bireyler bu kavramların yanında paylaşım, uzlaşım ve katılım gibi davranışları da tanımışlardır (Uludüz, 2014: 12).

Apartment hayatı kent ve kültür deneyimlerinden bir tanesi şeklinde değerlendirilmelidir. Kentlerdeki yüksek apartmanlı bölgeler planlı gelişmiştir veya gecekondu

gerçekleşen bir dönüşüm yaşamıştır. Bu nedenle iki biçimdeki apartman hayatı da farklılık göstermektedir. Apartmanlar, bireylerin barınma sorununa çözüm olarak bulunduğu katlı yapılaşmanın mekânsal görüntüsü ve günümüzde de şehirlerdeki egemen konut türüdür (Külekcı, 2002: 15).

Apartmanların dezavantajları da bulunmaktadır. Tek katlı geleneksel konutlarda bireyler daha özgürken, apartmanlarda diğer bireylere karşı saygılı olmalı, gürültü yapmamalı ve yüksek sesle müzik dinlenmemelidirler. Bununla birlikte de apartman harcamalarına katkıda bulunmalıdırlar. Çünkü tek yaşanan konutlarda evlerin bakım ve tamirleri kişilere aitken apartmanda bu masraflar paylaşılır. Bu durumda apartman hayatının daha ekonomik bir yaşam sunduğu söylenebilir. İnsanlar arası iletişim ve komşuluk ilişkileri geleneksel konutlarda daha samimiyken apartmanlardaki ilişkiler mesafeli ve kontrollüdür. Çalışan bireylerin yaşadığı apartmanlarda ise ziyaretler daha azdır çünkü bireyler boş zamanlarını aileleri ile ve dinlenerek geçirmek isterler (Uludüz, 2014: 12).

İlk çok katlı yapılaşma eski Roma'da inşa edilmiştir. Savaş ve fetihler sonucunda imparatorluk zenginleşmiş ve artan nüfusun konut ihtiyacı için inşa edilen bu yapıların asıl nedeni ise demografiktir. Bugünkü biçimiyle apartmanlar ise 18. Yüzyılın başında Paris'teki üst sınıfların ilgi alanında olan konut türü olarak inşa edilmiştir (Külekcı, 2002: 27).

4.2. TÜRKİYE'DE APARTMANLAŞMANIN EVRİMİ: GELENEKSELDEN MODERNE

Kentleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte apartmanlar, Türkiye'de konut üretiminin baskın modeli hâline gelmiştir (Alver, 2010: 80). Bu dönüşüm, kentlerin geleneksel yapısının aşamalı olarak kaybolmasına yol açmış; mahalle kültürünün yerini, özgünlükten yoksun ve birbirine benzeyen apartman blokları almıştır.

Apartman, modernleşme süreciyle birlikte Türkiye'de baskın konut modeli hâline gelmiş; bu durum geleneksel mahalle kültürünü zayıflatmıştır. Tülin Görgülü'nün belirttiği gibi apartman kavramı Türkiye'de genellikle olumsuz çağrışımlar taşır ve sevimsiz bir yaşam biçimiyle ilişkilendirilir. (Görgülü, 2016: 176) Geleneksel Türk konutlarında mahremiyet ön plandayken, modern apartmanlarda bu hassasiyet kaybolmuştur. Ayrıca apartmanda fiziksel yakınlığa rağmen sosyal mesafe artmakta; her daire kendi içine kapalı bir yaşam alanı hâline gelmektedir. (Alver, 2010: 81).

Batılı diplomatlar ve gayrimüslimlerin benimsediği apartman yaşamı ilk olarak Beyoğlu ve çevresinde ön plana çıkmıştır. Türklerde bu yeni yaşam biçimine II. Meşrutiyet sonrası Nişantaşı ve Maçka gibi bölgelerde katılım göstermiştir. Bu dönemde apartmanda yaşamak kendine batıyı örnek alan Türkler için bir statü simgesi haline gelmiştir. Özellikle Beyoğlu'ndaki gayrimüslimlerin yaşam biçimi, modernleşme sürecindeki Türkler için taklit edilen bir model niteliği taşımıştır (Elçi, 2003: 49).

Ülkemizde apartman biçimindeki konutların ilk örnekleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile inşa edilmeye başlanmıştır. Bu ferman, Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimler için daha önce uygulanan inşaat yasakları ve yerleşim kısıtlamalarını kaldırmış ve böylece apartman inşaatı, sınırlı bir alanda ve az sayıda olsa da başlamıştır. Bu dönemde Anadolu'da geleneksel konut anlayışı devam etmiştir. İstanbul'da ise apartmanlar, cephe ve süsleme açısından tamamen batılı bir tarzda inşa edilmesine rağmen, plan şemalarında geleneksel Türk evlerinden bir öge olarak sofa kullanımı sürdürülmüştür. Doğan Apartmanı (Naib Bey Apartmanı), bu dönemin dikkat çeken örneklerinden biridir ve özellikle cephe özellikleri, parselin kullanım şekli ve plan uygulamalarıyla öne çıkar. 1893 yılında İstanbul'un Galata semtinde, Helbig ailesi tarafından yaptırılmış olan bu apartman, Fransız balkonları ve barok tarzı süslemeleriyle diğer konutlardan farklı bir görünüme sahiptir. Plan şeması da kendine özgüdür; apartman, iki farklı girişe ve ortasında bir avluya sahip olacak şekilde tasarlanmıştır. (Mutdaoğan, 2014: 3).

19. yüzyılın ikinci yarısında Beyoğlu'ndaki kozmopolit nüfusun artışı, yeni konut ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaca yanıt olarak Osmanlı ve yabancı mimarlar tarafından apartman tipi konutlar inşa edilmeye başlanmıştır. Zamanla İstanbul'un diğer semtlerine de yayılan bu yapıların ilk örnekleri Galata Apartmanları olarak kabul edilmektedir (Öncel, 2014: 3).

Cumhuriyet öncesi İstanbul'da, özellikle ticaretin merkezi olarak görülen Galata ve Pera bölgelerinde, gayrimüslim ve levanten topluluklarının yaşadığı alanlarda, geleneksel Türk konut kültürünün içinde apartman tipi konutlar yükselmeye başlamıştır. Bu değişimin sebepleri arasında göç ile kent nüfusunun artması, Batılılaşmanın kent yönetimi, mülkiyet ve sosyal yapıya etkileri, toplumsal dönüşümle geleneksel aile yapısından modern aile yapısına geçiş, dışa açılan ekonominin konut ve ev teknolojisine etkileri, ulaşım sistemindeki değişiklikler ve yangınlar sonrası alınan imar önlemleri

sayılabilir. Bu süreç, Galata'nın kentsel dokusunda apartman konutlarının mimari temellerinin atılmasına yol açmış, başlangıçta tek aileye ait olan bu konutlar, Osmanlı halkının yaşam biçimine yabancı olsa da zamanla daha çok aileyi barındıracak şekilde çok katlı yapılar haline gelmiştir (Uludüz, 2014: 12-13).

Osmanlı mimarisindeki köklü değişimlerden biri, geleneksel konuttan apartman konutuna geçişin, bir anda değil, ara tip olarak tanımlanabilecek bazı konut örüntüleri ortaya çıkararak gerçekleşmesiydi. Bu süreçte sıra evler, apartmanlara geçişin ara tipi olarak kabul edilmiştir. Sıra evler, yalnızca yüzyılın son çeyreğine ait olup, apartmanlar, kentin büyümesiyle bir sonraki yüzyılın temel konut modeli haline gelmiştir. Apartman konutları, ilk olarak Pera ve Galata'da, her biri tek bir mülk sahibine ait olacak şekilde inşa edilmiştir. Bu dönemde apartmanlar, yalnızca barınma ihtiyacını karşılamaktan ziyade, sahiplerinin maddi gücünün bir göstergesi olarak da görülmüştür. Apartmanların sahiplerinin adlarının verilmesi, bu konutların bağımsız mülkiyet altında bulduklarını gösteren bir gelenek haline gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise apartmanlar, sahibinin sosyal statüsünü yansıtan birer güç sembolü olmuştur. Osmanlı'dan çekirdek aileye geçiş, konut ihtiyacını artırmış ve bu da konut boyutlarının küçülmesine yol açmıştır. Zamanla, ahşap veya kagir yapılar yerini, daha küçük ve daha çok katlı apartmanlara bırakmış, bu apartmanlar ise daha sıkışık ve daha az özenle inşa edilmiştir (Uludüz, 2014: 13-14).

Sanayi Devrimi'nin getirdiği endüstrileşme süreci, bilim, sanat, ekonomi ve düşünce gibi birçok alanda toplumsal yaşamı ve çevreyi şekillendiren önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu süreç mimarlık alanını da etkilemiş ve dönüşüm yaratmıştır. Özellikle dönemin işçi sınıfının barınma sorunlarına çözüm arayışı, çok katlı apartman yapılarının inşasını gündeme getirmiştir. Bu şekilde, apartman konutları bu dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde ortaya çıkmıştır. Endüstrileşmenin etkisiyle sanayi ve iş örgütlerinin tarım ve ticaretten daha fazla ön plana çıkması, kırsaldan kente göçü hızlandırmış ve kentlerdeki nüfusun hızla artmasına neden olmuştur. Bu artış, kentlerdeki barınma alanlarının yetersiz kalmasına yol açmıştır. Barınma sorununu çözmek için, kentsel alanların dışında işçi mahalleleri oluşturulmuş ve fabrikaların yakınlıklarına çok katlı işçi konutları inşa edilmiştir. Yeni konut türlerinin ortaya çıkışı, köyden kente göç eden işçi kesiminin iş yerlerine yakın bölgelerde konaklama isteğiyle açıklanabilir (Uludüz, 2014: 6).

Konut yapılarındaki dönüşüm, apartman konutlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dönüşümün başlıca nedenlerinden biri, inşaat malzemeleri ve tekniklerinde yaşanan ilerlemelerdir. İlk konut yapılarından Sanayi Devrimi'ne kadar geçen dönemde, kalıcı yapılar için taş gibi dayanıklı malzemeler tercih edilse de, konutlar genellikle geçici yapılar olarak kabul edilip, daha ucuz ve kolay temin edilen toprak ve ahşap gibi malzemelerle inşa edilmiştir. Ancak, Sanayi Devrimi ile birlikte inşaat malzemelerinde devrim niteliğinde değişiklikler yaşanmış, geleneksel taş ve ahşap yerine, endüstriyel üretimle elde edilen metal ve cam gibi malzemeler kullanılmaya başlanmıştır. Fabrika üretimiyle ortaya çıkan bu yeni malzemeler, hızlı inşaat ve standartlaşmayı mümkün kılarken, inşaat tekniklerinde de büyük bir hızlanma sağlamıştır. Bu gelişmeler, mimari yapıları daha karmaşık bir hale getirirken, odak noktasını bireysel yapılar yerine, toplumsal kesim olan işçi ve orta sınıfın ihtiyaçlarına kaydırmıştır. Sanayileşmiş toplumlarda hızla artan orta sınıfın barınma talepleri, 19. yüzyılın sonlarına doğru çok katlı apartmanlar ile karşılanmaya başlanmıştır (Uludüz, 2014: 7).

Endüstrileşme, dünya genelinde geleneksel konutlardan apartmanlaşmaya geçişi hızlandırmıştır. Sanayinin gelişmesi ve nüfus artışı, şehirlerde konut sorununu gündeme getirmiş ve dar alanlarda çok sayıda konut yapma ihtiyacı doğurmuştur (Mutdoğan, 2014, s. 7). Apartmanlaşma, 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da sanayileşmeyle paralel olarak ortaya çıkmış, iş gücü talebinin artmasıyla şehirlerde konut ihtiyacı artmıştır. Bu ihtiyaca çözüm olarak, aynı arsa üzerinde birden fazla konut birimi içeren apartmanlar inşa edilmiştir (Gökmen, 2011, s. 12). Apartmanlaşmanın temel sebepleri arasında nüfus artışı, ekonomik değişimler ve teknolojik gelişmeler bulunmaktadır. Betonarme sisteminin yaygınlaşmasıyla, çok katlı binaların inşası mümkün hale gelmiştir. Türkiye'de ise apartmanlaşma, ilk olarak İstanbul'da başlamış ve Gümüşsuyu, Şişli ve Beyoğlu gibi semtlerdeki apartmanlar, Türkiye'nin diğer şehirlerine örnek olmuştur. İstanbul ve Ankara'nın ardından, apartmanlaşma tüm Türkiye genelinde yayılmaya başlamıştır (Büyüköztürk ve Oral, 2023: 244).

Sanayi devrimi 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da başladı ve özellikle İngiltere'de yoğunlaştı. Bu devrim, çalışma biçimlerini değiştirip iş yerlerini daha geniş alanlara yayarken, konutlar ve iş yerleri arasındaki mesafe arttı. Orta sınıf, işyerlerine yakın ve benzer özelliklerde konutlar talep etmeye başladı ve bu talepler apartman tipi konutlarla karşılandı. Sanayi devrimiyle birlikte ekonomik ve sosyal değişimler hızlandı. Bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Anadolu'da

da görüldü. Büyük şehirler ve liman kentlerinde apartmanlar inşa edilmeye başlandı, ancak Cumhuriyet öncesi dönemde bu tür konutlar sınırlıydı. Tanzimat Fermanı ile gayrimüslimlere yönelik yerleşim kısıtlamalarının kaldırılması, apartmanların yapımını hızlandırmıştır. Cumhuriyet sonrası Anadolu'da ise geleneksel Türk evleri inşa edilmeye devam etmiştir. Cumhuriyetle birlikte reformlar, Ankara'nın başkent olması ve demiryollarının Anadolu'ya ulaşması, ekonomik gelişmeleri hızlandırarak apartman ve geleneksel konut tipi farklılaşmalarını tetiklemiştir.

Bu dönemde geleneksel Türk evlerinden apartman tipi konutlara geçiş yaşanmıştır. İş yerlerinin evlerden uzaklaşması, selamlık bölümünün işlevini yitirmesi ve kadının toplumdaki rolünün artması gibi toplumsal değişiklikler, konutların planlamasında da değişimlere yol açmıştır. Geleneksel Türk evlerinde odalar, ailenin günlük yaşamını sürdürebileceği şekilde düzenlenmişken, apartman tipi konutlarda her odanın belirli bir işlevi olmuştur. Bu değişim, geleneksel yapılarla tamamen kopuşu değil, bazı mekanların yeni fonksiyonlarla kullanılmasını ifade etmektedir. Örneğin, geleneksel sofalı planlar apartmanlarda da yerini bulmuştur. Apartmanlardaki en dikkat çekici yenilik ise banyo ve tuvaletin ayrı ayrı mekanlar olarak tasarlanmasıdır. Batılılaşma, Avrupa'ya açılım ve küresel ekonomik etkiler, apartman tipi konutların yayılmasında önemli bir rol oynamıştır (Kosiuk ve Kosheliuk, 2023: 295).

Geleneksel Türk evleri, yaşam kültürü ve coğrafi koşullara göre şekillenmiş, genellikle bahçeli ve bir ya da iki katlıdır. İki katlı olanlarda, giriş katında servis alanları, üst katta ise yaşam alanları yer alır. Evler, içe dönük ve doğa ile uyumlu olarak planlanmış, gösterişten uzak bir yapıya sahiptir. Evler, ailenin ihtiyaçlarına göre fonksiyonel olarak tasarlanmış ve sade olmasına özen gösterilmiştir. Planlamada, iç ve dış mekan uyumu sağlanmış, sadece gerekli malzemeler kullanılmıştır. Evdeki en önemli öge oda olup, bir oda hem oturma hem de yatak odası olarak kullanılabilir. Geleneksel Türk evleri, uzun yıllar boyunca Türk ailelerinin yaşamına uygun olmuştur.

Günümüzde inşa edilen konutlarda, Türk-İslam ev geleneğinde yer alan çok amaçlı mekân kullanımı anlayışı büyük ölçüde terk edilmiştir (Kukaracı ve Aktemur, 2003, s. 48). Modern konutlar, her odanın belirli bir işleve hizmet ettiği sabit ve tek işlevli mekânlara dönüşmüştür. Mutfak, misafir odası, oturma odası, çocuk odası ve yatak odası gibi bölümler, mekânın esnek kullanımına izin vermemektedir.

Modern apartmanlarda karşılaşılan en önemli sorunlardan biri konut mahremiyetinin yeterince sağlanamamasıdır. Türk-İslam yaşam kültüründen uzak, çoğunlukla ekonomik kaygılarla inşa edilen bu yapılar, yetersiz ses ve koku yalıtımı nedeniyle komşular arasında rahatsızlık yaratmaktadır. Daireler arasında ses geçişi olması, yemek kokularının tüm apartmana yayılması gibi durumlar mahremiyeti zedelerken, üst üste inşa edilen banyolar, yatak odaları ve oturma alanları da bu sorunu derinleştirmektedir. Özellikle 2000 öncesi yapılarda tek banyonun çocuk odasıyla bitişik olması ve sifon seslerinin duyulması gibi etmenler, ev içi ve komşuluk mahremiyetini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, gece saatlerinde çalıştırılan çamaşır veya bulaşık makineleri gibi gürültülü ev aletleri de sıkça şikâyet konusu olmaktadır (Kayserili ve Kocaman: 2014: 266-267).

Birinci Dünya Savaşı döneminde apartmanlar, karaborsayla zenginleşen yeni burjuvazinin lüks yaşam alanları ve Batılı tarz eğlencelerin mekânı olarak görülmüş, bu durum geleneksel çevrelerde tepkiyle karşılanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında apartman, bir statü göstergesi olmaktan çıkarak, kentleşme ve konut ihtiyacının bir sonucu olarak yaygınlaşmıştır. 1950'lerden itibaren hızlanan sanayileşme ve iç göçle birlikte apartman yapımı artmış; konut kooperatifleri, banka kredileri ve kat mülkiyeti yasası bu süreci desteklemiştir. Kat mülkiyeti yasasıyla birlikte apartmanlar, yalnızca zenginlerin değil, orta sınıfın da mülk edinebildiği yapılara dönüşmüş; bu değişim, mimaride "*kullanım değeri*" nin öne çıktığı tasarımları beraberinde getirmiştir (Elçi, 2003: 50).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte göçler ve hızlı şehirleşme, geleneksel konutların artan ihtiyaçlara cevap verememesi ve nüfusun hızla artması nedeniyle konut sorununu gündeme getirmiştir. Türkiye, birçok gelişmekte olan ülke gibi, bu soruna çözüm arayışına girmiştir. Kırdan kente göç ile artan kent nüfusu, düzenli bir konut sisteminin oluşturulmasını engellemiş ve kent çevresi niteliksiz yapılarla dolmuştur. Bu dönemde, "toplu konut" üretimi, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir çözüm yöntemi olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, devletin öncülüğünde, konut kooperatifçiliği aracılığıyla toplu konut üretimi başlamıştır. Ancak konut sorunu yalnızca üretimle çözülmemiş, aynı zamanda bu konutların alt ve orta gelirli kesimler için erişilebilir olması gerektiği vurgulanmıştır. 1923-1950 yılları arasında savaşlar ve sınırlı kaynaklar nedeniyle konut üretimi sınırlı kalmış, ancak bu dönemde konut çeşitliliği artmıştır. Bireysel konut üretimi yaygın olmuştur ve özellikle yeni başkent Ankara dışında, kentleşme hızı fazla olmadığı için büyük bir konut sorunu yaşanmamıştır.

Zamanla, geleneksel büyük aile yapıları yerine çekirdek aileler ortaya çıkmış ve apartman kültürü gelişmiştir. Apartmanlar, genellikle tüccar sınıfına ait olup, kooperatifçilik de bu dönemde başlamıştır (Çiftçi ve Okuyucu, 2022: 20-21).

18. Yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimi'nin etkisiyle toplumların konut anlayışları da etkilenmiştir fakat geleneksel Türk evlerinden farklı olan apartmanlar Türk toplumunda 19.yüzyıl ile 20.yüzyıl başında kendine yer bulmuştur (Uludüz, 2014: 2).

Türk kentlerinde apartmanlar 19.yy. sonlarında ortaya çıkmıştır. Bu yüzyıl sonunda Galata ve Pera bölgesinde inşa edilen apartmanlarda yabancı ve gayrimüslimler yaşamaktaydı. Türk toplumundaki ilk apartman ise Laleli semtinde 1922 yılında inşa edilen “Harikzedegan Apartmanları”dır. Fakat 1950’li yıllardan sonra kent mekanlarındaki değişimler incelenip 1965’te yasallaşmış Kat Mülkiyeti Kanunu’nda dikkate alındığında apartmanlı hayatın 58 yıldır yaygın olduğu söylenebilir (Külekçi, 2002: iii).

Artan nüfus, apartman benzeri yapılarda birçok ailenin yaşayacağı toplumsal yapıya sahip olmak ve bu çok katlı yapıları inşa etmek için teknik ve maddi imkanların bulunması 19. yüzyılda ilk apartmanların Galata ve Beyoğlu’nda yapılmasının sebebidir (Külekçi, 2002: 29).

19.yüzyılda batılılaşmanın sosyal hayata etkisiyle beraber apartmanlaşma ilk kez İstanbul’da gelişip yaygınlaşmaya başlamıştır. İstanbul üzerine yapılmış olan araştırmalarda, ilk dönem apartmanlaşmanın kültürel, ekonomik, demografik ve fiziksel faktörlerle biçimlendiği konusunda ortak bir görüşe sahiptir. Nüfus artışı, iç ve dış göçler konut ihtiyacını etkilemektedir. Kültürel değişim de İstanbul’daki apartmanlaşmanın üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Apartmanlar yalnızca artan nüfus nedeniyle değil, Batı kültürüne yakın azınlıklar ile yabancıların yaşadığı bölgelerde özellikle de Beyoğlu ve Kadıköy’de 19.yüzyıl sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Zamanla da bu yaşam tarzı Teşvikiye, Cihangir ve Maçka semtlerine yayılmıştır. Bu değişimi etkileyen faktörler ise batılılaşma, toplumsal yapı ile ailedeki değişimler ve kadınların rolündeki değişikliklerdir (Külekçi, 2002: 30).

Tanzimatla başlayıp Cumhuriyet’in ilanıyla hız kazanan modernleşme süreciyle birlikte Türk aile yapısı değişmiş bu değişim ise konut biçimlerine yansımıştır. Geniş aileler yerini çekirdek ailelere bırakırken, çok işlevsel odalara sahip geleneksel konutların yerini de her mekanın bir işlevi olduğu apartman daireleri almıştır. Sanayileşmeyle beraber

kırdan kentse doğru olan göçlerle kent nüfusu artarken bu durum oluşan konut ihtiyacını karşılamak için çeşitli konut üretim biçimleri ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Şahin ve Gürcan, 2021: 1922).

Batılılaşmayla değişen düşünceler, maddi zorluklar, eğitimin gelişmesiyle kadınların bilgi düzeyleri artmış bu da toplumsal hayatta dinin etkisiyle oluşmuş olan göç ve yerleşim düzenini zayıflatmış diğer bir ifadeyle “kaç-göç” düzeni önemini kaybetmiştir.

Geleneksel içe kapalı aile yapısından çıkan bireyler dış dünya ile ilişkili bir yaşamı benimsemiştir. Bu değişimle beraber tek aileye ait kapalı konutlar yerini her katta birkaç ailenin yaşadığı apartman tipine bırakmıştır (Külekçi, 2002: 36).

19.yüzyılda İstanbul’da ticari ve kültürel merkezi konumunda olan Galata ve Pera’da ortaya çıkan çok katlı apartmanlar ve modern ulaşım araçları bu bölgelerin Avrupa kentlerine benzer bir yapıya kavuşmasında etkili olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nda son dönemdeki orta sınıf oluşumu, Batılı şirketlerde çalışan ve küçük ölçekli tüccarlarla başlamıştır ve bu grubu da gayrimüslimler oluşturmaktaydı. Önce sıra evler daha sonra apartmanlarda bu çalışan yeni kesimin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Öncelikle Beyoğlu ve gayrimüslim mahallelerinde görülen bu değişim sürecine müslümanlar daha geç dahil olmuştur. Daha sonra müslümanlarda gayrimüslimlerine benzer işlere ve yaşam tarzına sahip oldukça apartman yaşamı onlar arasında da yaygınlaşmıştır. Türk- Müslüman kesiminin ilk apartman örnekleri ise konut ihtiyacından daha çok batılılaşma isteği ve batıya özenmenin etkisiyle genellikle gayrimüslimlerin yaşadığı yerlere yakın, Batı ile kültürel benzerlik taşıyan ve ekonomik açıdan güçlü çevrelerde inşa edilmiştir (Külekçi, 2002: 29).

Apartmentlaşma, Osmanlı döneminde ilk kez İstanbul’da başlarken, Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle beraber modernleşme çabalarıyla Ankara’da da apartmanlar inşa edilmiştir. İlerleyen zamanlarda bu konu türü ülkenin tamamına yayılarak modernleşmenin göstergesi olarak kabul edilmiştir. İlk apartmanlar İstanbul’a gidip gelen, ekonomik yönden iyi ve ticaretle uğraşanlar tarafından yaptırılmıştır (Uludüz, 2014: 13).

Türkiye’deki ilk apartman örnekleri İstanbul’da ortaya çıkmıştır. Bu erken dönem apartmanları ile 1950 sonrası ortaya çıkan ve konut ihtiyacını karşılamak için inşa edilen apartmanlarda gerek neden gerekse sonuçlarıyla farklılık gösterir (Külekçi, 2002: 42). İstanbul’da Müslüman- Türk kesimine ait ilk apartman örneği Ulusal Mimarlık akımı

temsilcilerinden Kemalettin Bey tarafından tasarlanan “Harikzedegan Apartmanları”dır. 1918’de Altımermer, Cibali ve Fatih bölgelerindeki büyük yangında evlerini kaybedenler için tasarlanan projeye 1919 yılında başlanılmış ve 1922’de tamamlanmıştır. Yapım süreci halktan toplanan paralarla yürütülen projenin arsası ise Evkaf Nezareti tarafından sağlanmıştır. Daha önce apartmanların bulunduğu bölgede ise Lale Külliyesi’nden parçalardan inşa edilen Koska Medresesi yer almakta olup, II. Meşrutiyet öncesi çıkan çeşitli yangınlar sonucu yok olmuştur.

Yangında evlerini kaybedenler için yapılan bu apartmanlar yeterli sayıda aileyi barındıramayacağı düşünülerek kiraya verilip kira gelirleri harikzedelere verilmesi planlanmıştır. Yüksek kira bedeliyle kentsoylularının ilgisini çeken yapılar 1923 yılında belediyeye devredilmiş 1926’da ise bir dava sonucu hayır kurumuna ait olabileceği anlaşılınca Atatürk’ün girişimiyle Türk Hava Kurumu’na devredilerek “Teyyare Apartmanları” adını almıştır. Zamanla bölgedeki konutlar azalmaya başladıkça apartmanlar 1980’lerde otele dönüştürülmüştür. Günümüzde de “Merit Oteli” burada bulunmaktadır. Bu apartmanlar dönemin toplumsal ve kültürel dönüşümünün bir göstergesi olarak İstanbul’un konut yapısındaki değişimi simgelemektedir (Küleççi, 2002: 43-44).

Türk yapılarının ilk çok katlı konutunda avlular ortak yaşamı olumlu yönde etkileyip komşuluk ilişkilerini de güçlendirirken dışa doğru ilerledikçe mekanlarda özelleşme öne çıkmıştır. Mutfak, tuvalet ve banyo gibi alanlar avluya yakınken odalar dış çeperde yer alarak özel yaşam alanları korunmaya çalışılmıştır (Küleççi, 2002: 45).

4.3. APARTMANLAŞMANIN TEMEL NEDENLERİ

Türklerin apartman yaşamına geçişinde pek çok faktör rol oynamıştır; bunlar arasında doğal afetler (yangın, deprem), hızlı nüfus artışı, ulaşım araçlarındaki yenilikler, ekonomik yapının değişimi ve özenti duygusu bulunmaktadır. İlk apartmanların yoğunlaştığı bölgeler, kozmopolit yapıları, ticaretle olan ilişkileri ve Avrupa etkisiyle dikkat çeker. Bu özelliklere sahip oldukları için Galata, Pera, Taksim ve Şişli gibi semtler öncelikli olarak tercih edilmiştir (Kutlu, 2022: 38).

Osmanlı’nın geleneksel ve geçmişi simgeleyen konağına karşılık apartman, Cumhuriyet’in yenilik ve modernliğini simgeler. Cumhuriyet dönemiyle özdeşleşen apartmanlar, dönemin yükselen değerlerinin ve Cumhuriyet ideolojisinin bir yansıması olarak toplumsal yapıda önemli bir yer edinmiştir (Soysal, 2013: 22).

Cumhuriyet döneminde, Osmanlı kültürünün ve geniş ailenin simgesi olan konaklar değer kaybetmiş, yerine Batı'yı ve modernleşmeyi simgeleyen, çekirdek aile yapısının egemen olduğu apartmanlar tercih edilmeye başlanmıştır. Apartman, bu dönemde ilk kez ortaya çıkmamış olsa da Cumhuriyet ideolojisinin mekânsal bir yansıması olarak büyük bir anlam kazanmıştır (Soysal, 2013: 54).

Sanayi Devrimi sonrasında, özellikle gelişmiş batılı ülkelerde, kırsal alandan kentlere göç ve eski kent merkezlerinin yeni sosyal yapılarla değişmesi, gelişmekte olan ülkelerde de farklı şekillerde yaşanmış ya da yaşanmaktadır. Bu dönemde, sanayileşme sürecinin hızlanması ve nüfus artışı, konut ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu ihtiyacın karşılanmasında ise çok katlı yapılar olan apartmanlar önemli bir çözüm olarak öne çıkmıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte, tarımdan sanayileşmeye geçiş hızlandıkça, nüfus artışı ve kentleşme ile konut ihtiyacı da artmıştır. Bu süreçte, işyerlerine yakın bölgelerde yaşamayı tercih eden yeni orta sınıfın sayısı hızla yükselmiştir. Sanayileşen toplumlar, 19. yüzyılın sonlarından itibaren bu talebi, çok birimli yapılar olan apartmanlarla çözmeye başlamıştır (Kılıç, 2009: 3).

19. yüzyıl sonlarına doğru, Avrupa'daki kentlerdeki yeni ihtiyaçlara paralel olarak apartmanlaşma süreci başlamıştır. Aynı dönemde Osmanlı'da da ilk olarak İstanbul'da gayrimüslim ve Levantenlerin yaşadığı Beyoğlu ve Galata bölgelerinde sıra evler ve ardından apartmanlar inşa edilmeye başlanmıştır. İstanbul, 19. yüzyıl ortalarından itibaren Batı ile artan siyasi ve ekonomik ilişkileriyle geleneksel yapısını terk ederek, Batılı yaşam tarzını benimsemeye başlamıştır. Bu değişim, çok katlı yapılaşma ve apartmanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Cumhuriyet'in kurulmasının ardından, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerle birlikte İstanbul'da hem ulusal hem de evrensel mimarlık akımları etkisini göstermiştir. Bu dönemde işlevsel alanların dağılımı değişirken, düzenli ve planlı apartmanların bulunduğu yoğun yerleşim alanları da hızla gelişmiştir (Kılıç, 2009: 4).

19. yüzyıl ortalarında, Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma hareketinin etkisiyle Türkiye'ye ilk kez giren apartmanlar, Cumhuriyet dönemindeki modernleşme süreciyle daha geniş bir yayılma göstermiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında "kira evi" olarak da bilinen bu çok katlı yapılar, dönemin nitelikli örneklerini oluşturmuştur. Geleneksel ev düzenlerinden farklı olarak, Batılı tarzda çekirdek aile yaşamına uygun yeni konut planları geliştirilmiş, az sayıda mobilya ile sade, işlevsel bir yaşam alanı oluşturulmuştur.

1950'lerin ardından, ekonomik ve politik değişimlerle hızlanan nüfus artışı, kentsel alanda "apartmanlaşma" sürecini başlatmıştır. 1965'teki Kat Mülkiyeti Yasası ile birlikte konut, barınma işlevinin ötesinde, kâr amacı güden bir değer haline gelmiştir. Günümüzde, apartmanlar hem şehir merkezlerinde hem de çevresindeki alanlarda hem dikey hem de yatay olarak hızla çoğalmaktadır (Erdoğan ve Birol, 2021: 1572).

1960'lı yıllardan sonra Türkiye'deki şehirleşme sürecinde, konut çevreleri açısından iki ana gelişim modeli gözlemlenmiştir: Birincisi, üst gelir gruplarının tercih ettiği ve "doğal" bir biçimde gelişen, lojmanlar ve yerleşke tipi konut alanlarıdır. Diğer model ise, işçilerin ve alt gelir gruplarının yaşadığı, daha patolojik bir gelişim gösteren gecekondu bölgeleri ve bakımsız apartmanlar etrafında şekillenen yerleşimlerdir. Bu süreç, şehir merkezlerine yönelik iç göçle desteklenmiş, sosyal ilişkilerdeki dengesizlikleri artırarak plansız yapılaşmanın yayılmasına neden olmuştur. Böylelikle, düşük çevre kalitesine sahip, kontrolsüz, düzensiz ve karmaşık bir yerleşim yapısı şehirde hakim hale gelmiştir (Arlı, 2005: 298- 299).

Göçlerle birlikte kentlere yerleşen nüfusun barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, çoğu zaman yasal olmayan yollarla inşa edilen gecekondu yapıları hem barınma sorununu çözme hem de gecekondulaşma gibi yeni bir kentleşme problemine yol açma sonucunu doğurmuştur. Kentleşme sürecinde gecekondu, apartman, site ve villa gibi farklı yapı tipleriyle barınma ihtiyacı karşılanmaya çalışılsa da konut yetersizliği hala günümüzde önemli bir kentleşme problemi olarak varlığını sürdürmektedir (Tiken, 2011: 41).

Beyoğlu, ticari, sosyal ve kültürel yapısının yanı sıra nüfusunun da hızla değiştığı bir bölge olarak, 1870 yılındaki yangının etkisiyle önemli mimari ve şehircilik değişiklikleri yaşamıştır (Keyvanoğlu, 2017: 170). Osmanlı döneminde yabancı mimarların etkisiyle inşa edilmeye başlanan apartman tipi konutlar, Beyoğlu'nun yeni kimliğini oluşturmuştur. Bu apartmanlaşmanın tercih edilmesinin birkaç makul nedeni vardır; sık sık yaşanan yangınlar nedeniyle İstanbul'daki ahşap evler büyük zararlar görmüş, bu yapılar ekonomik ve işlevsel açıdan cazibesini yitirmiştir. Ancak, daha gerçekçi bir sebep ise, Beyoğlu'ndaki yüksek parsel değerleri ve hızla artan nüfusla birlikte, kagir apartmanların birden fazla kişi tarafından kullanılabilir olması ve dayanıklılığı sayesinde uzun süre bakım gerektirmemesi gibi ekonomik ve fonksiyonel avantajlar sağlamasıdır (Genç ve Kaya, 2023: 644).

Beyoğlu'ndaki apartmanlar, klasik Türk konutlarından farklı olup, genellikle Rum, Ermeni ve Levanten mimarlar tarafından tasarlanmıştır. Bu apartmanlar, dönemin mimari üslubunu yansıtarak Neoklasik ve Art Nouveau tarzlarını sergilemektedir. 19. yüzyıl sonlarında inşa edilen kagir binalar, kent kimliğinin somut unsurlarını taşır. Kent kimliği, şehrin coğrafi, kültürel ve mimari özelliklerinin birleşimiyle şekillenir. Beyoğlu'nun çehresi, 1955'e kadar güçlü bir kent kimliğine sahipti, ancak bu tarihten sonra sakinlerin bölgeyi terk etmesiyle değişim başladı. 1970-90 yıllarında Beyoğlu, eğlence merkezleriyle anılmaya başladı. 1990'larda İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılması ile bölge hem fiziksel hem de kullanıcı kitlesi açısından değişti. Günümüzde Beyoğlu, sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerle yeniden şekilleniyor, bu da İstiklal Caddesi'nde bellek ve kimlik arasında kopukluk yaratıyor (Genç ve Kaya, 2023: 644-645).

Kentleşmenin hız kazanmasıyla birlikte apartmanlar, yalnızca yer tasarrufu sağlamak ve hizmet-üretim alanları arasındaki mesafeyi kısaltmakla kalmaz; aynı zamanda farklı bir sosyo-psikolojik yapının da oluşumuna zemin hazırlar. Yaşanan olaylar ve toplumsal ihtiyaçlar, konut mimarisindeki değişimlerin zorunlu hale gelmesine yol açarken, bu değişimler özel yaşamdan kamuya açılan alanlara kadar geniş bir etkileyici olmuştur (Çelebi, 2024: 42).

Apartmentların doğayla ilişkisini kopardığına yönelik eleştiriler bulunmakla birlikte, sunduğu avantajlar da büyük ilgi görmüştür. Modern yaşamın gereklilikleri doğrultusunda gerçekleştirilen yenilikler hızla hayata geçirilmiş, ancak geleneksel yapıdan kopuşun yarattığı zorluklar da devam etmiştir. Modern tasarımlı evler veya eski ile yeninin birleşiminden oluşan yapılar, Osmanlı kültürünün izlerini tamamen silmese de Türk evinin doğayla uyumlu yapısının büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. Bahçenin kaybıyla birlikte hayat ve yarı açık sofaların yerine koridor, antre ve balkon gibi alanlar eklenmiş; bu da ışığa ve dış seslere olan mesafeyi artırmıştır. Sonuç olarak, kent kültürünün etkisiyle gelişen dikey mimari, ailenin içsel ve dış dünyaya açılan iletişim yollarını, odalar içinde hapseden bir yapıya dönüşmüştür (Çelebi, 2024: 43).

Apartmentlaşma, ilk başta kentlerdeki göç, üretim ve ulaşım gibi dinamiklerin doğal bir sonucu olmaktan çok, ticari ve modern yaşam ihtiyaçlarına uygun bir yaşam alanı olarak ortaya çıkar. Ancak zamanla, göçler ve kentlerin üretim kapasitesinin artışı gibi nedenlerle, apartmanlar ekonomik bir ürün olarak ön plana çıkar. Diğer yandan, yüksek

katlı binaların yaygınlaşması, betonlaşma konusundaki eleştirilerin artmasına yol açar (Çelebi, 2024: 44).

4.4. APARTMANLAŞMANIN TOPLUMSAL ETKİLERİ

Apartman yaşamı, şık bir şekilde giyinmek, salonda düzenlemeler yapmak, dans etmek ve balolara katılmak gibi etkinliklerle, bireylerin topluma karışabilmesini sağlar. Sonuç olarak, bir mekâna uyum sağlamak, onu doğru şekilde anlamaktan ve kodlarını çözebilmekten geçer. Bu kodlar, alışkanlıklarda, davranışlarda, dostluk ve düşmanlık ilişkilerinde ya da cinsellik gibi unsurlarda ortaya çıkar. Mekânı dolduran insanlar ve nesnelere, davranışları ve jestleriyle toplumsal yapıyı ve politik içeriği biçimlendirir (Kutlu, 2022: 150). Şişli, modern yaşamın ve bireyselliğin ön plana çıktığı bir mekân olarak karşımıza çıkar. Büyük konaklarda birkaç neslin bir arada yaşamasından sonra apartmanlara geçiş, karakterleri bireysel seçimler yapmaya zorlar ve sonunda bu seçimler, onları yalnızlıkla baş başa bırakır (Kutlu, 2022: 148).

Kentin fiziksel ve toplumsal dönüşümünün modern ve post modern kent sakinleri üzerindeki etkilerini incelemek önemlidir. Simmel'e göre metropol yaşamı, bireyde güvenmeme ve ihtiyatlı olma refleksi geliştirir. Bu durum, dışa dönük bir farksızlık tutumu ve daha yakın temaslarda tikslenme, yabancılaşma ve reddediş olarak ortaya çıkar. Metropol, kırsaldan farklı olarak bireyde daha karmaşık bir bilinç düzeyi ve belirgin bir farklılaşma yaratır; çünkü kent, yoğun ekonomik iş bölümünün merkezidir (Simmel, 2020: 80-90).

Batılılaşma süreci, aile yapısında köklü değişimlere yol açmıştır. Bu değişimlerden biri, evlilik öncesinde aileden bağımsız bir yaşam kurma gerekliliğinin öne çıkmasıdır. Akile Hanım'ın oğlu, evlenmeye karar verdikten sonra Cerrahpaşa'daki bir apartman dairesini kiralamış ve bütün birikimini ev eşyası alabilmek için harcamıştır. Ancak bu evlilik, boşanma oranlarının yükselişiyle birlikte kısa sürede sona ermiştir. Adıvar, bu süreçte artan boşanma oranlarına özellikle dikkat çekmektedir. Akile Hanım, bu değişimden duyduğu rahatsızlığı dile getirerek, insanların artık kıyafet değiştirir gibi eş değiştirdiğini öne sürmektedir. Artan boşanmalar, apartman dairelerine ve stüdyo tipi konutlara olan talebin de giderek yükselmesine neden olmuştur (Akdaş ve Çıkış, 2022: 55).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, büyük aileler için inşa edilen konaklar yerini, küçük ailelerin çağdaş gereksinimlerine hitap eden apartman dairelerine bırakmıştır

(Dumanogulları, 2020: 307). Apartmanlar, aidiyet duygusunu ortadan kaldırarak, içinde yaşayanları birbirlerinden izole eder ve aralarındaki bağları zayıflatır (Soysal, 2013: 63).

19. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'da, özellikle Beyoğlu, Galata, Nişantaşı ve Teşvikiye gibi bölgelerde, Müslüman olmayan azınlıkların yaşadığı yerlerde apartmanlar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, apartmana sahip olmak, Türk toplumunda ayrıcalıklı bir statü kazanmakla eşdeğer bir anlam taşımaktadır. Böylelikle, Osmanlı dönemine ait geleneksel konut yapıları olan aile apartmanları, çekirdek aileyi geleneksel aile yapılarıyla birleştiren özgün bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır (Erdoğan ve Birol, 2021: 1571).

Kırsal alandaki geniş ailelerin toplumsal ilişkilerinde önemli bir yer tutan komşuluk, kentleşme süreçlerinde farklı bir biçim alır. Gecekondu gibi kırsal yaşam tarzını daha fazla yansıtan yerleşim alanlarında komşuluk ilişkileri belli bir seviyede devam ederken, metropol yaşamına daha yakın olan apartman gibi yerleşimlerde, ailelerin eğitim ve ekonomik düzeylerine göre bu ilişkiler zayıflamaya başlar. Gecekondu ve alt orta sınıf apartman semtlerinde komşuluk ilişkileri daha samimi ve yardımlaşma odaklıdır. Küçük alışverişler, borç verme, cenaze ve düğünlerde destek gibi etkileşimler yaygındır. Orta sınıf apartmanlarda ise komşuluk daha çok dostluk ilişkilerine dönüşürken, orta üst sınıf semtlerinde komşular mesafeli ve bağımsızdır; tanışmalar da birbirleriyle fazla vakit geçirmekten kaçınırlar (Tiken, 2011: 56).

Kentlerin genişlemesiyle birlikte, apartman yaşamı, komşuluk bağlarını zayıflatır. Bu yeni yaşam tarzı, toplumsal yardımlaşma işlevini ortadan kaldırarak, insanları kendi yaşamlarına odaklanmaya iter. Kalabalık kentlerde, insanlar çevrelerinden uzaklaşarak, komşularından habersiz bir şekilde hayatlarını sürdürürler (Tiken, 2011: 165).

Kentleşme sorunlarının önemli bir yönü, denetimsiz büyüme ve değişim, dönemin romanlarında sıkça ele alınır. Yazarlar, bu değişimi özellikle kentlerin tarihi ve kültürel dokularının bozulması üzerinden anlatır. Romanlarda, nüfusun artmasıyla genişleyen kentlerdeki geleneksel mahalle yaşamı ile apartmanların getirdiği modern kent kültürünün çatışması işlenir. Bu şekilde, dönem romanlarında kentlerin denetimsiz bir şekilde büyüyerek yeni bir yüz kazandığı vurgulanır (Tiken, 2011: 203).

Ankara'daki yapılaşma, farklı semtlerde birbirinden bağımsız bir şekilde gelişmiştir, bu nedenle şehirdeki kamu yapıları halk tarafından bir bütün olarak algılanamamaktadır (Tankut, 1988: 100). Ankara'da üç tür konut bulunmaktadır. İlk grup, Osmanlı dönemi

kent dokusunun izlerini taşır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte bu geleneksel dokunun üzerine yeni yapılar eklenmiştir. 4-5 katlı apartmanlardan oluşan bu yeni yapılar, Ulusal Mimari Akımı'nın etkilerini yansıtmaktadır. Bahçeli ev modeli ise, orta ve üst sınıf için 1-2 katlı evler olarak Sıhhiye ve Kızılay çevresinde, üst gelir grubu içinse Ankara Bulvarı'nın doğu kısmında inşa edilmiştir. Başkent için bir dönem yenilikçi bir fikir olan "bahçe şehir" anlayışı, nüfus artışıyla birlikte verimsizleşmiş ve sonunda apartman bloklarının bu alanda yayılmasına yol açmıştır (Güven, 2023: 28).

Yeni yapı teknikleri ve malzemeleri, apartmanların çok katlı ve çok haneli olarak inşa edilmesine olanak tanımış; modern, konforlu yaşam koşulları sunmalarıyla öne çıkmalarına neden olmuştur (Öncel, 2014: 148-149). Ancak bu yapılar, bahçe ve avlu gibi ortak alanlardan yoksun olmaları ve sıkışık bir kent dokusu oluşturmaları sebebiyle hem fiziksel çevrede hem de yaşam pratiklerinde dönüşümlere yol açmıştır. Kolektif yaşam alanı niteliğindeki apartmanlarda, her dairede farklı ailelerin yaşaması, geleneksel aile konutu anlayışını zayıflatmıştır. Daire sayısının ve oda çeşitliliğinin artması, kullanıcıların yaşam tarzları ve mekân kullanım biçimlerinde de değişim yaratmıştır (Öncel, 2014: 253).

Bahçe, geleneksel evlerle sıkı bir bağa sahipken, apartmanlaşma süreciyle birlikte giderek önemini kaybetmiştir. Eskiden ferahlatıcı bir alan, özel buluşmaların ve mutluluğun merkezi olan bahçe, şiirlerde de sevgiliyle buluşulan bir yer olarak tasvir edilmiştir. İçinde çeşit çeşit ağaç, rengârenk çiçekler ve hoş kokularla mutlu anlara ev sahipliği yapar. Ancak apartmanlaşma ile bahçelerin kaybolmaya başlamasıyla doğa özlemi, balkonlarda bulunan küçük bitkilerle giderilmeye çalışılmış, fakat bu çözüm yetersiz kalmıştır. Balkon, modern kent yaşamının sıklığı ve doğadan uzaklaşmayı eleştiren şiirlerde, bir tür rahatsızlık ve sınırlılık sembolü olarak yer almıştır. Apartmanlaşma eleştirileri, bireylerin yalnızlaşması ve yabancılaşması gibi toplumsal sorunlarla bağlantılı olarak, aynı zamanda modern hayatın eleştirisi biçiminde de ortaya çıkmıştır (Çelebi, 2024: 321).

Kentleşme süreci ve nüfus artışı hız kazanırken, yüksek maliyetler ve malzeme yetersizliği nedeniyle inşaat faaliyetlerinde yavaşlama yaşanmış, bu da konut sorunlarını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, apartmanlaşma oranı artarken, bodrum katları, çatı katları ve garajlar gibi alanlar da konut olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bahçeli evler ile apartman yaşamı arasında bir karşıtlık doğmuş ve bu durum tartışma konusu olmuştur.

Bu dönemde inşa edilen yapılar, işlevselliği ve rasyonel tasarımı esas alarak, Uluslararası Üslup çerçevesinde düz çatılı, betonarme karkas yapılar ve geniş cam yüzeylerle tasarlanmış, yuvarlatılmış girişler eklenmiştir. Mimarlık alanında, geçmişin birinci Ulusal Mimarlık anlayışı terk edilerek, çağdaş ve devrimci bir yaklaşım benimsenmiş, yeni rejimi yansıtan modern tasarım ilkeleri tercih edilmiştir (İncedemir ve Örmecioğlu, 2022: 279).

Apartmanlaşma, toplumun büyük dönüşümünü simgeler. Bu olgunun iki önemli yönü vardır: Apartmanlar, yeni zenginlerin ve burjuvaların geleneksel mahalle yaşamından uzaklaşarak, yeni bir hayata adım attıkları yerlerdir. Bir apartman yaptırmak ya da apartmanda oturmak, bir ayrıcalık olarak kabul edilir. Ahşap evlerle çevrili mahallelerin dışında, dayanıklı, görkemli ve prestijli yapılar olarak apartmanlar, sakinlerine de aynı duyguyu aşılar. Böylece apartmanlar, ilk dönemlerde zenginliğin sembolü haline gelir. Mahallesinden ayrılan zenginler, gözde semtlerde apartman inşa etmeyi bir statü meselesi olarak görür. Toplumun apartmanlara bakışı da bu sembol olma özelliğiyle şekillenir (Alver, 2019: 126- 127).

Apartman, sanayileşme ile birlikte kentte artan nüfusun barınma sorununu çözmeye amacıyla gündeme gelmiştir. Bu büyük nüfus için toplu konutlar, sıra evler ve apartmanlar inşa edilmesi gereklidir. Başlangıçta apartman, diğer ev modelleriyle zıtlıklar gösterse de, ilk dönemlerdeki gibi yalnızca bir statü sembolü olarak görülmez. Artık toplumun büyük çoğunluğu apartmanlarda yaşamaktadır. Apartmanlar, barınma sorununa çözüm olmanın yanı sıra, kendisiyle birlikte yeni bir yaşam tarzı da getirir (Alver, 2019: 127).

4.5. 1923- 1950 DÖNEMİNDE APARTMANLAŞMA

Türkiye’de ekonomik, siyasal ve toplumsal değişimler kent mekanlarını da etkilemiş ve kent mekanlarında egemen olan çok katlı yapılardan olan apartmanlarda da bu değişimler etkili olarak üç dönemde incelenmiştir. Bu dönemler; “Erken Cumhuriyet Dönemi”, “1950- 1980 Dönemi” ve “1980 sonrası dönem”dir.

Cumhuriyetin ilanı ve Sanayi Devrimi’nin de etkisiyle kentlerde endüstrileşme başlamış bunun sonucunda da konut ihtiyacı oluşmuştur. Apartmanlarda bu süreçte kentlerde yaygınlaşarak önemli konut modeli haline gelmiştir ve kent dokusu üzerindeki etkisiyle dikkat çekmiştir (Şahin ve Gürçan, 2021: 1909).

Cumhuriyetin ilk yıllarda konut alanında, savaştan yeni çıkıldığı için sınırlı olan kaynaklarında öncelikli alanlarda kullanılmasıyla nedeniyle bir durgunluk söz konusudur (Küleççi, 2002: 53).

Türkiye de II. Dünya Savaşı'na katılmamasına rağmen ekonomisi yavaşlama göstermiştir. Devletin aldığı önlemlerle beraber yatırımlarda azalmıştır. Yine bu dönemde nüfus artış hızı da düşük olduğu ve nüfusun büyük kısmı kırsalda yaşadığı için kentlerde konut ihtiyacı oluşmamıştır. Nüfus artışının çok olmaması, savaş nedeniyle oluşan belirsizlik ortamı da konut yatırımlarının sınırlı kalmasına neden olmuş bu koşullar özel sektör girişimcilerini olumsuz etkilediği için konut üretimi devlet desteğinden yoksun, teşviksiz ve sınırlı bir şekilde gerçekleşmiştir (Küleççi, 2002: 55-56).

Türkiye'de 1930'larda yaşanan ekonomik buhran ile 1923- 1950 döneminde konut üretimindeki düşüşe II. Dünya Savaşı etki etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'daki ahşap konutlar yerini Cumhuriyet ile beraber taş yapılara bırakmıştır. Bu sebeple de 1930' lardan sonra İstanbul'da ahşap yapıya rastlanmamış zamanla da bu anlayış tüm Türkiye'ye hakim olmuştur 1950'lerle beraber ise konut ihtiyacına yönelik yanıtlar, hukuki düzenlemeler doğrultusunda dayanıklı malzemeler kullanılarak inşa edilmiş apartmanlar üzerinden biçimlenmiştir (Uludüz, 2014: 5).

Erken Cumhuriyet dönemindeki imar faaliyetleri Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelmiş 500.000'den fazla göçmesinin yerleştirilmesi ve savaşta zarar görmüş kentlerin inşası başkent Ankara'nın imarı üzerinde yoğunlaşmıştır. Ankara'da memur konutları ile devlet binalarının inşası öncelikliken İstanbul'da da konut üretimi artmıştır. Ancak devletin konut politikaları sınırlı kalınca konut kredisi sağlamak amacıyla 1926 tarihinde Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Bunun yanında Vakıflar Başmüdürlüğü 'de orta gelirli memurlar için vakıf apartmanları inşa ettirmiştir. 1928'de Maliye Bakanlığı'na memur konutları yapma yetkisi verilmiş fakat 1929 ekonomik buhranda konut yatırımları da etkilenmiştir.

Bu dönemde her ne kadar devletçi politika benimsense de devletin yönlendirici rolü konut alanında yetersiz kalmıştır. İstanbul'daki üst gelir grupları 1930'larda Ayazpaşa, Talimhane, Taksim ve Gümüşsuyu semtlerine yönelirken, 1933 itibariyle de Beyoğlu nüfusu Tarihi Yarımada'nın nüfusunu geçmiştir (Küleççi, 2002: 53).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde nüfus hızla artmadığı için İstanbul'da, başkent olmasıyla devlet bürokrasisinin taşınması nedeniyle de Ankara'da konut sorunu yaşanmamıştır. Bu

dönemde kentsel arsanın mülkiyeti bölünememesi nedeniyle apartman inşası büyük sermaye gerektirmekteydi fakat sermaye sahiplerinin yatırımları üretim ve ticaret alanında olduğu için apartmanlar genellikle birikimini başka alanlara aktaramayan rantiyeler ile avukat, doktor gibi yüksek gelirli meslek grupları tarafından inşa edilmiştir ama bu gruplarda sınırlı sayıda olması nedeniyle apartman üretimi de düşük kalmıştır (Külekcı, 2002: 54).

1930'lu yıllarda, apartman tipi konutlardan birçok kişi ve hane halkı faydalanmaya başlamıştır. Bu dönemde, apartmanlar, sahibinin farklı ünitelerini kiraya vererek gelir elde etmeye yönelik, birden fazla oturma biriminden oluşan konutlar olarak tanımlanmaktadır (Uludüz, 2014: 14).

Cumhuriyetin ilk yıllarında "I. Ulusal Mimarlık Akımı", Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkmasına rağmen en belirgin örneklerini bu dönemde vermiştir. Mimarlar, Osmanlı ve Selçuklu öğeleriyle birlikte 19. yüzyılın eklektik tarzını da benimsemişlerdir. Bu süreçte kentlerde batı kültürüne ilgi artarken geleneksel unsurların korunmasına ve iki kültürün birleşmesine odaklanılmıştır. Anadolu'daki kentlerde apartmanlar ile geleneksel konutlar arasında farklılıklar görülmüş, özellikle liman ve demiryolu şehirleri yenilikleri daha hızlı takip etmiştir. Geleneksel konut anlayışı, toplumsal değişimlerle uyumsuz hale gelmiş; odalar daha spesifik işlevlere bürünmüş, ancak bazı öğeler, örneğin sofa, geleneksel kullanımla devam etmiştir (Mutdoğan, 2014: 5).

II. Ulusal Mimarlık dönemiyle (1939- 1950) birlikte de , apartman konutları yaygın hale gelmiştir. Bu dönemde, nüfus artışı ile küçük inşaatların yerini çok katlı apartmanlar almıştır. Ancak apartmanlar, kullanım amacına göre farklılıklar göstermiştir. Bazı apartmanlar, memurlar için kira konutu olarak inşa edilirken (örneğin Ankara), bazıları ise üst gelir grubuna hitap eden lüks konutlar olarak inşa edilmiştir (örneğin İstanbul). Ankara'da, 1930'lu yıllarda Atatürk Bulvarı üzerinde elitler apartmanlarını yaptırmışlardır. Bu dönemde, İstanbul'a göre Ankara'daki talep fazla olduğundan arsa fiyatları yüksek seyretmiştir. Ancak Ankara'daki apartmanlar genellikle memurlar için kiralanmak üzere tasarlandığı için mütevazı bir plan şemasına sahipti. Bulvar üzerinde yer alan apartmanlar, üç kat ve çatı katı olarak projelendirilmiştir. Bazılarının giriş katları dükkan olarak kiraya verilmek üzere yapılmış, bu yüzden konut birimleri üst katlara yerleştirilmiştir. Her katta genellikle iki daire yer almakta ve her dairede üç orta büyüklükte oda ve bir sofa bulunmaktaydı. Apartmanların uyum içinde olmasına özen

gösterilerek, yatay şerit pencereler, köşe pencereleri ve cephede girinti-çıkıntı yapan balkonlar gibi detaylar kullanılmıştır. Yapılarda betonarme iskelet sistemi ve tuğla dolgu duvarlar tercih edilmiştir. Ayrıca, ön cepheler gri edelputz sıva ile kaplanmış olup, üç katlı tasarımdan dolayı asansöre ihtiyaç duyulmamıştır (Müştak, 2016: 45).

Mekânlarda Avrupa tarzı iç mekân düzeni hakimdir. Bunun sonucunda salın ve yatak odası gibi işlevsel mekânlar ortaya çıkmıştır ve apartman planlarına dahil edilmiştir. Osmanlı'da son dönemde başlayan kimlik değişimi İstanbul'da belirginleşmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile de batılılaşma süreci hız kazanmıştır ama bu atılımlar ağırlıklı olarak Ankara'da gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki (1923- 1950) apartmanlarda üç odalı ve sofası olan iki daire bulunurken bu konutlarda Batılı hayat tarzını benimseyen orta ve üst sınıfları yaşamaktaydı. Geleneksel Türk evindeki işlevsel odalarının yerini ise modern mobilyalarla döşenmiş ve özelleşmiş mekânlar almıştır. 1930'ların sonunda ise milli mimari anlayışıyla sofalar "hol" adını almış, yükük gibi geleneksel unsurlar korunarak kadınlar için mahremiyet alanı olan mutfaklar daha içte olacak şekilde konumlandırılmıştır. Mimari metinlerde de holün, misafirin doğrudan kabul edildiği ve evdeki diğer bölümlere geçişin sınırlı tutulduğu alan olması gerektiği vurgulanmıştır (Şahin ve Gürcan, 2021: 1910- 1912).

Erken dönem apartmanlarda, erkek misafirlerin doğrudan belirli odalara geçişini sağlamak için merdiven holünden bağımsız bir kapı tasarlanmıştır. Bu düzenleme, erkeklere özel odalara erişimi mümkün kılıyordu. Ancak bu tür uygulamalara oldukça az rastlanmıştır. Zamanla haremlik-selamlık yaşam biçiminin etkisini kaybetmesi ve mekânların bu dönüşüme uyum sağlaması, bu değişimin başlıca nedenlerindedir. Bağımsız dairelerden oluşan apartmanlara geçiş sürecinde mekânsal düzenlemelerde belirgin değişiklikler yaşanmıştır. Apartman girişleri genellikle sokaktan birkaç basamak yukarıda konumlanırken, zemin katlar daha küçük daireler için ayrılmıştır. Ortak alanların varlığı ve bu alanların düzeninden sorumlu bir kişinin bulunması, apartman yaşantısının ayırt edici özelliklerindedir. "Odabaşı" adı verilen bu kişi, apartman sakinlerinden topladığı ücretle ortak alanların temizliği ve düzenini sağlamaktan sorumluydu. İlk dönem apartmanlarında odabaşı için özel bir alan tasarlanmamışken, daha sonraki örneklerde giriş veya çatı katlarında bu görevliye ayrılmış mekânlar yapılmıştır. Bodrum katlarda yer alan çamaşırliklar da apartman hayatının bir başka önemli unsuruydu. Bu alanlar başlangıçta büyük mermer lavabolarla donatılmıştı. Ancak, kullanıcıların bu ihtiyacı ev içinde çözmeye başlamasıyla, çamaşırliklar zamanla

işlevlerini kaybetmiş ve genellikle depo olarak kullanılmaya başlanmıştır (Müşak, 2016: 31-32).

Bu dönem apartmanlar kar amaçlı yapıp satılmaktan ziyade kişisel kullanım için inşa edilen konutlardır. Çoğunlukla mal sahibi projeyi mimar ya da mühendise çizdirip inşa ettirmiştir. Bu sebeple apartmanların tasarımında satılabilirlik değil içinde yaşanılacak yaşamın ihtiyaçları ön plana konulmuştur. Bu ihtiyaçlar da Cumhuriyet'in getirdiği yeni yaşam anlayışından etkilenmiştir (Küleççi, 2002: 54).

Yine bu dönemde apartman prestijli semtlerde inşa edilip modern hayatın simgesi haline gelmiştir. Bununla birlikte apartman hayatının geleneksel kalabalık aile yapısıyla çeliştiği düşüncesi yaygındır. Bu dönemde kat mülkiyeti bulunmayıp apartmanların tamamı da tek kişiye ait olduğu için daireler kiraya verilmiştir. Kiracılar ise genelde modern hayat tarzına özenen ama mal ve mülk edinemeyen ya da yatırım yapmayı tercih etmeyen orta ve işçi sınıf mensuplarıdır (Küleççi, 2002: 54).

Erken Cumhuriyet döneminde çok katlı konut yapımına bakıldığında, genellikle kent burjuvalarının birikimlerini apartman inşaatına yönlendirdiği görülmektedir. Bu apartmanlar, sahiplerine gelir sağlama amacı güdülen yapılmış ve çoğunlukla kiraya verilmiştir. 1930-40 yılları arasında yapılan özel mülkiyetteki bu konutlar, "kira evleri" olarak biliniyordu. Bu dönemde yüksek gelirli kişiler, genellikle tüccar, avukat veya doktor gibi meslek gruplarından oluşuyordu ve apartmanlarını kiraya veriyorlardı. Kiracılar ise üst-orta sınıfa ait olmayı isteyen, ancak taşınmaz mal yatırımı yapmak istemeyen kişilerdi. 1930-40'lı yıllarda yapılan apartmanlarda, Batı'daki modernist dönemin etkisi açıkça görülmektedir. Bu yapılar, sade ve düz çizgilerle, süslemelerden uzak, modernist bir estetik anlayışını benimsemiş ve hala varlıklarını sürdüren önemli örnekler oluşturmuştur. Beyaz renk kullanımı, modernist kalıpların öne çıkması ve kübist evler tasarımı dönemin karakteristik özelliklerindedir. Önceki dönemin büyük, gösterişli apartmanlarının yerini, sade yapılar almıştır. Bu apartmanlar genellikle inşa ettirenlerin isimlerini taşır. Aynı zamanda, geleneksel Türk aile yapısındaki dönüşüm ve çekirdek aileye geçiş, apartman yaşamına olan talebi artırmıştır. Bu dönemde apartmanların taşıyıcı sistemleri kargir yığma veya kısmi betonarme olarak seçilmiş, pencere açıklıkları ve mekan bölüntüleri de buna bağlı olarak değişmiştir. Ayrıca, kalorifer kullanımının etkisiyle plan şemaları, merkezi bir hole açılan ya da koridorda sıralanan odalar biçiminde düzenlenmiştir (Görgülü, 2016 : 170).

Apartmanlara yönelik Erken Cumhuriyet döneminde toplumda ve meslek çevrelerinde olumsuz bir yaklaşım vardır. Bu dönemde apartman inşa etmek için çok fazla ihtiyaç oluşmamış, ayrıca teknik bilgi, sermaye ve gerekli malzemelerde yetersiz kalmıştır. Demir ve çimento gibi malzemelere sahip, büyük ölçekli inşaat yapabilecek maddi güce sahip kişilerde sayıca azdı. Toplumunda henüz tanımadığı bu yapı biçimi ve yaşam tarzına mesafeli durması doğaldır. Bununla birlikte dönem şartlarında apartman sahibi olabilen az sayıdaki kişilere karşı güvensizlik içeren bir tutumda dikkat çekmekteydi (Külekcı, 2002: 55).

4.6. 1950-1980 DÖNEMİNDE APARTMANLAŞMA

1950'li yıllara kadar, bir arsa üzerine genellikle sadece tek bir bina yapılabiliyordu. Parsel sahipleri çoğunlukla kendilerinin oturacağı evleri inşa ettiriyor, apartman gibi çok katlı yapılar ise kiraya vermek amacıyla yapılıyordu. Bu durum, o dönemde konutların daha çok oturma amacıyla üretildiğini, yani kullanım değerinin ön planda olduğunu göstermektedir. Kat mülkiyetinin henüz olmaması ise ev ya da apartmanın bir mülk olarak satılmasını zorlaştırıyordu. Çünkü arsaların fiziksel özellikleri ve altyapı koşulları, mülkiyet devrini sınırlıyordu.

Her arsanın fiziksel olarak sabit bir yeri vardır ve bu, onun taşınmaz olmasını sağlar. Sabit konum, arsa sahibine belirli ayrıcalıklar kazandırır; çünkü aynı mekânda iki kişi ya da yapı aynı anda bulunamaz. Bu durum, taşınmaz mülkiyetini bir çeşit mekânsal tekel hâline getirir (Harvey, 2009: 158).

1950'li yıllarla beraber apartman Türkiye'nin temel konutu biçimi halini almıştır. Bu yeni standart konutlardaki mekanlara geleneksel ev alışkanlıkları da dahil edilmiştir. Apartmanlar, alt gelir grubunun da katılımıyla daha da küçülerek yalnızca ihtiyaçlara odaklanmıştır. Fakat kullanıcıların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda konutlara hizmetçi ve sandık odası, kiler, mutfak küçükse de bir yemek odası gibi mekanlar konut planlamasında yer almıştır. (Şahin ve Gürçan, 2021: 1913).

Türkiye'de sosyal bir gün ekonomik ve siyasi yaşamda 1950 ve 1980 arası önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu değişimler kent alanında çeşitli konut biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Külekcı, 2002: 56).

Tekeli'ye (2012, 23-26) göre, Türkiye'de konutla ilgili yaşanan sıkıntılar 1950'lerde kendini göstermeye başlamıştır. Bu tarihten önce konut üretimi ve bölgesel farklılıklarla

ilgili bazı problemler olsa da asıl konut sorunu kente göçün hızla artmasıyla ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile 1950'lere kadar, devletin müdahalesiyle çözülmeye çalışılan konut sorunları mevcuttu. Bu dönemdeki başlıca etkenler arasında, Ankara'nın başkent yapılması, savaş nedeniyle Avrupa'dan gelen göçmenlerin Türkiye'ye yerleşmesi, 1930'larda uygulanan sanayileşme politikaları doğrultusunda fabrika çevrelerinde işçi konutlarının inşa edilmesi ve 1939'daki Erzincan depremi yer almaktadır. Bu süreç, hızla artan konut ihtiyacıyla birlikte geniş çapta konut üretim taleplerine yol açmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümler, kent mekânının yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur. Kırdan kente göç, sanayileşme ve artan konut ihtiyacı, kamusal konut üretimini zorunlu kılmıştır (Gürler, 2003: 148). 1970'lerden itibaren kent merkezlerindeki çöküntü alanlarıyla birlikte başlayan kentsel yenileme projeleri, mekânsal dönüşümün yanı sıra toplumsal ayrışmaları da beraberinde getirmiştir.

1950'lerden itibaren sanayileşmeyle hız kazanan iç göç, aile yapısında önemli değişimlere yol açmış; geniş aile yerini sosyal ilişkilerin zayıfladığı çekirdek aileye bırakmıştır. Göçle birlikte kuşaklar arası kültürel çatışmalar artmış, bu durum aile içi gerilimleri tetiklemiştir. Kadınların işgücüne katılımı, aile rollerini dönüştürmüş; ekonomik ve sosyal nedenlerle çalışan kadın, bakım sorumluluklarını kurumlara devretmiş, çocuk sayısını azaltmış veya anneliği ertelemiştir (Ekici, 2014: 216–221).

1950'li yıllarda, kentlerdeki artan konut talebine devletin yeterince yanıt verememesiyle birlikte, yeni konut üretim modelleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, kooperatif evleri ve ilk toplu konut projeleri gelişmiştir. Ayrıca, göçün etkisiyle kendi konutlarını inşa eden büyük bir nüfus da oluşmuştur. Bu bireylerin inşa ettiği yapılar ise gecekondu olarak adlandırılmış ve şehirlerin dış bölgelerinde yayılmaya başlamıştır (Mutdoğan, 2014: 7).

1930'larda apartman terimi, tek bir sahibinin bulunduğu ve ünitelerini gelir elde etmek amacıyla kiraya veren çok üniteli binaları tanımlıyordu. Ancak 1950'lerden sonra apartmanlar, çok katlı ve çok sahipli bir yatırım aracı halini almıştır. 1950 öncesi dönemde apartmanlar, belirli bir kişi için inşa edilirdi ve genellikle bu sahiplerin isimleri apartmanlara verilerek özdeşleşirdi. Bu dönemde apartmanlar, sahiplerinin kişisel prestijini yansıtan bağımsız mülkiyetlerdi. 1950 sonrasında ise apartmanlar, üretim şekli,

sahiplik yapısı ve toplumsal statü açısından köklü değişikliklere uğramış ve modern konut anlayışının temelleri atılmıştır (Varol, 2023: 205-206)

1950'ler ile 1960'lar arasında Türkiye'deki sanayileşme, devletin yönetiminde başlamış ancak istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Bu dönemde özel sektörün devreye girmesi, sanayileşmeye hız kazandırmış ve kentlerde ucuz iş gücü ihtiyacı doğurmuştur. Altyapı eksiklikleri nedeniyle fabrikalar genellikle şehir merkezlerinden uzakta, gecekondu alanlarına yakın yerlerde kurulmuştur (Çeçener, 2003; Öcü, 2009). Ayrıca çok partili sisteme geçişle birlikte, konut sorununa yeni bir yaklaşım getirilmiştir. 1958'de İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuş, 1964'te Halk Konutları Standartları yayımlanmıştır. Bu standartlar, yapıların maliyetini sadece alan büyüklüğüyle değil, kullanılan malzeme kalitesiyle de denetlemeyi amaçlamıştır. Ancak ekonomik koşullar göz önüne alındığında, devletin konut politikası düşük bütçeyle daha fazla konut üretmeye yönelik şekillenmiştir etmiştir (Mutdoğan, 2014: 7-8).

1950'lerde kent nüfusu artarken, ölüm oranlarının düşmesiyle birlikte bu artış hızlanmıştır. Ancak, kentler ve konut üretimi bu hızla uyum sağlayamamıştır. Kentleşme plansız bir şekilde gerçekleşmiş, altyapı hizmetleri yetersiz kalmış ve düzenli kentsel planlamadan yoksun kalınmıştır. Bu nedenle, konut blokları düzensiz bir şekilde sıralanmaya başlamıştır. Konut üretimini iyileştirmek için çeşitli girişimler başlatılmıştır. Bunlar arasında, 1960'larda sosyal konut kavramının öne çıkması ve anayasada konut hakkıyla ilgili bir madde eklenmesi yer alır. 1961 Anayasası'na eklenen madde ile konut hakkı güvence altına alınarak, sağlıklı ve ucuz konut üretileceği, konut kredilerinin gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi ve ihtiyacı olanlara konut sağlanması vurgulanmıştır (Mutdoğan, 2014: 8).

Dönemin apartmanlaşmasını şekillendiren üretim türü ise "*yap-satçılık*"tır. Bu sistem orta sınıfın konut sahibi olma isteğini kat mülkiyeti kanunuyla yasal zemine oturmaktadır. Arsa paylaşımı üzerinden geliştirilen yöntem konut inşasında nitelik ile estetiğe önem vermezken sermayesiz müteahhitlik modeli de oluşmaya başlamıştır. Yine bu dönemin memur ve işçi kooperatifleşerek kent çeperlerinden toplu apartman üretimine yönelmişlerdir (Şahin ve Gürcan, 2021: 1913).

Yap-sat modelinde konut tasarımı, binayı yapan kişi tarafından belirlenir ve genellikle piyasa değeri en yüksek olan tasarım tercih edilir. Kooperatiflerde ise üyeler, konut

tasarımında söz sahibi olup, daha sınırlı imkanlarla, ancak orta sınıf standartlarına yakın konutlar inşa etmeye çalışmışlardır. Gecekondu yapıları, başlangıçta sağlıklı olarak kabul edilse de, zamanla kaynak kullanımı ve kullanıcı katılımı gibi yönlerden daha farklı bir perspektifle incelenmeye başlanmıştır.

1950'li yıllarda apartmanlaşma süreci hız kazanmıştır. Bu dönemde kentlerin ana bileşenlerini, eski orta sınıf değerlerine sahip, kentin varlıklı semtlerinde yaşayan yerleşik aileler oluşturuyordu. Bu aileler, gecekonducuların kentsel alanları “istila ettikleri” görüşünü savunarak, apartmanlaşmaya karşı çıkıyordu. Liberal ekonomi politikaları ile artan refah, ulaşımın kolaylaşması ve özel araç kullanımının yaygınlaşması da bu sürece etki etmiştir. Orta sınıflar arasında özel yaşam ve boş zaman etkinlikleri, şehir dışına araçla çıkma, ev içi eğlenceler ve İstanbul'daki sinema salonlarında film izlemek gibi aktiviteler popülerleşmiştir. Apartman hayatına geçiş, ekonomik olarak rahatlama ve toplumsal statü kazanma anlamına gelmiştir (Aydiner, 2023: 916).

Bu dönemde Türkiye'de kentleşme ve kırdan kente göçler yoğunlaşmıştır. Göç eden kesimin barınma ihtiyacı sonucunda gecekonduculuğa yaygınlaşırken apartmanlaşmayla beraber sınıfsal farklar daha da görünür biçim kazanmıştır (Şahin ve Gürcan, 2021: 1912).

1950'lerde Türkiye'de büyük kentlere göç hızlanmış ve konut açığı ortaya çıkmıştır. Devlet, kooperatifler ve Emlak Bankası aracılığıyla bu açığı kapatmaya çalışmıştır. Bu dönem, kentlerin geleneksel yapılarının kaybolmaya başladığı, müteahhitlerin ahşap yapıları yıkarak yerine apartmanlar inşa ettiği bir süreçtir. İstanbul'daki yerleşim alanları genişlemiş, Mecidiyeköy, Balmumcu ve Levent gibi bölgeler inşa edilmiştir. 1950 sonrası apartmanlar, zenginlerin kira geliri elde ettiği yapılardan, orta gelirli kesimin çağdaş yaşam alanlarına dönüşmüştür. Kooperatifler ve Emlak Bankası, orta ve alt gelir gruplarına yönelik konut üretiminde önemli rol oynamıştır. Bu dönemde apartman tipolojilerinde modern çizgiler sürerken, kentlerin fiziksel dokusunda belirgin değişimler yaşanmıştır. 1950'ler, apartmanların yaygınlaştığı ve insanların bu yeni yaşam alanlarına taşındığı yıllar olarak öne çıkar (Görgülü, 2016 :171).

1950'lerde Türkiye'deki toplumsal ve kültürel dönüşümle birlikte, mekân önemli bir kopuş aracı haline gelmiştir. Çok katlı apartmanların artması, konut kültüründe ve

toplumun günlük yaşamında köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu değişim, mekânın toplumla olan ilişkisini sorgulatmış ve yaşam biçimlerini etkilemiştir (Varol, 2023: 201).

1950'lerde Türkiye'de toplumsal, kültürel ve ekonomik değişimlerle birlikte hızlı bir dönüşüm yaşandı. Bu dönemde, uluslararası ilişkilerin etkisiyle tarımda makineleşme, sanayinin gelişmesi ve kentlere göç gibi süreçler hızlandı. Bu değişim, kentlerde büyük bir konut açığına yol açarak geleneksel yapıları kaybetmesine neden oldu. Ayrıca, toplumsal yapının değişmesiyle birlikte kentler, modernleşme ve gecekondu yerleşimlerinin gelişmesi gibi ikili bir yapıya büründü. 1950 sonrası dönemde konut kültürü değişerek, apartmanlar ve yüksek katlı binalar topluma sunulmuş, bu da toplumsal yabancılaşmayı ve kopuşu beraberinde getirmiştir (Varol, 2023: 202-204).

1960'lı yıllarda apartman cephelerinde en popüler kaplama malzemesi mozaik olmuştur. Bu malzeme, sade cephelerin süslenmesini ve cephelerde yalıtım sağlanmasını mümkün kılmıştır. 1960'ların sonlarına doğru, Yapı Kredi Bankası tarafından yeni bir apartman tipi olarak ikramiye apartmanları inşa edilmiştir. Banka, müşteri sayısını artırmak için çekilişle dağıttığı bu apartmanları, 100 m²'lik üst limitle tasarlamıştır. Bu sınırlama, vergi kanunu ve bu alandaki yapıların lüks konut olarak kabul edilmesi nedeniyle getirilmiştir (Görgülü, 2016 :172).

1950-1980 yılları arasındaki Türkiye'deki mimarlık ürünlerini anlamak için dönemin ekonomik ve sosyal altyapısını incelemek önemlidir. İkinci Dünya Savaşı ve Büyük Bunalım, Türkiye'yi de etkilemiş ve bu süreçte ülke büyük değişimler yaşamıştır. Savaş sonrası dünya genelinde ekonomik ve ticari ilkelerin gözden geçirilmesi gerektiği düşünüldükçe Bretton Woods konferansına katılmış ve Türkiye de bu sürece dahil olmuştur. Bu, Türkiye'nin daha liberal bir ekonomik düzene geçişini sağlamış, devlet yatırımlarının yerini özel sektör yatırımları almıştır. Bu değişiklikler, inşaat sektörü ve mimarlık alanında da önemli yansımalar yaratmış ve özel teşebbüs yatırımlarının payı artmıştır (Müşak, 2016: 52- 53).

Bu dönemde tarımda makineleşmenin artmasıyla kırsal kesimden kentlere göç hızlanmış, büyük şehirlerde nüfus artışı ve barınma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1950-60 yılları arasında kentsel nüfus, toplam nüfusa oranla %80 artmıştır. İstanbul başta olmak üzere büyükşehirlerdeki bu göç, kentlerin yapısını değiştiren bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde konut sorunu başlamış, üst gelir grubunun konutları şehir merkezlerinde

yükselirken, dar gelirli kesim kent çeperlerinde artan konutlarla karşılaşmıştır. Devlet, bu ihtiyaca yanıt veremeyince, toplu konutlar ve kooperatif evleri gibi yeni konut çözümleri ortaya çıkmıştır. 1958'de İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur (Müştak, 2016: 53).

Emlak ve Kredi Bankası tarafından inşa edilen apartmanlar, teknik açıdan gereksinimleri karşılamakla birlikte, düşük gelirli grupların konut ihtiyacını yeterince karşılayamamıştır. Aynı dönemde, özel sektördeki apartman inşaatları devam ederken, 'kat mülkiyeti' kanununun kabulü bu süreci önemli ölçüde hızlandırmıştır. Bu yasa, konut arzında yap-sat modelinin egemenliğini zirveye taşımıştır (Müştak, 2016: 55).

1965 yılı haziran ayında kabul edilen 634 sayılı 'Kat Mülkiyeti' kanunu, mülkiyetin daha parçalı hale gelmesinin yolunu açmıştır. Önceki dönemde, birden fazla konut biriminin aynı parselde yer aldığı apartmanlarda mülkiyet yoğunluğu büyük bir sorun teşkil ediyordu. Bu yasa, apartmanlardaki her bir bağımsız bölüm için mülkiyetin tekil hale gelmesine olanak tanımış ve her bir bölüm için ayrı mülkiyet hakkı tanınmıştır. Kat mülkiyetiyle, ortaklıklar ve irtifaklar, üç yıl içinde bireysel mülkiyete dönüştürülmesi gereken bir yapıya bürünmüştür. Böylece, önceki ortak mülkiyetin yerini, apartman sakinlerinin kendi mülklerine sahip olduğu bir yapılaşma almış, bu da yeni apartman inşaatlarının hızla artmasına neden olmuştur (Müştak, 2016: 56).

1970' li yıllarda konut üretiminde tek katlı çok bloklu yapılardan büyük ölçekli yapıların inşasına yönelik bir eğilim vardır. Bu süreçte de sendika öncülüğündeki kooperatifler öne çıkmaktadır. İşçi sigortasının kredileri konut piyasası içinde talep oluşturmuş bu durumda müteahhitler için güvenli bir yatırım alanı oluşturmuştur. Fakat bu yapılaşma tam olarak toplu konut üretimi sayılmasa da 1979' a kadar sürmüştür sonraki yıllarda ise yaşanan ekonomik kriz bu sürece ciddi bir durgunluğa sokmuştur (Külekçi, 2002: 57).

4.7. APARTMAN YAŞAMI ÜZERİNE SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Henri Lefebvre'in mekân kuramında önemli bir yere sahip olan "mekânsal pratik" kavramı, mekânın yalnızca fiziksel bir alan olmadığını, toplumsal ilişkilerle şekillendiğini vurgular. Bu bakış açısına göre barınma, sadece temel bir ihtiyaç değil, aynı zamanda mekânın toplum tarafından nasıl üretildiğini gösteren bir süreçtir. Gündelik yaşam içinde insanlar mekânı dönüştürürken, mekân da insanların davranışlarını ve

ilişkilerini etkiler. Bu nedenle, yapıların biçimi ve kullanımı, o toplumdaki sosyal ilişkilerle yakından bağlantılıdır (Lefebvre, 1991: 38-39).

Gündelik hayat, toplumun tüm bireyleri tarafından paylaşılan, öğrenilen ve aktarılan bir süreçtir. Bu nedenle sürekli değişir ve dönüşür. Bu dönüşüm her zaman belirli bir toplumsal mekânda gerçekleşir. Bu yüzden gündelik hayatı anlamak için mekânı da hesaba katmak gerekir. Nitekim Lefebvre'ye göre toplumsal mekân, bireylerin içinde yaşadığı çevredir; gruplara, faaliyetlere ve durumlara göre şekillenir. Bu mekân, gündelik hayatın ayrılmaz bir parçasıdır (Lefebvre, 2010: 245).

Lefebvre'e göre şehircilik merkezleri çevresindeki mekânları kendi çıkarlarına göre şekillendirdiğini ve bu süreçte dirençleri azaltmaya çalıştığını ifade eder. Apartmanlar da bu noktada yalnızca bir konut değil aynı zamanda egemenlik ve otorite simgesi olarak görülür. Soyut mekânlarda aile ve biyolojik yeniden üretim ön plandadır diğer bir deyişle apartman yaşamı, toplumsal ilişkilerin ve düzenin mekânsal bir yansımasıdır (Lefebvre, 1991: 49-50).

Apartmanlarda küçük yaşam birimleri (daireler) sürekli olarak parça ve bütün arasında gidip gelen bir ilişki içinde bir bütün oluşturmaktadır. Sakinler bu ilişkiyi doğrudan görür ve kendilerini bu yapının parçası olarak tanıtır. Küçük dairelerin sınırlılığını dengelemek için ise apartmanın ölçeği genişletilir ve mekânın homojen, mantıksal bir bütün olması sağlanır (Lefebvre, 1991: 98).

Lefebvre'ye göre, toplumsal yapının dönüştürülmesi ancak bu yapının içinde varlık bulan mekânsal düzenin değiştirilmesiyle mümkündür. Ona göre mekân, yalnızca üretim tarzlarının bir sonucu olmakla kalmaz; aynı zamanda bu tarzları şekillendirir, onları gerekçelendirir ve yeniden üretir. Bu karşılıklı ilişki, mekânın durağan bir unsur değil, toplumsal ilişkilerle birlikte dönüşen dinamik bir yapı olduğunu gösterir. Mekân, yalnızca fiziksel değil; aynı zamanda zihinsel, kültürel ve tarihsel bağlamları da içeren çok katmanlı bir olgudur. Bu nedenle Lefebvre, mekânı hem düşünsel hem de toplumsal süreçlerin kesiştiği bir alan olarak ele alır:

“İlk anda homojen olması için planlanan mekân zamanla parçalanır, parsellere ayrılır. Bu da gettolar, yalıtılmış alanlar, mahalle grupları, etrafla ve çeşitli merkezlerle doğru düzgün birleşmemiş sözde topluluklar üretir. Katı bir hiyerarşileşme söz konusudur: Konut mekanları, ticari mekanlar, boş zaman mekanları, marjinaler için mekanlar, vb. gibi...” (Lefebvre, 2014: 26-27).

Lefebvre'e göre toplumsal mekân, algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik boyutlarıyla çok katmanlı bir süreçtir ve kendine özgü bir tarihe sahiptir (Lefebvre, 2014: 133). Kentsel mekân üretimi sadece fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel ve toplumsal yeniden üretimi de kapsar. Mekân, toplumsal kimliğin oluştuğu ve sosyal etkileşimin gerçekleştiği dinamik bir yapıdır.

Castells, kentsel mekânı salt maddi bir ürün olarak değil, toplumsal oluşumun tarihsel süreç içindeki bir anı olarak görür. Ona göre kentsel mekân, toplumun özgün kimlik kazandığı ve tarihsel bir araya gelişin somutlaşmış biçimidir (Castells, 1978: 115).

Castells, mekânın toplumun doğrudan kendisi olduğunu, yalnızca bir sonucu veya kopyası olmadığını vurgular. Ona göre, mekâna ilişkin süreçler ve biçimler, toplumun dinamikleri tarafından bütünlüklü bir şekilde üretilir. Toplumda egemen güçlerin yol açtığı çatışmalar ve geliştirdikleri stratejiler de bu üretim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır (Castells, 2008: 546).

Şehir, kültürel birikimi aktaran ve kimlik oluşumunu şekillendiren bir araçtır. Ancak şehirde insanların dar alanlara sıkışması, uzmanlık gerektiren alanlarda büyük bir talep artışına yol açmaktadır (Weber, 2012: 14).

Bu bağlamda, modern şehir yaşamının getirdiği mekânsal daralma, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin zayıflamasına da zemin hazırlamaktadır. Kentli birey, toplumsal bağlardan giderek uzaklaşarak tamamen bireysel bir yaşam sürmeye başlamıştır. Bu süreç, ortak değerlerden yoksun bir şekilde, toplumsal ilişkilerden kopuk bir yaşam biçimi oluşturmuştur. Sennett ise, bu durumu apartman yaşamının da pekiştirdiğini ifade etmektedir. *“Büyük apartmanlarda, komşuluk ilişkilerinin, yardımlaşma ve dostlukların, kilise bağlarının ve uygarlık bilincinin temelini oluşturan ortak değerlerin yok olduğu gösterilmiştir.”* (Sennett, 1999: 79).

Mübeccel Kıray'da apartmanı sosyolojik bir olgu olarak değerlendirir ve onu modern sanayi toplumlarında yeni ortaya çıkmış olan işçi ve memur gibi orta sınıf gruplarının yaşam alanı olarak görür. Apartmanlaşma sürecini de toplumlardaki orta sınıfın oluşum süreciyle bağlantılı olarak ele alır (Kıray, 1978: 78).

Bu değerlendirme ışığında, Türkiye'de başlayan apartmanlaşma sürecinin Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında başlamış olan sosyal ve ekonomik değişimlerle beraber orta sınıfın hız kazanan yükselişiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Türkiye'de orta sınıfın ilk

oluşumu, Osmanlı'nın son yüzyılında, Batı kökenli iş yerlerinde çalışan ve ticaretle uğraşan, çoğunluğu gayrimüslim bireylerden oluşan gruplarla başlamıştır. Bu süreçte önce sıra evler, ardından apartmanlar inşa edilmiştir (Kıray, 2007: 139). Apartman sakinleri genellikle orta ya da üst-orta sınıfa mensup bireylerden oluşur ve bu konutlar, yeni bir yaşam tarzını ve konut modelini temsil eder (Öncel, 2014: 6). Dönemin kent mekânlarında, yetersiz ulaşım ve konut altyapısı nedeniyle mevcut binalar işlevsiz kalmış; bu da yapıların yıkılıp yerlerine ticaret yapıları yapılmasını ve sokakların düzenlenerek genişletilmesini gerekli kılmıştır. Bu dönüşüm, nüfus artışını ve konut ihtiyacını beraberinde getirerek inşa edilecek alanların değerini artırmış, apartmanlaşma sürecinin zeminini hazırlamıştır (Öncel, 2014: 126; Kıray, 2007: 139).

Cumhuriyet döneminde orta sınıf kültürü, modern aile = apartman dairesi denklemine dayalı olarak biçimlenmiştir. Üç oda bir salon anlayışı, orta sınıfı alt tabakalardan ayıran bir mekânsal göstergeye dönüşmüş ve "*apartman dairesi*" ev kavramı ile özdeşleşmiştir. Bu noktada, özellikle müteahhit veya mimarların zevkine göre şekillenen apartmanlaşma sorunu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kaygılarla inşa edilen bu yapılar, Harvey'in "*kentsel köylüleşme*" (Harvey, 2012: 103) kavramıyla örtüşmektedir. Çünkü bu yapılar, kentsel kültüre uyum sağlayamayan, melez bir mimari anlayışı yansıtarak kent kültürünün dönüşümünü olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla, apartmanlaşma yalnızca fiziksel bir barınma biçimi değil, aynı zamanda metropol yaşamının sosyolojik dinamiklerini ve birey-toplum ilişkilerindeki dönüşümü anlamak açısından da kritik bir göstergedir.

Metropol, toplumsal yaşamın en belirgin gelişim eğilimlerinden birini temsil eder ve bu yönüyle, tarihsel süreçte birçok toplumda benzer biçimlerde ortaya çıkan nadir örüntülerden biridir. Toplumsal yapının ilk evresi genellikle komşuluk ilişkileri temelinde şekillenir. Bu aşamada topluluklar, dış dünyaya—özellikle yabancılara ya da potansiyel tehditlere—karşı kapalı, görece küçük ve homojen bir yapı sergiler. Ancak bu yapılar, içeride güçlü bir bütünlük sağlasa da bireylerin kişisel özelliklerini geliştirmeleri ve bağımsız hareket edebilmeleri için oldukça sınırlı bir alan sunar (Simmel, 2020: 323). Apartmanlaşma, modernleşme süreciyle birlikte Türk toplumunda geleneksel komşuluk ilişkilerini ve bireysellik anlayışı değiştirmiştir. Simmel'in ifadesiyle, sıkı ama kısıtlayıcı geleneksel komşuluk yapısından, daha mesafeli ve anonim ilişkilere geçiş yaşanmıştır. Bu dönüşüm, bireysel özgürlük alanını genişletmiş fakat yabancılaşma ve toplumsal çözülme gibi sonuçları da beraberinde getirmiştir. 1923–1980 dönemi Türk romanı, bu

mekânsal ve toplumsal değişimi karakterler ve ilişkiler üzerinden derinlemesine işlemiştir.

5. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANLARINDA APARTMANLAŞMA VE MEKÂNIN TOPLUMSAL YANSIMALARI

Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyıldan itibaren askeri mağlubiyetler ve toprak kayıplarıyla yüzleşmiştir. Bu süreç, Batı medeniyetine yönelme arzusunun beraberinde getirmiştir. Batılılaşma isteği, eğitim, sanat, askeri düzen, hukuk, maliye ve sosyal yaşam gibi pek çok alanda kendini gösterir. 19. yüzyılda ise, roman türünde bu değişimin etkileri ilk kez ortaya çıkmaya başlar. Yazarlar, yüzeyde kalan ve derinliğe inmeyen bu Batılılaşma çabalarını eleştiren bir tutum sergilerler (Gürsoy, 2015: 47).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, romanlarda anlatılan mekânlar da değişim geçirmiştir. Kent hâlâ temel mekân olarak kalmakla birlikte, kentteki insanlar arasındaki ilişkiler farklı bir düzeye taşınmıştır. Artık mekânların farklılaşmasında, iletilmek istenen mesajlarda önemli değişiklikler gözlemlenmeye başlanmıştır. Modernleşme süreci, şehir yaşamının toplumsal yapısını uzun bir süre boyunca bölerek, eski düzene yabancı bir tabakalanma yaratmış ve toplumda piramidal bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bu toplumsal yapının yeniden şekillenmesi, modern mimarinin ortaya çıkması ve yeni kentlerin inşa edilmesiyle birlikte yeni kavramların kullanılmasına olanak tanımıştır. Kentlileşme, metropol yaşamı, mekânsal farklılık, apartman ve villa gibi kavramlar, dönemin sosyal yapısına dair önemli terimler haline gelmiştir. Bu kavramlar, romancılara da yansarak, toplumsal yaşamdaki değişiklikleri ve bunların sosyal etkilerini eserlerinde işlemeye başlamıştır (Akboğa, 2009: 8).

Türk romanında İstanbul'da eski ile yeninin karşı karşıya gelmesi, kentleşme hareketlerinin izlerini bir ölçüde yansıtan bir durumdur. Zira kentleşmenin sanata yansıyan en belirgin örneği, apartman yaşamıdır (Tiken,2011: 7-8).

Kentleşme süreciyle birlikte, şehir kültürlerini yansıtan geleneksel evler, apartmanlar, büyük iş merkezleri ve gökdelenlere dönüşerek hem kentsel kimliklerin hem de geleneksel mimarinin kaybolmasına neden olmuştur. Yerel tarih ve kültür unsurlarının

ticari çıkarlar uğruna geride bırakılması, kimliksizleşmiş büyük şehirlerin yüzyılın gerçekliğine dönüşmesine yol açmıştır (Tiken, 2011: 47).

Kırsal alandaki geniş ailelerin toplumsal ilişkilerinde önemli bir yer tutan komşuluk, kentleşme süreçlerinde farklı bir biçim alır. Gecekondu gibi kırsal yaşam tarzını daha fazla yansıtan yerleşim alanlarında komşuluk ilişkileri belli bir seviyede devam ederken, metropol yaşamına daha yakın olan apartman gibi yerleşimlerde, ailelerin eğitim ve ekonomik düzeylerine göre bu ilişkiler zayıflamaya başlar. Gecekondu ve alt orta sınıf apartman semtlerinde komşuluk ilişkileri daha samimi ve yardımlaşma odaklıdır. Küçük alışverişler, borç verme, cenaze ve düğünlerde destek gibi etkileşimler yaygındır. Orta sınıf apartmanlarda ise komşuluk daha çok dostluk ilişkilerine dönüşürken, orta üst sınıf semtlerinde komşular mesafeli ve bağımsızdır; tanışmalar da birbirleriyle fazla vakit geçirmekten kaçınırlar (Tiken,2011: 56).

İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, geleneksel evlerin kendine özgü nitelikleriyle nasıl bir dönüşüm yaşadığı ve apartmanlaşma sürecinin toplumsal yapıda nasıl bir yankı uyandırdığı, dönemin karmaşık ve hareketli yaşamına dair pek çok ipucu sunar (Çelebi, 2024: 2)

Yangınlar, Batılılaşma düşüncesi ve değişen yaşam biçimleri, konut inşasındaki dönüşümde etkili olmuştur. Meşrutiyet döneminde yaşanan değişimler, konak ve köşk gibi geleneksel yapıların yerini yeni formlara bırakmasına zemin hazırlamıştır. Buna rağmen, mimaride geleneksel unsurların izleri varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte apartmanlaşma, modern mimarinin en çok ilgi gören ve tartışılan yönlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Maddi imkânlarla bağlı olarak apartmanlar, yeni yaşam tarzının bir parçası haline gelmeye başlamıştır (Çelebi, 2024: 42).

5.1. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANLARINDA APARTMANLAŞMA VE MEKÂNIN TOPLUMSAL YANSIMALARI

Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyıldan itibaren askeri mağlubiyetler ve toprak kayıplarıyla yüzleşmiştir. Bu süreç, Batı medeniyetine yönelme arzusunu beraberinde getirmiştir. Batılılaşma isteği, eğitim, sanat, askeri düzen, hukuk, maliye ve sosyal yaşam gibi pek çok alanda kendini gösterir. 19. yüzyılda ise, roman türünde bu değişimin etkileri ilk kez ortaya çıkmaya başlar. Yazarlar, yüzeyde kalan ve derinliğe inmeyen bu Batılılaşma çabalarını eleştiren bir tutum sergilerler (Gürsoy, 2015: 47).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, romanlarda anlatılan mekânlar da değişim geçirmiştir. Kent hâlâ temel mekân olarak kalmakla birlikte, kentteki insanlar arasındaki ilişkiler farklı bir düzeye taşınmıştır. Artık mekânların farklılaşmasında, iletilmek istenen mesajlarda önemli değişiklikler gözlemlenmeye başlanmıştır. Modernleşme süreci, şehir yaşamının toplumsal yapısını uzun bir süre boyunca bölerek, eski düzene yabancı bir tabakalanma yaratmış ve toplumda piramidal bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bu toplumsal yapının yeniden şekillenmesi, modern mimarinin ortaya çıkması ve yeni kentlerin inşa edilmesiyle birlikte yeni kavramların kullanılmasına olanak tanımıştır. Kentleşme, metropol yaşamı, mekânsal farklılık, apartman ve villa gibi kavramlar, dönemin sosyal yapısına dair önemli terimler haline gelmiştir. Bu kavramlar, romancılara da yansyarak, toplumsal yaşamdaki değişiklikleri ve bunların sosyal etkilerini eserlerinde işlemeye başlamıştır (Akboğa, 2009: 8).

Türk romanında İstanbul'da eski ile yenin karşı karşıya gelmesi, kentleşme hareketlerinin izlerini bir ölçüde yansıtan bir durumdur. Zira kentleşmenin sanata yansıyan en belirgin örneği, apartman yaşamıdır (Tiken, 2011: 7-8).

Kentleşme süreciyle birlikte, şehir kültürlerini yansıtan geleneksel evler, apartmanlar, büyük iş merkezleri ve gökdelenlere dönüşerek hem kentsel kimliklerin hem de geleneksel mimarinin kaybolmasına neden olmuştur. Yerel tarih ve kültür unsurlarının ticari çıkarlar uğruna geride bırakılması, kimliksizleşmiş büyük şehirlerin yüzyılın gerçekliğine dönüşmesine yol açmıştır (Tiken, 2011: 47).

Kırsal alandaki geniş ailelerin toplumsal ilişkilerinde önemli bir yer tutan komşuluk, kentleşme süreçlerinde farklı bir biçim alır. Gecekondu gibi kırsal yaşam tarzını daha fazla yansıtan yerleşim alanlarında komşuluk ilişkileri belli bir seviyede devam ederken, metropol yaşamına daha yakın olan apartman gibi yerleşimlerde, ailelerin eğitim ve ekonomik düzeylerine göre bu ilişkiler zayıflamaya başlar. Gecekondu ve alt orta sınıf apartman semtlerinde komşuluk ilişkileri daha samimi ve yardımlaşma odaklıdır. Küçük alışverişler, borç verme, cenaze ve düğünlerde destek gibi etkileşimler yaygındır. Orta sınıf apartmanlarda ise komşuluk daha çok dostluk ilişkilerine dönüşürken, orta üst sınıf semtlerinde komşular mesafeli ve bağımsızdır; tanışmalar da birbirleriyle fazla vakit geçirmekten kaçınırlar (Tiken,2011: 56).

İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, geleneksel evlerin kendine özgü nitelikleriyle nasıl bir dönüşüm yaşadığı ve apartmanlaşma sürecinin toplumsal yapıda

nasıl bir yankı uyandırdığı, dönemin karmaşık ve hareketli yaşamına dair pek çok ipucu sunar (Çelebi, 2024: 2)

Yangınlar, Batılılaşma düşüncesi ve değişen yaşam biçimleri, konut inşasındaki dönüşümde etkili olmuştur. Meşrutiyet döneminde yaşanan değişimler, konak ve köşk gibi geleneksel yapıların yerini yeni formlara bırakmasına zemin hazırlamıştır. Buna rağmen, mimaride geleneksel unsurların izleri varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte apartmanlaşma, modern mimarinin en çok ilgi gören ve tartışılan yönlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Maddi imkânlarla bağlı olarak apartmanlar, yeni yaşam tarzının bir parçası haline gelmeye başlamıştır (Çelebi, 2024: 42).

5.2. ROMANLARDA APARTMAN TEMASI

Barınma, sosyo-psikolojik bir olgu olarak, ilk günden itibaren edebiyat gibi birçok alanda ele alınmıştır. Edebiyat dünyasında bu sorun, çoğu zaman mimari tartışmalara dayanarak işlenmiş, fakat genellikle mekânla ilgili yaşanan deneyimlere dayanan, anlaşılması zor algılar ve bakış açıları üzerinden gündeme gelmiştir. Bu noktada, ev yapımına dair anlayışların ve edebiyatın farklı dönemlere nasıl yansdığına bakmak, barınma sorununu tarihsel bağlamda daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır (Çelebi, 2024: 46).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, mimari açıdan henüz yeterli deneyime sahip olunmadığı için bu dönem, şekillenme sürecinde olan bir döneme işaret etmektedir. Ancak zamanla yapılan değişiklikler ve dönüşümlerle kent yeniden şekil almıştır. Bu dönemde inşa edilen konutlar, birbirlerinden izole edilmiş, çevresine güvenlik amaçlı bariyerler eklenmiş ve kent yaşamından uzak yapılar olarak tasarlanmıştır. Bu da Yenişehir'de sessiz bir atmosferin oluşmasına neden olmuştur. Geleneksel yapı anlayışına karşılık, modernizmin etkisiyle yüksek apartmanlar kent içinde yer bulmuş ve kent hayatını yeniden şekillendirmiştir. Fakat bu yapılar, şehir ve kentli arasında bir yabancılaşma duygusu yaratmış, medeniyetin göstergesi olarak sunulmuş olsa da aslında eleştiri konusu olmuştur. Atatürk Bulvarı'nın inşasıyla doğal çevre yerini yapılı alanlara bırakmış, sokaklar kalabalıklaşmış olsa da Avrupa'daki hareketlilikten uzak kalmıştır. Mahalle yapılanmaları daha düzenli hale getirilmiş ve altyapı hizmetleri iyileştirilmiştir (Güven, 2023: 33).

Romanlarda, mekânların ve yaşam biçimlerinin gerçeğe ne kadar yakın olduğu önemli bir konudur. Konak, apartman, yalı gibi özel konutlar ve kamusal alanlar, eğlence yerleri, köprüler ve lokantalar gibi yapılar, dönemin mimari özelliklerini yansıtarak romanlarda

detaylı bir şekilde betimlenmiştir. Romanlarda, karakterler kurgu olsa da onların yaşadığı dünyalar ve mekânlar, 19. yüzyıl Osmanlı'sının sosyal yaşamını yansıtan birer iz düşümdür. Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle toplumda görülen değişimler, romanlarda yeni bir yaşam biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Balcı, 2024: 252).

Cumhuriyet döneminde, geleneksel ahşap evler çürümüş bir geçmişin sembolü olarak görülmüş ve yerini betonarme yapılara bırakmıştır. Bu değişim, Batılı bir yaşam tarzı ve modernleşme idealiyle ilişkilendirilmiş, ev yalnızca bir barınma alanı değil, toplumsal ve kültürel dönüşümün bir simgesi haline gelmiştir. Kemalist modernleşme hem fiziksel hem de zihinsel bir dönüşüm olarak tanımlanmış; ahşap ve beton gibi malzemeler ideolojik bir anlam kazanmıştır (Elçi, 2003:175-176).

Akile Hanım Sokağı romanı, 1950'lerde köyden kente göçle birlikte kentlerdeki değişimi ele alır. Bu dönemde geleneksel konutlar varlığını sürdürürken, apartmanlar da yükselmeye başlamıştır. İlk apartmanlar, genellikle varlıklı ailelere ait olup modern yaşamı simgeleyen prestij yapılarıydı. Zamanla, apartmanlar daha fazla aileye kiraya vermeye başlanmış ve 1965'teki kat mülkiyeti yasasıyla kolektif yaşam yaygınlaşmıştır. 1950'lerden sonra apartmanlar, prestij değil, kentsel konut sorununa çözüm amaçlı inşa edilmiştir (Akdaş ve Çıkış, 2022: 50).

Geçmişteki sosyal yaşamı anlamamıza yardımcı olan edebiyat, çeşitli disiplinlere önemli katkılar sunabilir. Roman, günlük yaşamla ilgili detaylar sunması ve farklı konut örneklerine yer vermesi bakımından değerli bir kaynaktır. Evin içindeki ve çevresindeki günlük yaşam pratiklerini incelemek, konutun ve konutun dönüşümünün anlaşılması açısından kıymetli bilgiler verecektir (Akdaş ve Çıkış, 2022: 46). Akdaş ve Çıkış'ta bu bakış açısıyla, Halide Edip Adıvar'ın 2017 yılında yayımlanan *Akile Hanım Sokağı* adlı romanı, akış ve çıkış noktalarıyla birlikte ele almışlardır.

Romanda geçen sokak Laleli'de yer almaktadır. Resmi olarak 'Ahmet Kemal Sokağı' olarak bilinse de sokak halk arasında daha çok eski adıyla, 'Akile Hanım Sokağı' olarak anılmaktadır. Yazar, bu sokağı konak, apartman ve gecekondü gibi farklı konut tiplerinden gelen çocukların bulunduğu demokratik bir oyun alanı olarak tanımlamaktadır. Farklı kıyafetlere ve yaşam koşullarına sahip olan bu çocuklar, bu sokakta bir araya gelmektedir (Akdaş ve Çıkış, 2022: 53).

Romanda, sokağın köşesindeki iki büyük konutun soylu ailelere ait olması, mahallede sınıfsal ayrımın olmadığını ve farklı yaşam koşullarındaki kişilerin bir arada yaşadığını

gösterir. Gelir düzeyi yüksek aileler ile yoksul aileler arasındaki fark, genellikle evlerin büyüklüğüyle belirginleşir. Roman, kırsaldan kente göçün yoğun yaşandığı bir dönemi ele alırken, yeni gelen şanslı aileler apartmanların bodrum katlarına yerleşmiş ve aile üyeleri iş gücüne katılmıştır. Daha az şanslı olanlar ise büyük evlerin odalarını kiralayarak, bir odada birden fazla aileyle yaşamaktadır. Apartmanlar modern yaşamın bir simgesi olarak, sakinlerinin çoğunluğunu azınlıklar, zengin aileler ve yeni burjuvazi oluşturur. Ayşe'nin teyzesiyle birlikte çalıştığı apartmanın üst katlarında burjuva sınıfına ait aileler, alt katlarında ise iki Rum ailesi yaşamaktadır (Akdaş ve Çıkış, 2022: 54).

Adıvar, 1950'li yıllarda İstanbul'da farklı konut tiplerini bir arada barındıran mahallelerdeki kültürel değişimleri incelemektedir. Toplumda yaşanan dönüşümlerin arkasındaki toplumsal ve psikolojik yapıyı anlamanın, konut mimarisini kavramak açısından büyük önem taşıdığına dikkat çeker. Batılılaşma süreci, Türk toplumunda belirgin sosyo-kültürel değişimlere yol açmış, ancak bu değişim bir anda gerçekleşmemiş; süreç boyunca çeşitli dirençler, mücadeleler ve uygulamada çelişkiler gözlemlenmiştir. İlk apartmanların, geleneksel konutların izlerini taşıdığı, hatta cumba ve sofa gibi geleneksel mimari öğeleri barındırarak benzer bir hiyerarşik yapıyı sürdürdüğü görülmüştür (Akdaş ve Çıkış, 2022: 56).

Yazar, 1957-1958 yılları arasında Hayat Mecmuası'nda yayımlanan *Akile Hanım Sokağı* adlı eserini 1958'de kitap olarak yayımlamıştır. Roman, aynı mahallede geçen ancak farklı yaşamları konu alan üç bağımsız bölümden oluşur. Laleli'deki sokak, çeşitli konut tipolojilerini barındırarak 1950'lerle birlikte değişen günlük yaşamı yansıtır. Yazar, modern yaşamın yeni ilişki ağlarını incelemiş ve özellikle kadınların özgürleşmesi, kuşaklar arası farklar, giyim değişiklikleri ve modernizmin olumlu ve olumsuz yönleri gibi temalar üzerinde durmuştur. Bu temaları, toplumun çeşitli sınıflarını temsil eden kadın karakterler üzerinden işlemektedir (Akdaş ve Çıkış, 2022: 51).

Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında, apartmanlaşma, toplumsal yapının ve bireylerin yaşam tarzlarının dönüşümünü simgeler. Geleneksel konut anlayışından apartman yaşamına geçiş, yalnızca fiziksel bir değişim değil, aynı zamanda sosyal sınıfların, bireysel kimliklerin ve kültürel normların yeniden şekillendiği bir süreçtir. Apartman yaşamı, modernleşme ve kentleşme süreçlerinin bir yansıması olarak romanlarda önemli bir yer tutmuş ve toplumsal sınıflar arasındaki farklar ile bireylerin sosyal statülerini ortaya koyan bir mekân haline gelmiştir. Cumhuriyet dönemi romanlarında apartmanlar,

geleneksel değerlerin korunmaya çalışıldığı ve aynı zamanda modernleşme sürecinin etkisiyle yeni yaşam biçimlerinin ortaya çıktığı yerler olarak ele alınmıştır. Akdaş ve çıkış'ta bu durumu Akile Hanım Romanı üzerinden yaptıkları inceleme ile şu şekilde aktarmışlardır:

Roman, geleneksel konutların yanı sıra yeni konut tiplerini de barındırmaktadır. Bunlardan biri Ayşe'nin Beyoğlu'ndaki çalıştığı apartman, diğeri ise Hamdi Sonsuz'un Teşvikiye'deki apartmanıdır. İnaaat müteahhidi ve mimar olan Hamdi Sonsuz'un yaşadığı apartmanda geleneksel konutlardaki hiyerarşiyi görmek mümkündür. Kendisi birinci katta otururken, konuklarını daha büyük ve özenli olan ikinci katta ağırlamaktadır. Bu geniş ikinci kat, iki salon ve bir yemek odası içermektedir. Bu uygulama, Başodayı anımsatmakta ve dönemde geleneksel ile modern mimarlık anlayışlarının birleşik bir biçimde uygulandığını göstermektedir. Bir diğer inaaat müteahhidi olan İsmail Bey'in ise Taksim'de dört katlı bir apartman sahibi olduğu belirtilmektedir. İsmail Bey, birinci katta yaşayıp diğer katları kiraya vermekte; misafirlerini bir kapı görevlisi karşılıyıp, başka bir çalışan da daireye davet etmektedir. Salonu şık ve gösterişli mobilyalarla döşenen İsmail Bey, modern giyinmekte ve evinde de ağdaş özellikler taşımaktadır almıştır (Akdaş ve ıkış, 2022: 52).

Romanda, sokağın köşesindeki iki büyük konutun soylu ailelere ait olması, mahallede sınıfsal ayrımın olmadığını ve farklı yaşam koşullarındaki kişilerin bir arada yaşadığını gösterir. Gelir düzeyi yüksek aileler ile yoksul aileler arasındaki fark, genellikle evlerin büyüklüğüyle belirginleşir. Roman, kırsaldan kente gn yoğun yaşandığı bir dönemi ele alırken, yeni gelen şanslı aileler apartmanların bodrum katlarına yerleşmiş ve aile yeleri iş gücüne katılmıştır. Daha az şanslı olanlar ise büyük evlerin odalarını kiralayarak, bir odada birden fazla aileyle yaşamaktadır. Apartmanlar modern yaşamın bir simgesi olarak, sakinlerinin çoğunluğunu azınlıklar, zengin aileler ve yeni burjuvazi oluşturur. Ayşe'nin teyzesiyle birlikte çalıştığı apartmanın st katlarında burjuva sınıfına ait aileler, alt katlarında ise iki Rum ailesi yaşamaktadır (Akdaş ve ıkış, 2022: 54).

“Ankara” romanında ahşap-beton karşıtlığı üzerinden eski-yeni ev farkı, temizlik ve kirlilik kavramlarıyla ele alınır. Selma'nın, medeniyet getirme iddiasıyla şehre gelişinde mer Efendi'nin evini pis ve sağlıksız bulması, eski düzenin karanlık ve hijyenden uzak yapısını simgeler. Romanın sonunda Selma'nın ideal evi, güneşli, aydınlık ve temiz bir

mekan olarak betimlenir ve modernleşmenin idealize edilen yönlerini temsil eder (Elçi, 2003: 176).

Cumhuriyet'in "Modern Mimari" anlayışı halk arasında "kübik" terimiyle anılmıştır. Halk, düz çatılı, geniş teraslı, süslemesiz ve yalın görünümlü modern binalara alaycı bir tonla bu ismi takmıştır. Ancak kübik tarz, Cumhuriyet'in tek yeni mimari üslubu değildir; Amerikan koloni evleri, Alman yerel mimari tarzı kulübeleri ve Akdeniz tarzı villalar gibi farklı stiller de benimsenmiştir. "Ankara" romanında Yakup Kadri, karmaşık üsluplu evlerin çirkinliğini uzun uzun eleştirirken, kübik mimarinin daha etkili ancak menfi bir çağrışımla algılandığını ortaya koyar (Elçi, 2003: 179-180).

Yakup Kadri, "Ankara" romanında, inkılabın bir kesim tarafından nasıl yüzeyselleştirildiğini ve özünden uzaklaştırıldığını ele alır. Modernleşme anlayışları, yaşadıkları evler, kullandıkları eşyalar ve giyim tarzlarından öteye geçemeyen bu insanlar, hayatlarını yalnızca dış görünüşle tanımlamış ve kimliklerini bu unsurlara dayandırmıştır (Elçi, 2003:189).

Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte, evlerin yapım tarzı değişerek çoğunlukla apartman olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Osmanlı'da apartman yaşamı, başlangıçta üst sınıf ailelerin tercih ettiği bir mekân türüken; Batı'da bu durum, hızla artan nüfus ve ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı sokağının fiziksel yapısının Batı'dan farklı olarak apartman binalarıyla şekillenmesi, Batılılaşmanın yüzeysel yansımalarından birini gözler önüne serer. Bu değişim, Batı kültürüne doğru bir yönelimin mekânsal bir iz düşümü olarak da değerlendirilebilir (Çalık, 2021: 206).

Batılı tarzda yapılan taklitçi mimarinin mekânın ruhunu yansıtmaması, bu alanların içselleştirilmesini engellemektedir. Bu nedenle binalar genellikle kimliksiz ve geçici olarak tanımlanır. Batılılaşma süreciyle, geleneksel ev-cami-çarşı ilişkisi dönüşmüş ve mekânsal farklılıklar belirginleşmiştir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte Avrupa tarzı bir kent imajı oluşturulmaya başlanmış, bu amaçla apartman yaşamı geleneksel mahalle anlayışını dönüştürmüştür. Artık apartmanlar, evlerin yerini alarak toplumsal statü göstergesi haline gelmiştir. Bu değişim, insanların sosyal yaşamlarında da önemli dönüşümlere yol açmıştır. Anadolu'dan gelen insanlar, apartman yaşamına geçerken hem statüdeki farkları hem de yeni yaşam tarzını kabullenirken zorluklar yaşamışlardır. Batı tarzı yaşamı benimseyen bireyler, bu süreçte içsel çatışmalarını evlerinde de hissettirmişlerdir. Cumhuriyet'in yeni ev anlayışı, Batı tarzı burjuva evleri biçiminde

şekillenmiş ve bu evler, dönemin sosyal ve mimari eleştirilerine sebep olmuştur. Yakup Kadri, Halide Edip ve Refik Halid gibi yazarlar, özellikle bu evleri eleştirerek, samimiyetsiz, zevksiz, pahalı ve kullanışsız olduklarını vurgulamışlardır (Güler, 2021: 200-201).

Cumhuriyet döneminde Ankara'da, kadınlar ve erkeklerin bir arada zaman geçirebileceği ve özellikle kadınların kamusal alandaki varlıklarını sürdürebilecekleri yeni yapılar inşa edilmiştir. Bu yeni yaşam tarzını benimseyip uyum sağlayan kesim, genellikle İstanbul'dan Ankara'ya gelenlerden oluşurken, kentin yerlileri bu yeniliklere mesafeli yaklaşmıştır. Bu durum, bir medeniyet buhranını da beraberinde getirmiştir. Yakup Kadri'nin *Panorama* romanında bu medeniyet krizinin izleri görülür. Romanın ana çerçevesi, bir yanda Ankara'da yükselen apartmanlar ve ışıklandırılmış mağazalar, diğer yanda devrimleri kendi çıkarına kullanmayı başaran İstanbul'dan gelenler ve bu değişimler karşısında ne yapacağını bilemeyen sıradan halk arasındaki çatışma üzerine kuruludur (Görgülü, 2023: 29).

Yakup Kadri, *Panorama* romanında, Cumhuriyet'le değişen sosyal hayatı eleştirirken ev kavramını toplumsal dönüşümün bir simgesi olarak kullanır. Roman, bu yönüyle *Ankara'nın* devamı niteliğinde olsa da özellikle üçüncü bölümde daha gerçekçi bir perspektif sunar. *Panorama'* da ev ve eşya, farklı yaşam tarzlarını ve düşünce yapılarını yansıtan araçlardır. Bir yanda Ankara'da tüccar ve bürokratların modern ve lüks semtler oluşturduğu, burjuvazinin ilk mekanlarının şekillendiği görülürken, diğer yanda İstanbul'da eski konaklar el değiştirir.

Geleneksel aileler ekonomik zorluklarla dar apartmanlara çekilirken, yeni zenginler bu mekanları statü sembolü olarak satın alır. Ayrıca, arkadaşı Ahmet'in Batı burjuvazisini yansıtan özentili evinden nefret eden Fuat, sosyal adalet arayışındaki yeni genç kuşağı temsil eder (Elçi, 194). *Panorama'* nın ikinci cildinde ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni zenginlerin lüks apartmanlarda sürdürdükleri hayatlar betimlenir (Elçi, 2003: 199).

Romanlarda gösterişçi tüketimin merkezi olarak büyükşehirler öne çıkmaktadır. Bu şehirlerde "ev", önemli bir tüketim mekânı olarak romanlarda yer almaktadır. Evlerin mimarisi, tasarımı ve ev içi kültür, 19. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar geçen süreçte önemli değişimlere uğramıştır. İlk dönem romanlarında, köşk ve yalı gibi Osmanlı'ya ait geleneksel yapılar ile geniş aile modeline dayalı ev içi kültürler yer alırken, Cumhuriyet

Dönemi'nde Batılılaşma ve modernleşmenin simgesi olarak apartmanlar ön plana çıkmıştır. Bu dönemde apartmanların mimarisi de zamanla değişmiş, köşk ve yalı gibi büyük evlerin yerine daha küçük ve çekirdek aileye hitap eden apartmanlar inşa edilmiştir. Modern dönemde ise artan bireyselleşme ile roman karakterlerinin genellikle yalnız yaşadığı, ev yerine daha küçük ve bireysel yapılanmalar (oda, pansiyon vb.) görülmeye başlanmıştır (Çalık, 2021: 217).

Romanlarda tüketim kültürünün yansımaları genellikle evlerde hem mimari özellikler hem de iç yaşam kültürü açısından ele alınmaktadır. İlk dönem romanlarında, evler genellikle alafanga köşkler ve yalılardan oluşan mekânlar olarak tüketim alanı olarak tasvir edilmiştir. Ancak Cumhuriyet dönemi romanlarında, modern evler ve apartmanlar daha belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Modern dönemdeki artan bireyselleşme, roman karakterlerini yalnız başlarına yaşayabilecekleri odalar ve pansiyonlar gibi yapılarla ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde, Cumhuriyet dönemi romanlarında Batılılaşma ve modernleşmenin izlerini taşıyan apartmanlar ve bu değişimin ev yaşamına etkileri daha ayrıntılı şekilde ele alınacaktır (Çalık, 2021: 199).

Apartment, uzun süre Batılılaşmayı simgelemiştir. Savaş dönemi sırasında halkın yokluk çektiği bir dönemde, apartmanlarda lüks tüketim ve kadın-erkek bir aradalığı, toplumda tepki yaratmıştır (Elçin 2003: 49). Bu da apartmanların, toplumda yüksek temsil gücüne sahip mekânlar olduğunu göstermektedir. Edebiyatçılarımız da bu durumu eserlerinde kullanmışlardır. A.H. Tanpınar, apartmanı Babil'e benzetirken, F. R. Atay, apartmanı ahlaki açıdan sorunlu ilişkilerin mekânı olarak işler (Elçin 2003: 57). Ayrıca, *Ayaşlı ile Kiracıları* eserinde de ahlak teması önemli bir yer tutar (Ever, 2017: 2411).

Sonsuz Panayır'da Halide Edib, İkinci Dünya Savaşı sonrası İstanbul'unda yeni zenginlerin lüks apartmanlarını ve bu yaşam tarzının fakir gençler üzerindeki etkisini ele alır. Roman, Ayşe'nin bu gösterişli apartmanlarda yaşama arzusu etrafında şekillenir. Cerrahpaşa'da, ailesiyle yaşadığı soğuk ve konforsuz evde ders çalışırken, Ayşe'nin tek hayali "Köprü'nün öte yanındaki" lüks apartmanlara geçmek ve daha iyi bir yaşam sürmektir. Ancak hedeflediği yaşamı gerçekleştirdiğinde, bunun yalnızca evin değil, evdeki yaşam biçiminin önemini anlamaya başlar (Elçi, 2003: 213).

Cumhuriyet döneminin İstanbul'unda, yeni zenginlerin Şişli'deki apartmanlarında yaşadıkları alafanga yaşam tarzını eleştiren romanlardan biri de *Anahtar*'dır. Refik Halit Karay, romanında, bu çevreye girmeye heves eden genç bir çiftin yaşadıklarını anlatır.

Basit, mütevazı bir evde mutlu bir yaşam süren Perihan ve Kenan, zenginleştikten sonra Taksim'deki bir apartmana taşınırlar. Apartmana geçişleri, sadece yaşadıkları mekanla değil, sosyal çevreleri ve yaşam biçimleriyle de bir değişimi simgeler. Bu yeni yaşam, modernlik ve özgürlüğün göstergesidir. Onlara katılan insanlar da bu dönemin modernliğini, serbest bir hayat sürerek benimsemişlerdir (Elçi, 2003: 217).

Kutlu (2022), 1920'li yıllarda lüks yaşam sunan olanaklarıyla rağbet gören Şişli'yi ele alır. Bu dönemde, Şişli ve semtteki apartmanlar, Müslüman halk tarafından yoğun bir şekilde tercih edilmiştir. 1920'ler ve 1930'lar Şişli'si, modernliğin mekân aracılığıyla temsil edildiği bir dönemi yansıtır. Romanlarda ise apartmanların, Batılılaşma ve modernleşme sürecini simgeleyen birer mekân olarak tercih edilmesi ve bu dairelerin yaşam alanı olarak dekore edilmesiyle mekân temsilleri oluşturulur.

Feyza Hilal Kutlu, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Bir Kötülük Mekanı Olarak Şişli" adlı tez çalışmasında, apartmanlaşmanın toplumsal yapıyı nasıl etkilediğini ele alır. Bu çalışmada, apartmanların, modern yaşamın bir simgesi olmasının yanı sıra, ahlaki çöküş ve toplumsal yozlaşma ile ilişkilendirildiği vurgulanmaktadır. Özellikle Beyoğlu ve Şişli gibi mekânlar, Avrupa yaşam tarzını benimseyen karakterlerin kötülükle özdeşleştiği alanlar olarak öne çıkar. Apartman yaşamının yaygınlaşmasıyla birlikte, bu bölgeler, zevk ve sefa düşkünlerinin yaşadığı karanlık mekânlar haline gelir; böylece Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar süregelen kötülük teması, bu mekânların çağrışımlarıyla süreklilik kazanır (Kutlu, 2022: 11).

II. Meşrutiyet'ten sonra yazılan romanlarda, konağın yıkılma süreci, zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu ile özdeşleşir. Konak, bozulan düzenin, kaybedilen değerlerin ve değişen toplumsal yapının simgesi olarak romanlarda kendine yer bulur. Konakla birlikte yok olan tüm değerler, yerini apartmanın yükselmesiyle alır; apartman ise, köksüzlüğün ve kaybolan değerlerin somut bir ifadesi olarak hızla ortaya çıkar (Soysal, 2013: 25).

Cumhuriyet rejimi tarafından şekillendirilen ev, geleneksel Osmanlı kültürünün ve geniş ailenin yaşadığı konağın aksine, Batı'yı ve modernleşmeyi simgeleyen, çekirdek aile düzeninin egemen olduğu apartmanlardır. Tanzimat Dönemi'yle başlayan Batılılaşma hareketleri, Osmanlı'da ev ve eşyaların biçim ve işlevini etkilemiş olsa da, bu süreç bireylerin kendi alafrangalık arayışlarıyla pekiştirilmiştir. Apartman, Cumhuriyet dönemiyle doğmasa da, bu dönemde devletin ona yüklediği ideolojik anlamla, rejimin mekânsal bir yansıması hâline gelmiştir (Soysal, 2013: 26).

Apartmanlaşma, Cumhuriyet dönemi romanlarında cinsellik ile bağlantılı bir şekilde ele alınmıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Kokotlar Mektebi* eserinde, Şişli'deki Kokotlar Mektebi'nin açılması, okulun “randevu evi” olarak faaliyet göstermesi ve burada metres edinmiş erkeklerin Şişli'deki apartmanlarda yaşamayı tercih etmeleri gibi ardı ardına gerçekleşen olaylar, semti erotik bir kimlik kazandırmıştır. Böylece, tüketim kültürüne entegre olan bu semt, cinselliği de zevk ve tüketimin bir parçası haline getirerek bir “boş zaman alanı”na dönüşmüştür (Kutlu, 2022: 45).

“*Yalnız Dönüyorum*” adlı romanda, Yıldız ve Hasan, Gedikpaşa'dan Şişli'ye taşınırlar. Yeni apartman yaşamına adım attıkları anda, Hasan'ın zihninde kaygılar ve saplantılı düşünceler belirmeye başlar. Evin dekorasyonuna büyük bir titizlikle yaklaşan Hasan, eşyaların seçiminde aşırı dikkatli davranır. Hasan'ın dikkatli davranma sebebi, yeni yaşam alanına duyduğu kaygı ve aidiyet hissini zayıflamasıdır. Şişli'deki apartman yaşamı, onun için alıştığı çevreden uzaklaşma anlamına gelir. Eşyaların seçimindeki titizlik, bu yeni ortamda güvende hissetme çabasını yansıtır. Maddi durumları iyileşen karı-koca, Gedikpaşa'daki evlerinden Şişli'deki bir apartmana taşınarak büyük bir dönüşüm yaşarlar. Bu apartmanla birlikte hayatlarına yeni insanlar, farklı alışkanlıklar, eşyalar ve etkinlikler dâhil olur. Avrupa yaşam tarzına büyük bir ilgi duyan Hasan, Şişli'ye taşındıkça “kabul edilmemek”, “aşağılanmak” ve “beğenilmemek” gibi korkularla yüzleşir; bu endişeler, dairelerini henüz döşemeye başladığı anlarda kendini gösterir (Kutlu, 2022: 49).

Kutlu, apartman hayatının, sakinlerini adeta birbirlerine düşman edermiş gibi bir ortam yaratır. Şişli'deki apartmanlarda yaşayanlar arasındaki gerilim, artık doğrudan hakaretlere varacak kadar derinleşmiş ve gizli bir çatışma halini aldığını ve her birinin, diğerini küçümsemek amacıyla dedikodular yaparak ve en ufak detayları bile alaya aldığını söylemiştir (Kutlu, 2022: 80).

Şişli, modern yaşamın ve bireyselliğin ön plana çıktığı bir mekân olarak karşımıza çıkar. Büyük konaklarda birkaç neslin bir arada yaşamasından sonra apartmanlara geçiş, karakterleri bireysel seçimler yapmaya zorlar ve sonunda bu seçimler, onları yalnızlıkla baş başa bırakır (Kutlu, 2022: 148).

Geleneksel evlerin yerini çok katlı binaların almasıyla, evin iç ve dış algısında belirgin değişiklikler yaşanır. Bu süreçte apartmanlar ve şehir, toplumsal ve psikolojik yapıyı etkileyen ana faktörler haline gelir. Teknik ilerlemelerin kent merkezlerinde

yoğunlaşmasıyla birlikte, geleneksel yatay mimari yerini çok katlı apartmanlara bırakır (Çelebi, 2024: 226).

Peyami Safa, *Fatih-Harbiye* romanında baş karakter Neriman'ın gözünden, Fatih semtinin yıkılmaya yüz tutmuş evleri ve dar sokakları ile Beyoğlu'nun modern apartmanları ve ışıklı caddeleri arasındaki farkları anlatır. Neriman, Fatih'in eski, bozulmuş yapılarıyla Beyoğlu'nun yenilikçi, canlı atmosferi arasında bir karşılaştırma yapar. Bu karşılaştırma, doğu ve batı kültürlerinin çatışmasını, medeniyetler arası farkları vurgular. Semtler, karakterlerin sosyoekonomik durumlarını da yansıtarak, onların Batılılaşma yolundaki duruşlarını gösterir. Örneğin, bir köşk sahibi olmak ile dar bir semtte yaşamının getirdiği farklar, karakterlerin hayat anlayışlarını derinlemesine ortaya koyar. Modaya uygun olarak tercih edilen semtler, genellikle yaşam tarzlarını ve değerlerini de etkileyen faktörlerdir (Güler, 2021: 193).

Cumhuriyet Dönemi'nde apartman yaşamının yaygınlaşmasıyla mahallelerin bireyler üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır. Batılılaşmanın etkisiyle, kentsel alanda iş yerleri ile konut bölgeleri birbirinden ayrılmaya başlamış, bu değişim mahallelerin geleneksel yapısını etkilemiştir. Örneğin, caminin merkez rolü kaybolmuş ve evler, apartmanlara dönüşmüştür. Müstakil evlerden apartmanlara geçen Türk halkı için apartmanlar, modernleşmenin bir simgesi haline gelmiştir. Bu dönüşümle birlikte, iş ve yaşam alanlarının ayrı olması, daha dışa dönük bir yaşam tarzını beraberinde getirmiştir ve evler, yaşam merkezi olma işlevini yitirmiştir (Güler, 2021: 196).

Türk romanında, konak (köşk ve yalılar dahil), apartman ve gecekondular gibi üç farklı ev tipi sıklıkla karşımıza çıkar. Bu ev türleri, Türk toplumunun geçirdiği dönüşüm sürecini yansıtan önemli unsurlar olarak öne çıkar (Alver, 2019: 126).

Apartmentlaşma, romancılar tarafından genellikle eleştirilir ve apartmanların, haksız kazanç, çıkar ilişkileri ya da iktidar gücünün etkisiyle şekillendiği vurgulanır. Apartmanlar, Batılılaşma ve özentinin etkisiyle ortaya çıkmaya başlar. Yeni burjuvazi ve bürokrasi, Şişli ve Harbiye gibi semtlerde apartmanlarda yaşayarak, yeni yaşam tarzlarına geçişi simgeler (Alver, 2019: 126).

Bazı romancılar, apartmanı sınıfsal ayrışmanın mekânda yansıması olarak görür ve apartman ile gecekonduyu ya da apartman ile ahşap ev arasında karşıtlık kurar. Bu karşıtlık, zaman zaman değerlerin çatışmasını da beraberinde getirir. Örneğin, Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında apartmandaki farklı yaşamlar ve karakterler resmedilir.

Apartman, farklılıkların sembolü olarak, kentteki sosyal ilişkileri ve çeşitliliği yansıtır. Bu bağlamda, apartman tekdüzelikten uzak olup, kentsel ilişkilerin çeşitliliğini toplar (Alver, 2019: 127).

Batılı yaşama tarzını yansıtan kübik evlerin, ticari kaygılar ve kültürel bağlılıklar nedeniyle deforme edilmesi, modernleşme çabasının yüzeysel ve uyarlanabilir yönünü ortaya koyar. Behçet Ünsal, bu evleri planlama eksikliği, görgüsüzlük ve ticari hesaplarla şekillenen "karikatür yapılar" olarak eleştirir. Ayrıca, kübik evlerin dış görünüşte modernliği simgelemesine rağmen, iç mekan düzenlemelerinde geleneksel Türk evlerinin etkisinin devam ettiği görülür. Örneğin, mahremiyet kaygıları nedeniyle açık mutfaklar ve akışkan mekanlar benimsenmez; banyolara alaturka tuvalet eklenir ve odalar koridor boyunca ayrılır. Bu adaptasyonlara *Ankara* romanındaki Murat Bey'in modern evindeki alaturka tuvalet veya *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Cevdet Bey'in konağında eklettiği alaturka tuvalet gibi örnekler dikkat çeker (Elçi, 2003: 180-181).

Ayrıca, apartmanla paralel olarak kentteki farklılaşmayı ve ötekileşmeyi temsil eden kapıcı karakteri de Türk romanında yer alır. Kapıcı ile ev sahipleri arasındaki ilişki, iki ayrı yaşam alanını ortaya koyar. Kapıcı ve apartman sakinlerinin hayat görüşleri ve yaşam biçimleri arasındaki farklar, belirgin bir ayrışmayı temsil eder. Bu ayrışma, *Kumru ile Kumru* romanında çok yönlü bir şekilde işlenmiş ve önemli bir analiz kaynağı sunmuştur (Alver, 2019: 128).

Cumhuriyet'in bir yaşam tarzı haline gelerek toplumsal yapılara entegre olmasıyla birlikte, Modern Türk Edebiyatı da modernizmin etkisi altına girmiştir. Bu dönemde apartman ve konut gibi gündelik yaşam alanları, edebi eserlerde yer bulmaya başlamıştır. Apartman ve konut, modernizm ve batılılaşmanın mekândaki sembollerinden biri olarak karşımıza çıkmakta, aynı zamanda dönemin edebiyatında bu mekânlar, bireyselleşme ve yabancılaşma gibi kavramlarla ele alınmıştır (Serin Güner ve Gökmen, 2020: 1739).

1930'lu yıllara gelindikçe, Ankara'da apartman yaşamı giderek popülerleşmiştir. Apartman sahipleri, bu yapılardaki odaları ya kendileri kullanmakta ya da kiraya vermektedir. Ancak bu yapılar, genellikle tasarlandıkları yaşam amaçlarına uygun şekilde kullanılmaz. O dönemde maddi sıkıntılar nedeniyle birçok kişi kendi çıkarlarını ön planda tutmuş ve bu sebeple etik olmayan bazı durumlara göz yummuştur. Memduh Şevket Esenal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* adlı eserinde, yeni rejimin insanlar üzerindeki etkileri anlatılırken dönemin Ankara'sındaki apartman yaşamına dair de bilgiler sunulmaktadır.

Esendal'a göre anlattığı apartman hayatı, o dönemin Ankara'sının ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin bir yansıması gibidir (Görgülü, 2023: 31).

Pelin Görgülü'nün çalışmasında, *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında şehirden ziyade apartman hayatının bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin vurgulandığı ortaya konmuştur. Görgülü, yazarın bu olumsuz etkileri gözler önüne sermek için mekân olarak Ankara'yı seçtiğini ifade etmiştir (Görgülü, 2023: 216).

Pelin Görgülü, *Ayaşlı ile Kiracıları* romanında, olayların zaman zaman dış mekanlarda gerçekleşmesine rağmen, olay örgüsünün esas olarak apartman yaşamı etrafında şekillendiğini ortaya koyar. Yazar, apartmanda yaşayan bireylerin temsil ettiği hayatlar aracılığıyla, dönemin toplumsal yapısına dair önemli ipuçları sunar (Görgülü, 2023: 217).

Ayaşlı ile Kiracıları romanı, vakadan çok değer yargıları arasındaki çatışma üzerine kurulu olup, hatırlama tekniğiyle yazılmış bir eserdir. Yazar, Cumhuriyet'in ilk on yılında Türkiye'nin Doğu'dan Batı'ya doğru geçişinin yarattığı yeni yaşam tarzının getirdiği endişeyi apartman hayatı üzerinden aktarırken, özellikle kadın ve erkeklerin ahlaki bozulması ve devlet bürokrasisinin yozlaşması konularını ön plana çıkarmaktadır (Ever, 2017: 2422).

Romanda, apartmanda yaşayan bireylerin hem olumlu hem de olumsuz yönleri birlikte ele alınmıştır. Apartmanın, çatışmalara zemin hazırlayan bir unsur olarak kullanıldığı dikkat çeker. Yazar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan değişimi apartman metaforu üzerinden aktarır. Ona göre apartman, yeni yaşam tarzının bir sembolüdür (Görgülü, 2023: 220). Batılılaşmayla beraber ortaya çıkan alafrangalık ve savaşın neden olduğu ekonomik sorunlar, II. Meşrutiyet sonrası dönemde Osmanlı mahalle yapısını etkilemiş, batı hayranlığıyla beraber geleneksel konaklarında yıkılışı mahalle dokusundaki çözülmeyi daha da hızlandırmıştır. Dönemin yazarları da bu değişimi eserlerinde sıkça tema olarak kullanmışlardır (Elçi, 2003: 12).

Apartman olgusunun, modern yaşamın ve kentleşmenin etkisiyle bireylerin sosyal, psikolojik ve fiziki dünyasında nasıl bir dönüşüm yarattığı, toplumsal yapıyı anlamak için önemli bir kavramdır. Bu bağlamda, Oktay Rifat'ın *Bay Lear* romanı, apartman yaşamının birey üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemek için güçlü bir metin sunar. Ali Karahan'ın çalışmasında, Ferruh Sarıbay karakterinin yaşlılık süreci, apartman olgusu çerçevesinde ele alınmıştır. Ferruh, kentleşme ve modern yaşamın getirdiği apartman dairesine taşınarak geçmişindeki kalabalık ve sosyal yaşamdan yalnızlığa doğru bir geçiş

yapar. Bu süreç, Ferruh'un bireysel kimlik arayışı, cinsellik, hatırlama, yalnızlık ve ölüm gibi temel kavramlarla iç içe geçer. Karahan, apartman olgusunun, karakterin yalnızlık duygusunu nasıl derinleştirdiğini ve modern yaşamın bireyi nasıl izole ettiğini vurgularken, aynı zamanda bu olgunun toplumsal ve bireysel değişim üzerindeki etkilerini de ele alır (Karahana, 2022: 51).

Ali Karahan'ın çalışmasında, Oktay Rifat'ın *Bay Lear* romanı, başkarakter Ferruh Sarıbay'ın yaşlılık sürecini ve bu sürecin onun hayatındaki yansımalarını inceler. Bu çalışmada, Ferruh Sarıbay'ın bireysel hikâyesi, soyut bir anlatımla ele alınarak, modernizmin etkisiyle bozulan aile ilişkileri ve kentleşme süreci vurgulanır. Ferruh Sarıbay'ın babasından miras kalan yalısını yıktırarak yerine apartman yaptırması, romanın kentleşme ve modernleşme temalarını derinlemesine işlediği önemli bir detaydır. Bu durum, kentleşmenin ve aile bağlarının dönüşümünün önemli bir simgesidir. Ferruh Sarıbay'ın kızı ve damadı, babalarının apartmanında yaşamaktadır ve onların bu yaşam biçimi, ailenin eski değerlerle uyumsuz bir şekilde yeniden şekillendiğini gösterir (Karahana, 2022: 58).

Ali Karahan'ın çalışmasında, Ferruh Sarıbay karakteri üzerinden yapılan çözümleme, eski zamanların geleneksel yaşam biçiminin, modernizmin ve apartman yaşamının daraltıcı etkilerine karşı bir kaçış olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Karahan, Ferruh Sarıbay'ın, geçmişteki zengin ve canlı hayatı, modernizmin getirdiği sıkışmış aile yapısı ve çıkarıcı yaklaşımlarla kıyaslayarak, eski zamanlara duyduğu özlemi ve modern hayata karşı duyduğu memnuniyetsizliği vurgular. Bu bağlamda, Ferruh Sarıbay için geçmişin geleneksel yaşamı, yalnızca bir nostalji değil, aynı zamanda modernizmin dayattığı sınırlamalardan kurtulma yoludur. Bu şekilde, Karahan Ferruh Sarıbay'ın yaşlılık dönemiyle ilgili olarak, geçmişten geleceğe uzanan bir sürekliliği arzuladığını ve modernizme karşı bir karşı duruş sergilediğini belirtmektedir (Karahana, 2022: 59).

Ali Karahan'ın çalışmasında, Ferruh Bey'in çevresindeki değişimden memnun olmadığı ve geçmişteki geleneksel yaşam tarzını, İstanbul'u ve İstanbul insanını özlediği vurgulanmıştır. Ferruh Bey, çocukluğunu geçirdiği büyük bir bahçe içindeki yalının hatıralarına bağlı olarak, modern hayatın ve apartmanın çıkmazlarından sıkılmıştır. Eşyaların değişmesi bile onu rahatsız eder ve geçmişteki geleneksel yaşamla olan bağını yeniden kurmak istemektedir. Bu bağlamda, Ali Karahan'ın çalışmasında Ferruh Bey'in

modernizm ve apartman yaşamına karşı duyduğu hoşnutsuzluk, geçmişin cazibesine olan özlemiyle bağlantılı olarak ele alınmıştır (Karahana, 2022: 65).

Modernizmin kent algısını değiştirmesi ve apartmanlaşmanın artması da Ferruh Bey için yalnızlığın sebeplerindedir. Gelenekli Türk evinin kalabalık ve şenlikli hayatıyla tüm toplumsal işlevlerini yerine getirerek canlılık yaydığı bir dönemde doğup büyüyen Ferruh Sarıbay, apartman dairesinde dirlik içinde yaşayamaz. Bu durum, onun yalnızlığını nadiren görülen bir durum olmaktan çıkarıp, modernizmin doğurduğu sabit bir duygu hâline getirir. Modern yaşam anlayışıyla ortaya çıkan faydacılık ilkesinin ördüğü ilişkiler ağı içinde kalan Ferruh Sarıbay'ı kızlarının ikiyüzlülüğü de şimdiki yaşamından soyutlar. Bu bağlamda Alı Karahana, Ferruh Sarıbay'ın yalnızlığını, modernizmin etkileriyle açıklarak bu durumu irdeler ve böylece apartmanlaşma ile kentleşmenin birey üzerinde derinlemesine etkiler yarattığını vurgular (Karahana, 2022: 68).

Kiralık Konak romanının sonunda, ailenin içindeki çözüme doruk noktasına ulaşır. Seniha, Batılı yaşam tarzını benimseyerek Avrupa'yı daha yakından görmek ister ve ailesine haber vermeden oraya gider. Bu durum, Naim Efendi Konağı'nda büyük bir üzüntü yaratır. Naim Efendi, torununa olan kızgınlığını her fırsatta dile getirir de içten içe derin bir üzüntü içindedir. Seniha bir süre sonra geri döner, ancak Servet Bey, kayınpederinin Seniha'ya olan kızgınlığını bahane ederek, çekirdek ailesini yanına alıp Batılı özelliklere sahip bir apartman dairesine taşınır. Bu olay, romanın *Batılı yaşam* özentisiyle aile içindeki dönüşümü ve toplumsal değişimin sembolik bir yansıması olarak işlenmiştir (Oğuzhan, 2007: 129).

Peyami Safa, *Fatih Harbiye* romanında, "Neriman" karakteri aracılığıyla, Fatih semtinin eski, bozulmuş yapıları ve geleneksel yaşam tarzı ile Beyoğlu'nun modern, Batılı yaşam biçimini karşılaştırır. Neriman için, Beyoğlu'nun ışıl ışıl apartmanları ve hareketli sosyal yaşamı daha çekici gelirken, Fatih semti, yıkılmaya yüz tutmuş tahta evleriyle geride kalmış bir yer olarak tasvir edilir. Bu karşılaştırma, yazarın Doğu ile Batı arasındaki farkları sorgulamasını sağlar. Roman boyunca, önce Fatih'in eski, geleneksel havası anlatılır, ardından Beyoğlu'nun çağdaş, Batılı yüzü detaylandırılarak bu ikilik daha net bir şekilde ortaya konur (Güler, 2011: 165).

Melih Cevdet Anday'ın *Aylaklar* romanında, eski konağın yeni sahibi, yapının yıkılıp yerine bir apartman inşa edilmesi fikrini benimser. Bu karar, yalnızca fiziksel bir dönüşümü değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir değişimi de simgeler. Konağın

yerini apartmanlar alırken, bu durum Türkiye’deki modernleşme sürecinin bir yansıması olarak, eski geleneksel yapının son bulup, yeni bir yaşam biçiminin ortaya çıktığını gösterir. Bu dönüşüm, yalnızca mimari değil, aynı zamanda toplumun sosyal yapısındaki değişimin de bir göstergesidir (Dere, 2015: 54).

Cumhuriyet dönemi (1923-1940, 1950-1980) Türk romanlarında apartmanlaşma olgusu, toplumsal, kültürel ve mekânsal dönüşümlerin anlaşılması açısından önemli bir inceleme alanı oluşturur. Apartmanlar, bu dönemdeki romanlarda yalnızca fiziksel yapılar olarak değil, aynı zamanda modernleşme, köksüzlük, değerlerin değişimi ve toplumsal katmanların yeniden oluşumu gibi temaların taşıyıcıları olarak karşımıza çıkar. Ancak, bu konuyu ele alan mevcut çalışmaların genellikle belirli bölgeler, temalar veya sınırlı eserler üzerinden yürütüldüğü ve konunun daha geniş bir perspektiften sistematik olarak ele alınmadığı görülmektedir.

Türk edebiyatında ev ve konut temaları üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda, apartmanlar genellikle köksüzlük, toplumsal değerlerin kaybı ya da modernleşmenin eleştirel bir yansıması olarak işlenmektedir. Türk şiirinde ev temasına odaklanan çalışmaların yanı sıra, apartmanlaşma olgusunu çoğunlukla belirli bölgelerle sınırlayan ya da bu yapıları olumsuz bir bakış açısıyla ele alan araştırmalar dikkat çekmektedir. Örneğin, bazı çalışmalar apartmanlaşmayı yaşlılık, moda veya gecekondulaşma gibi temalarla ilişkilendirirken, diğerleri Ankara veya İstanbul bağlamında yalnızca bir veya iki eserle sınırlı kalmıştır. İncelenen eserler arasında "Kiralık Konak," "Fatih-Harbiye," "Cevdet Bey ve Oğulları," "Aylaklar," "Ankara," "Panorama," "Ayaşlı ve "Kiracıları" gibi yapıtlar öne çıkmasına rağmen, dönemin romanlarındaki apartmanlaşma teması bütüncül bir yaklaşımla ele alınmamıştır.

Bu çalışmanın amacı, 1923-1940 ve 1950-1980 yılları arasındaki Türk romanlarında apartmanlaşma temasını daha geniş bir perspektiften incelemek ve toplumsal değişimlerle mekânsal dönüşümlerin bu yapılar üzerinden nasıl yansıtıldığını ortaya koymaktır. Apartmanların sadece eleştirel bir bağlamda değil, aynı zamanda modernleşme, bireyleşme, sınıfsal farklılıklar ve yeni toplumsal düzenin inşasındaki rolü açısından ele alınması literatürde önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bu bağlamda, apartmanların bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini dönemin kültürel dinamikleriyle birlikte incelemek, Türk edebiyatındaki mekân tasvirlerinin modernleşme ile nasıl şekillendiğine dair yeni bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, apartmanların tek bir anlam çerçevesine hapsolmadığı, dönemin farklı toplumsal katmanları ve bakış açıları üzerinden zengin bir analiz sunarak literatüre önemli bir katkı yapmayı amaçlamaktadır.

6. 1923- 1980 ARASI TÜRK ROMANINDA APARTMANLAŞMA

6.1. 1923-1950 DÖNEMİ ROMANLARINDA APARTMAN TEMASI

1923- 1950 arası dönemde çok katlı konutların inşası kent burjuvalarının birikimlerini apartman alanına yapmasıyla birlikte başlamıştır. “*Kira Evleri*” adı verilen apartmanların amacı genelde gelir elde etmektir. Yine bu dönemde apartmanlar sahiplerinin prestijini yansıtmaktaydı ve de bağımsız mülkiyetlerdi. Kooperatifçilik ise bu dönemde başlamışsa da apartmanlar üzerinde belirli bir etkiye sahip değildi.

Apartmanların kiracıları ise taşınmaz mala sahip olmak istemeyen üst ve orta sınıfa mensup kişilerdi. Apartmanların Batı’nın modernizm etkisi görülmekteydi. Geleneksel konakların karşısında yer alan apartmanlar Cumhuriyet’in modernliği ve yeniliğini simgelemekteydi. Geleneksel Türk evinden farklı olarak apartmanlar çekirdek aile yaşamına uygun olarak az sayıda eşya ile sade ve işlevsel bir yaşam alanı sunmaktaydı.

Tablo 6.1.1923–1950 Arası Türk Romanlarında Apartman Temsili

Roman Adı	Yazar	Apartmanın Ele Alınış Biçimi	Apartmanın Temsil Ettiği Kavramlar	Öne Çıkan Temalar
Anahtar	Refik Halit Karay	Çarpık kentleşme eleştirisiyle apartmanlar niteliksiz ve süssüz binalar olarak sunulur. Şişli-Taksim gibi	Estetik duyarsızlık, mekânsal çirkinlik, yüzeysel modernleşme, özgürlük, sosyal çevre değişimi	Çarpık kentleşme, yaşam tarzı değişimi, sosyal statüde dönüşüm

		bölgelerdeki apartmanlar, alafranga yaşam tarzıyla eleştirilir.		
Mahşer	Peyami Safa	Eski konaklara özlem vardır. Apartman yaşamı lüks ve konfor sunsa da bireyi yalnızlaştırır, içsel huzursuzluk yaratır.	Geleneksel yaşam özlemi, modernleşme karşıtlığı, yalnızlık, lüks ve konfor	Geleneksel- modern çatışması, bireysel yalnızlaşma, mekânsal dönüşüm
Fosforlu Cevriye	Suat Derviş	Şişli'deki apartmanlar gösteriş ve lüksün simgesidir. Kadınlar için apartman, statü ve güvence sunar.	Zenginlik, prestij, lüks, modernleşme, güvence, kurtuluş umudu	Toplumsal statü, sınıf farkları, kadınların yeri, modern yaşam biçimi
Tersine Giden Yol	Nahid Sırrı Örik	Yenişehir'in apartmanları, eski evlere kıyasla kıskanılan birer statü sembolüdür. Modernleşmeyle	Fiziki dönüşüm, modernleşme, yeni yaşam tarzı, statü göstergesi	Mekânsal dönüşüm, sosyal tabakalaşma, eski-yeni yaşam çatışması

		birlikte fiziksel ve sosyal değişimi temsil eder.		
Sözde Kızlar	Peyami Safa	Apartmanlar, geleneksel ahlaki değerlere karşı bir tehdit olarak ele alınır. Ahlaki yozlaşmanın simgesidir.	Ahlaki yozlaşma, kimliksizlik, geleneksel değerlerin kayıbı	Modernleşme eleştirisi, ahlaki çözülme, mahalle yaşamı ile çatışma

6.1.1. APARTMAN ve MEKANSAL DÖNÜŞÜM

Modernleşme, kentlerin silüetlerini değiştiren bir olgudur. Fakat bu süreç her zaman estetik kaygılar barındıran planlı bir süreç değildir. Hızlı ve çarpık kentleşme bir süre sonra kent dokusunun bozulup, mekanların kimliklerinin kaybolması ve estetik kaygıların ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Apartmanlaşma gelişigüzel yayılıp kentlerde düzensiz bir görünüm meydana getirirken betonlaşmayla birlikte tarihi ve doğal dokularda zarar görmektedir.

Yeni yaşam alanlarını ortaya çıkaran kentleşme aynı zamanda da mekanın işlevsel ve estetik dönüşümünü de meydana getirmiştir. Bu dönüşüm her zaman maalesef planlı ve nitelikli değildir, birçok bölgedeki dönüşümün özensiz ve yüzeysel olduğu söylenebilir. Cumhuriyet sonrası dönemde modernleşme niteliğiyle inşa edilmiş apartmanlar estetik değer ve sağlamlıktan uzak, gösterişe dayalı yapılar olarak dikkat çekmişlerdir. Bu durumda mekânsal yozlaşma ile kalitesizliğin göstergesi olup kent kimliğinin bozulup, toplumsal hayatın olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur.

Refik Halit Karay'ın "*Anahtar*" eserinde de çarpık kentleşmeye yönelik eleştiriler öne çıkmıştır:

“Gözünün önüne Ayaz Paşa’dan Fındıklı’ya inen تنها yokuşlardaki çerden çöpten yapılmış, ufacık ufacık, cepheleri lüzumsuzca süslü, özentili apartmanlar geldi. Bunların nesi varsa parlak, fakat herhalde ucuz cinstendi galiba ... ve galiba kilitleri de Einstein’ın "kulak asma!" dediği kalitedendi” (Karay, 2009: 60).

Bu anlatım apartmanların özentili yapılar olduğunu, niteliksiz ve estetikten uzak bir mimariye de sahip olduğunu göstermektedir. Karay burada apartmanların süslemelerinin de kalitesiz ve gereksiz olduğunu ifade ederek modernleşmenin derinlikten yoksun ve yüzeysel olduğunu ima etmektedir. Bu durumda bilinçsiz ve hızla yayılan kentleşmenin sonucu olarak estetik duyarsızlık ve mekânsal çirkinliği ortaya koymaktadır.

6.1.2. APARTMAN ve YAŞAM TARZI

Geniş ve ferah bir yaşam alanı isteyen kişiler için geleneksel yaşam tarzı çok önemlidir. Eski İstanbul’un aydınlık, ferah ve geniş ev anlayışıyla apartmanların dar ve sıkışık alanları örtüşmemektedir. Bu durumda apartmanların tercih edilmeme nedenidir. Bireyler geniş ve konforlu bir yaşam alanı ararken apartmanların sahip olduğu sınırlı alan ve sunduğu bireysel hayat tarzından kaçınmaktadır.

Peyami Safa’nın *“Mahşer”* romanında da karakterlerin eski İstanbul’un evlerine düşkünlüğü ve apartmanları tercih etmemeleri vurgulanmaktadır.

“Evvelâ nerede otururlar? İstanbul’un hangi tarafı güzel, Şişli’yi, Beyoğlu’nu ikisi de sevmiyor. Kadıköy’ü? Muazzez oraya biraz taraftar; fakat. Nihayet tereddüt ediyor. Ada? Yazın âlâ... Boğaziçi de yazın fena değil. Ama kışı nerede geçirmeli? Çare yok: Şehrin içinde. Meselâ Cağaloğlu taraflarında. Bu da iyi. Ada’da bir köşk yahut bir yalı kiralamalı; İstanbul’da bir ev almalı. İkisi de apartmanı sevmiyorlar, ikisi de eski İstanbulluların “geniş ve aydınlık ev” zevkine meftun. Mükemmel” (Safa, 2020: 148).

Nihat ve Muazzez karakterlerinin ilerdeki yaşamları için yaptıkları planlar, apartmana karşı isteksizlikleri ile eski İstanbul evlerine duydukları hayranlığı ortaya koymaktadır. İstanbul’un semtlerini yaşamak için değerlendirirken Kadıköy konusunda kararsız kalan çift Beyoğlu ve Şişli’yi beğenmemekte, yazın Ada ve Boğaziçi’nde kışında yaşamak için şehir içindeki Cağaloğlu’nu düşünmekte ve her durumda da apartmanda yaşamayı reddetmektedirler. Çünkü karakterler için ideal yaşam alanı eski konaklar gibi olmalıdır. Bu sebeple apartman değil de Ada’da köşk ve yalı, İstanbul’daysa müstakil bir ev almayı istemeleri modernleşmeyle yaygınlaşan apartman hayatının arzu edilmediğini, geleneksel

ve geniş yaşam alanlarına duyulan özlemi ifade etmektedir. Bu durum romanda modern ve geleneksel yaşam biçimlerinin arasındaki karşıtlığın mekan üzerinden vurgulanışıdır.

6.1.3. APARTMAN ve TOPKUMSAL STATÜ

Modern şehirleşme sürecinde apartmanların önemli bir yeri vardır ve mekânsal değişimlerin yanında sosyal yapı ve statüleri de biçimlendirmektedir. Bu anlamda apartman sahibi olmak ile sosyal konum, prestiji toplumsal sınıf unsurları arasında ilişki bulunmaktadır.

Zaman geçtikçe sadece yaşam alanı olmakla kalmayan apartmanlar sosyal statünün bir göstergesi haline gelmiştir. Lüks ve prestijli apartmanda yaşamak hem konforlu bir hayat hem de toplumda saygınlık kazanmaya yardımcı olmuştur. Bu yapılarda çoğunlukla üst sınıfa ait varlıklı bireyler yaşamakta, iç mekandaki mobilya ve donanımlarda bu toplumsal statüyü dahada pekiştirmektedir. Bu şekilde apartman yaşamıyla, bireyler sosyal konumlarını ifade edebilmektedir.

İstanbul'daki konut çeşitleri, sınıfsal farklılıkları yansıtmaktadır. Üst sınıflar genellikle müstakil evlerde yaşarken, orta ve alt-orta sınıflar için apartman daireleri modern yaşamın mekânsal karşılığı hâline gelir. Görsel olarak benzer beton bloklar; daire büyüklüğü, asansör kullanımı, çevresel donanım ve fiyat gibi unsurlarla içsel bir sosyal hiyerarşi üretir. Bu bağlamda konut, yalnızca fiziksel bir barınak değil, aynı zamanda sakinlerinin toplumsal konumunu simgeleyen bir göstergedir (Öncü, 2016: 101).

Suat Derviş'te *Fosforlu Cevriye* romanında, Şişli'deki zengin, prestijli hayatın simgesi olarak apartmanları betimlemektedir;

“Ne kalantor baylar beni bir akşamcık ele geçirmek istediler.

Bir kere fiyakalı bir bay kendisini Şişlide o canım cadde üzerinde saray gibi bir apartmana götürmüştü.

Apartment yukarıdan aşağıya ipek, kadife, halı döşeli bir yerd...

Öyle yerde oturan baylar bile tenezzül etmişlerdi” (Derviş, 1968: 97).

Romanda apartmanlar varlıklı ve farklı bir hayata sahip kişilerin yaşadıkları mekanlar olarak tasvir edilmiştir. Örneğin, Cevriye karakterinin Şişli'de götürüldüğü “*saray gibi bir apartman*” ifadesiyle bu konutların gösteriş ve lüksün simgesi olduğu görülmektedir.

Çünkü bu apartmanlar, Cevriye'nin alışık olduğu tekinsiz ortam ve sokaklardan çok farklıdır.

Diğer yandan romanda, varlıklı bireylerin apartmanlarda oturmasına rağmen Cevriye karakterinin de olduğu gibi sokak kadını olarak nitelendirilen kadınlarla ilişki yaşamak istemeleri apartmanların farklı sosyal kesimden insanların ortak buluşma noktaları olabileceğini de göstermektedir.

Yalnızca fiziksel ve mekânsal bir dönüşüm olmayan apartmanlaşma aynı zamanda da sosyal ve toplumsal dinamikleri de etkilemiştir. Bu dönüşümle beraber kadınların yaşamdaki konumları ile güvenlik algıları etkilenmiştir. Geleneksel mahalle hayatında sınırlı bir alana sahip olan kadın apartman yaşamıyla birlikte özgürlük ve statü kazanmıştır. Modern bir konut tipi olmasının yanında aynı zamanda apartman; bireysellik, toplumsal saygınlık ve ekonomik güç unsurudur. Bu nedenle apartmanda yaşamak ya da apartman sahibi olmak kadınlar için toplumsal bir statü ve güvencedir.

Suat Derviş'in *Fosforlu Cevriye* romanında Sümbül Dudu'nun Cevriye'ye söyledikleri, apartmanların istenilenden daha iyi bir hayat ve modernleşmenin simgesi olduğunu göstermektedir. Yine aynı romanda Şişli'deki apartmanlar sokak hayatının güvencesizliğinin yanında bir kurtuluş umudu olarak tasvir edilmiştir.

“Senin gibi masum bir kız olsaydım ben. İstanbul şehrini Aksaray hariki haline döndertirdim. Amma sen yavrusu kötü edorsun. Gençliğini har vurup harman savuroorsun. Sana Şişli'de bir apartmancağız lazım ...” (Derviş, 1968: 127).

Modernleşme sembolü olan apartmanlar barınma mekanı olmakla beraber bir statü, prestij ve konfor alanlarıdır. Bu yaşam biçimiyle bireyler sosyal hiyerarşide yer edinmekte, sosyal çevrelerinde kabul görmekte, kentli kimliklerini pekiştirmekte ve lüks hayatla da bütünleşmektedir. Apartmanlarda yapılan etkinlikler geleneksel mahalle yaşamından farklıdır ve cazip bir sosyal yaşamı meydana getirmektedir. Apartmanlar bu bağlamda bireylerin modernleşmesinde yeni sosyal alışkanlıklar geliştirmekle beraber kent yaşamına adapte olmaları ve sosyal statülerini yeniden inşa ettikleri bir mekan olarak değerlendirilmektedir.

“Muazzez'in azıcık paraya, debdebeye, azıcık içtimaî hayata ve lükse meyli hep oradan geliyor. Bunu genç kadın da itiraf etmiyor değil; apartmandaki hayatın Muazzez'de cazip hatıraları kalmış. İpek, elektrik, çiçek ve lâvanta kokusu, yalancıktan bile olsa muaşeret,

bazı günler, muhtelif insanların bir salonda yan yana gelmeleri, ufak tefek dedikodular, tenkidler, takdirler, daima galeyana halinde bir hayat. Güzel şey doğrusu. Hiç can sıkılmıyor” (Safa, 2020: 158).

Mahşer romanında Muazzez karakterinin maddi imkanlara, sosyal yaşama, gösteriş ve lükse önem vermesi apartman yaşamını tatmasından kaynaklanmaktadır. Muazzez ve Nihat’ın “geniş ve aydınlık” olarak tasvir ettikleri eski İstanbul evlerine olan hayranlıkları nedeniyle apartmanda yaşamayı istememesiyle birlikte Muazzez için apartman yaşamı aynı zamanda elektrik, lavanta kokusu, ipek kumaş gibi lüksleri barındırmakta, sosyal etkileşim ve sürekli hareketli bir yaşam temsildir. Bunun sonucunda Muazzez’in çelişkili duyguları ve apartmanlaşmanın birey üzerindeki çok yönlü etkileri dikkat çekmektedir. Çünkü apartman burada konforlu bir yaşam ve modern bir sosyal çevre ile ilişkilendirilmektedir.

Yeni yaşam alanları ve sınıf ayrımları: Nahid Sırrı Örik’in “*Tersine Giden Yol*” eserinde de apartmanlaşma, Yenışehir bölgesinin fiziki dönüşümünün toplumsal yansımalarını tek bir olguda birleştirmektedir. Birkaç yıl önce boş arazi olan Yenışehir’de apartman sayıları hızla artmakta ve bu konutlardaki yaşam kentin eski ve kerpiç evlerde yaşayanlar tarafından kiskanılan bir toplumsal statü göstergesidir. Yine bu romanda da özelde Yenışehir’de oluşan apartmanlaşma yalnızca fiziksel değişimi değil modernleşme, yeni yaşam biçimi ve toplumsal değer yargılarını temsil ederek eski ile yeni yerleşim alanlarındaki karşıtlığı ortaya koymaktadır.

“Üç beş sene önce Allah’ın bomboş bir kın olan Yenışehir’ in ev ve apartmanları artık çoğalmaya başlamış bulunuyor; bunlarda oturmak, hatta oturanlarla sıkı fıkı olmak, henüz asıl şehrin kerpiç evlerinde çile çekenlerin nazarın da pek büyük kıskançlıkları davete layık bir şey sayılıyordu” (Örik, 2010: 53).

6.1.4. APARTMANLAŞMA ve MODERNLEŞME ELEŞTİRİSİ

Apartmentlaşma süreci toplumsal ve sınıfsal algıları da etkilemektedir. Apartman hayatı kimi için konfor alanı ve statü göstergesi iken kimileri içinde sosyal ayrışma, yabancılaşma ve mekânsal sıkışıklık gibi olumsuz duyguları oluşturmuştur. Orhan Kemal, Melih Cevdet Anday ve Peyami Safa gibi yazarlarda apartmanlaşmaya karşı duyulan tepkileri, apartman yaşamına uyum zorluğunu, bu zorluğun yarattığı huzursuzluğu ve sosyal eşitsizlik algılarını çeşitli karakterler, olaylar ve durumlar

üzerinden romanlarında ele almışlardır. Peyami Safa'nın *Sözde Kızlar* romanında apartmanlar geleneksel mahallelere karşı bir tehdit, simgesidir.

“Diplomatlığın lüzumu yok. Bu ev apartman değil, han hiç değil... Burası Cerrahpaşa, bu evde oturanlar da dini bütün Müslüman, mü'min adamlardır. Ben külhanbeylik, züppelik sevmem, şıllıklardan nefret ederim. Evimde oturanlar, benim ekmeğimi yiyenler, tayin ettiğim hatt-ı hareketin haricine çıkmamalıdır” (Safa, 2003: 69).

Peyami Safa romanında apartmanlaşmaya duyulan tepkiyi Mustafa Efendi karakteri üzerinden açıklamaktadır. Apartmanlaşma burada Türk toplumunun ahlaki ve dini değerlerinden uzaklaşmasını sembolize etmektedir. Mustafa Efendi'nin de evinin apartman gibi değil de dinine önem veren Müslümanların yaşadığı bir mekan olması gerektiğini söylemesi, apartmanların meydana getirdiği değer kaybını vurgulamaktadır. Çünkü apartman hayatı bireyleri birbirinden uzaklaştırıp kimliksizleştirmektedir bu da toplumsal bir çözülmeyi ifade eder. Cerrahpaşa'da bulunan ev geleneksel değer ve aile bağlarının korunduğu bir yerken apartmanlaşma sonucunda bireyler bu değerlere yabancılaşır ve ahlaki bir yozlaşma başlar. Apartmanlarda yaşayanlarda geleneksel ahlaki değerlere aykırı davranan “züppe ve şıllık” gibi figürleri oluşturmaktadır. Kısaca Safa romanda apartmanlaşmayı, modernleşmenin olumsuz bir gelişmesi olarak değerlendirmektedir.

6.1.5. APARTMAN ve SEMBOLİK ANLAM

“Bilmezsiniz... yalnızlığı o kadar özliyorum ki. Bu apartman hayatı beni bitirdi. Vallahi eski Türkleri takdir ediyorum. Büyük konakların o geniş, rahat sofalarında, odalarında ne iyi yaşamış olacaklar. Böyle dört duvar arasına sıkışmakta ne zevk var bilmem ki” (Safa, 2020:46).

Muazzez karakterinin bu sözleri apartman hayatının kendisini bitirdiğini, yalnızlık özlemi içinde olduğunu göstermektedir. Bu da apartman hayatının bireysel alandan uzak ve sıkışık yapısıyla ilişkilendirilebilir. Muazzez hayran olduğu eski Türk konaklarındaki genişlik ve rahatlığı dile getirerek apartmanların bu rahatlık ve genişlikten uzak olduğunu belirtmektedir. Bu alıntı aslında apartmanlaşmanın, geleneksel geniş ve rahat ev yaşamına kıyasla daha yalnızlaştırıcı, kısıtlayıcı ve tercih edilmeyen bir yaşam tarzı olarak ele alındığının güçlü bir tasviridir.

6.2. 1950- 1980 DÖNEMİ ROMANLARINDA APARTMANLAŞMA

1950'lerle beraber kentlere doğru gerçekleşen göçlerle beraber oluşan konut açığı apartman inşası ile giderilmeye çalışılmıştır. İlk dönemde belirgin olarak yalnızca İstanbul ve Ankara'da olan apartmanlaşma artık tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Bu durumda kentlerde geleneksel konutların yavaş yavaş toplumdaki yok olmasına, doğadan uzaklaşıp, mekânsal bellek kaybı yaşamaya ve toplumsal ilişkilerin zayıflamasına sebep olmuştur.

1950 döneminden sonra kırdan kente göçlerle birlikte artan apartmanlaşma büyük kitlelerin barınma ihtiyacını karşılamıştır. Aile yapısının geçirdiği dönüşümle birlikte çekirdek aileye bir yönelim oluşmuş bunun sonucunda da bu yaşam biçimine olan talep artmıştır. Bir önceki dönemin süslü apartmanlarının yerini ise bu dönemde estetikten uzak sade yapılar almıştır. Hızla artan kentleşmeyle birlikte Türkiye de apartman baskın bir konut türü haline gelmiş bu da mahalle kültürünün zayıflamasına sebep olmuştur. Artık apartmanlar geleneksel Türk konutlarının toplumsal etli ve mahremiyet gibi niteliklerini taşımamakta, sosyal uzaklaşmayı da beraberinde getirmekteydi (Sürgit, 2019: 456).

1950'lerden sonra şehirleşmeyle beraber apartmanların sayıları artmış ve çok sahipli olacak şekilde yatırım aracı olarak kullanılmıştır. İlk dönemin zenginlerinin kira geliri elde ettikleri konut apartmanlar 1950'lerden sonra orta sınıf için çağdaş bir yaşam alanı oluşturmuştur.

60'lı yıllarda apartmanların cephe tasarımında en çok kullanılan malzeme ise mozaiktir. Artık yalnızca modernleşmenin sembolü olmayan apartmanlar toplumsal kopuş ve yabancılaşmanın bir nedeni haline gelmiştir. Dönemin romanlarında ise yazarlar apartmanlaşmayı toplumsal ayrımın mekana yansımaları olarak görmüş ve onları gecekondular ile ahşap konutların karşısında konumlandırmıştır. Bu dönemde bir apartmana sahip olmak sosyal statü ve maddi güç olarak daha fazla görülmeye başlamıştır.

Tablo 6.2. 1950–1980 Arası Türk Romanlarında Apartman Temsili

Roman Adı	Yazar	Apartmanın Ele Alınış Biçimi	Apartmanın Temsil Ettiği Kavramlar	Öne Çıkan Temalar
Devlet Kuşu	Orhan Kemal	Apartmanlar modern yaşamın, şehirleşmenin ve prestijin simgesidir. Mustafa karakteri apartman yaşamına uyum sağlamakta zorlanır. Doğa ve köy yaşamına duyulan özlem vurgulanır.	Modernleşme, şehirleşme, konfor, anonimlik, zenginlik, prestij, yatırım, toplumsal başarı, güç, huzursuzluk, geleneksel-modern çatışması	Kentleşme, bireyin uyum zorluğu, toplumsal statü, doğa-kent çatışması
Islak Güneş	Ayla Kutlu	Apartmanlar, baştan savma yapılara rağmen eski evlerden	Mekânsal dönüşüm, estetik yoksunluk,	Kentleşme, estetik eleştiri, geleneksel

		daha görkemli görülür. Mekânsal değişim ve geleneksel yaşamın kaybı vurgulanır.	mimari tekdüzelik, geçmişin silinmesi, sosyo-ekonomik farklılıklar	yaşamın kaybı
Ölmeye Yatmak	Adalet Ağaoğlu	Apartmanlar modernleşmenin göstergesidir. Ancak apartman sahipliği her zaman güven ve mutluluk getirmez.	Modernleşme, şehirleşme, güvence yanılması, beklenti ve hayal kırıklığı	Kentleşme, beklentiler ve hayal kırıklıkları
Çocukluğun Soğuk Geceleri	Tezer Özlü	Apartmanlar doğaya zıt, biçimsiz yapılardır. Betonlaşma doğadan kopuşu simgeler.	Doğa-kent çatışması, estetik yoksunluk, ayrıcalık, modernleşme eleştirisi	Betonlaşma, doğadan kopuş, sınıf farklılıkları
Cevdet Bey Ve Oğulları	Orhan Pamuk	Apartmanlar mekânsal yabancılaşmayı ve bireyin uyum zorluğunu gösterir. Geleneksel mimari etkileri de korunmaya çalışılır.	Mekânsal yabancılaşma, modernite, aidiyet, gelenek-modern sentezi	Modernleşme, aidiyet sorunu, geleneksel yapıların devamlılığı

Kurtlar Sofrası	Attila İlhan	Lüks apartmanlar sınıfsal ayrımı ve sosyal yükselme arzusunun yansıması.	Sınıfsal ayrım, özgürlük arzusu, prestij, toplumsal statü	Sınıf farkı, modern yaşama uyum, statü arayışı
Fikrimin İnce Gülü	Adalet Ağaoğlu	Apartmanlar modernleşme ve kimlik sorgusunu simgeler.	Modernleşme, kentsel dönüşüm, kimlik	Modernleşme, gelenekselden moderne geçiş, kimlik sorunları
Gurbet Kuşları	Orhan Kemal	Apartmanlar refah ve statü göstergesidir. Sosyal eşitsizlik ve doğadan kopuş temaları işlenir.	Refah, statü, eşitsizlik, huzursuzluk, doğadan kopuş	Sınıf farkı, eşitsizlik, doğa-kent çatışması
Panorama	Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Apartmanlar Cumhuriyet'in modernleşme çabalarının mekânsal yansımasıdır. Statü kaybı ve yeni burjuvazi vurgulanır.	Toplumsal dönüşüm, statü sembolü, lüks, modernleşme	Toplumsal değişim, Batılılaşma eleştirisi, sınıf farkı
Yenişehir'de Bir Öğle	Sevgi Soysal	Apartman sahipliği	Yanılgı, güvence,	Hayal kırıklığı,

Vakti		mutluluk beklentisi yaratır ancak hayal kırıklığı doğurur. Statü belirleyici unsurdur.	prestij, sınıf ayrımı, statü	sınıflaşma, apartmanın sosyal işlevi
Murtaza	Orhan Kemal	Apartmanlar sosyal hiyerarşi ve otoritenin simgesidir. Çevreye baskı kurarlar.	Güç, otorite, toplumsal hiyerarşi, sosyal ayırım, baskı	Sınıf farklılıkları, mimari çatışma, toplumsal güç ilişkileri
Sokaktaki Adam	Attila İlhan	Apartmanlar yabancılaşma ve yalnızlığı simgeler. Geleneksel değerler kaybolur.	Yabancılaşma, yalnızlık, anonimlik, psikolojik etki, statü	Kent yaşamı eleştirisi, yalnızlık, geleneksel değerlerin kaybı
Aylaklar	Melih Cevdet Anday	Eski konağın yerine apartman yapılması kültürel ve mekânsal dönüşümü simgeler. Sıkışıklık eleştirilir.	Kültürel değişim, mekânsal daralma, geleneksel yaşam kaybı	Modernleşme eleştirisi, geçmişe özlem, mekânsal sıkışıklık

6.2.1. APARTMAN ve MEKANSAL DÖNÜŞÜM

Apartmanların yükselişiyle kentlerin görselliklerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Önceleri geniş bahçeli, alçak yapılı konutların oluşturduğu şehir manzaraları, zamanla yüksek katlı apartmanlar ve yoğun ulaşım ağlarıyla biçimlenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Orhan Kemal'in "*Devlet Kuşu*" romanında apartmanların şehir manzaralarına nasıl yerleştiği ve modern şehir hayatını ne şekilde dönüştürdüğü etkileyici biçimde ortaya konmuştur.

"İki yanda, yanıp sönen mavi, yeşil, kırmızı reklam lambalarıyla apartmanlar, siyah granit kayaları hatırlatıyorlardı. Sonra tramvaylar, otobüsler, taksiler ..." (Kemal, 2014: 226).

Romanda apartmanlar modern yaşamın fiziksel ve görsel unsurlarıyla ilişkilendirilmiştir. "...yanıp sönen mavi, yeşil, kırmızı reklam lambalarıyla..." ve "*siyah granit kayaları*" gibi betimlemeler şehirleşme ile modernleşme sembolü olan bir yapı olarak apartmanların estetik yönünü yansıtmaktadır. Burada apartmanlar büyük şehirlerin değişen dinamik doğasını simgelemektedir. Bununla birlikte tramvay, otobüs, taksiler gibi ulaşım araçlarının varlığı, şehir yaşamının hızını ve yoğunluğunu göstermektedir. Sonuç olarak apartmanlar bu yoğun kent hayatının bir parçası olarak yalnızca konfor alanı değil aynı zamanda kalabalık ve bir tür anonimlik duygusuyla bağlantılı hale gelmiştir.

Apartmanlaşma, kent alanlarında eski konutların yerini alan yeni yapıların ortaya çıkmasıdır. Bu değişim hem fiziksel hem de toplumsal algıları değiştirir. Çünkü bu süreç toplumsal ve kültürel yapıları derinden etkilemektedir. Yeni inşa edilen apartmanlar, eski konutlar karşısında görkemli, modern ve cazip görülmektedir. Eski konutların kalın duvarları, büyük odalarının geride kalmasına karşılık apartmanlar geniş pencereleri, yükseklikleri ve görünümüleriyle dikkat çekmektedir. "*Islak Güneş*" romanında apartmanlaşma, eski yapıların değerini kaybetmesi ve sokak dokusunun değişime uğramasıyla birlikte ele alınmaktadır.

Artık apartmanlaşma yalnızca fiziksel bir değişim değil, insanların algılamalarıyla şekillenmiş bir dönüşümdür. Yeni yapıların ortaya çıkmasıyla eski konutlarda oturanlar kendi mekanlarını eskimiş olarak görmekte bu durumda sokağın zamanla köhneleşmesine sebep olmaktadır. Sonuç olarak, apartmanlaşma psikolojik ve sosyal etkileriyle de önemli bir dönüşümdür.

“Meydan küçük bir üç yol ağzına dönüştü. Geriye kalan her boşluğa, kerpiçcinin yaptırdığı apartman benzeri yapılar dikildi. Bu üç katlı yapılar ne kadar baştan savma yapılırsa yapılınsın , yükseklikleriyle, öne çıkmış geniş balkon ve pencereleriyle, sokağın evlerinden daha görkemli göründü gözlere. Evler eskimişti. Pencereleri dardı. Duvarları kalındı. Odaları büyüktü. Yerleri taşıdı. Oysa onlar hiç böyle değildi. Başka türlü, yeni, göz kamaştırıcı ... Bizim oturduğumuz evler yenildi. Bu evlerin yenildiğine en önce evlerde oturanlar karar verdi. O yüzden köhneleşti sokak. Eskidi daraldı” (Kutlu, 1980: 109).

Apartmanlar, modern hayatın sunmuş olduğu konfor olanaklarıyla geleneksel konutlardan ayrılmaktadır. Geniş caddelerde inşa edilen yapılar bireylere hem barınma imkanı hem de kent yaşamına uyum sağlamayı kolaylaştıracak pratik hizmetler sunmaktadır. Bununla birlikte apartmanlaşma fiziksel bir unsur olmaktan ziyade modern bireylerin hayatlarını şekillendiren de bir unsurdur.

Adalet Ağaoğlu bu durumu “*Ölmeye Yatmak*” romanında şu şekilde ifade etmektedir:

“Galatasaray'ın orta kısmını pekiyi ile bitirdim. Fakat babam Ankara'ya tayin olduğundan, annem de artık bensiz yaşayamayacağını söylediğinden, hepimiz başkente toplandık. Nurten de zaten ilkokulu bitirmiş bulunuyordu. İsmet İnönü Caddesi üstünde yeni bir apartmanda oturuyoruz. İçinde hem elektriği hem suyu var” (Ağaoğlu, 2014: 167).

Burada apartmanlaşma şehirleşme ve modernleşmenin bir göstergesidir. Yeni apartman burada dönemin modern yaşam koşullarını simgelemektedir. İsmet İnönü Caddesi gibi dönemin merkezi bir lokasyonun da belirtilmesi apartman ve şehirleşme arasındaki bağı göstermektedir.

Doğal çevre, kent dokusunda değişimler yaratan apartmanlaşmanın ve onun getirdiği dönüşümleri birazda olsa hafifletmektedir.

Tezer Özlü’ de “*Çocukluğun Soğuk Geceleri*” romanında apartman- doğa ilişkisinden bahsetmiştir.

“Doğanın güzelliği, yeni yapılmış çirkin, beton apartmanların biçimsizliğini bile biraz siler. Sokakları bürüyen sarmaşıklar, bazı yokuşlarda yerlere dek iner. İskelenin karşısından çarşıya girilir” (Özlü, 2014: 62).

Burada apartman doğanın güzelliği karşısında biçimsiz ve çirkin bir yapılaşma olarak tasvir edilmiştir. Betondan inşa edilmiş apartmanlar kentlerin estetik olmayan tarafını temsil ederken sarmaşıklar gibi unsurlarda yapay görüntüyü yumuşatan bir etkiye sahiptir. Sonuç olarak şehirleşmenin oluşturduğu biçimsiz ve sert ortam doğanın dokunuşlarıyla daha da katlanılabilir hale gelmektedir.

Kentleşmeyle beraber doğayla içe içe olan geleneksel yaşam alanları yerini beton yapılara bırakmıştır. Her ne kadar apartmanlaşma modern hayatın bir parçası da olsa bireylerin doğal yaşamla bağlarını zayıflatıp yaşam alanlarını da sınırlamıştır. Bu dönüşüm sadece fiziki çevrenin değişimi değil aynı zamanda kentli bireylerin yaşam tarzı ve algılarını da değiştirmektedir.

Tezer Özlü yine “*Çocukluğun Soğuk Geceleri*” romanında bu durum bizlere anlatmıştır:

“Oysa koşullandırılmış bir büyük kentliyim. Doğadan ayrılıp, beton alanların, asfalt yolların kıyısındaki taş yapılara, apartmanlara döneceğim” (Özlü, 2014: 58-59).

Bu durum “*Çocukluğun Soğuk Geceleri*” romanında şu şekilde tasvir edilmiştir:

Mezarlığın önü bir gecekondular vadisiyle Haliç’e doğru iniyor. Çocuğumun arabasını sürerek mezarlıktan çıkıyorum. Yollar taş kaldırım. Çevredeki küçük gecekondularda işçi aileleri barmıyor. İleride iç içe yükselen çirkin apartmanlara doğru yürüyorum” (Özlü, 2014: 16).

Burada apartmanlar “çirkin” olarak tasvir edilmiştir bu da bizlere onların estetik açıdan olumsuz bir değere sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum diğer bir ifadeyle apartmanlaşmanın beraberinde estetiksizlik ve mimari tek düzelik getirmektedir. Alıntıda apartmanlardan başka gecekondular konutlarından bahsedilmektedir, bu karşılaştırmada farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip kesimlerin yaşadıkları bölgeler arasındaki yapı farkını ortaya koymaktadır. Gecekondular daha mütevazı yaşam biçimini temsil ederken apartmanlar ise kentleşmenin bir sonucu olarak yükselmektedir.

Apartmanların yükselişiyle kentlerin görselliklerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Önceleri geniş bahçeli, alçak yapıları konutların oluşturduğu şehir manzaraları, zamanla yüksek katlı apartmanlar ve yoğun ulaşım ağlarıyla biçimlenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Orhan Kemal’in “*Devlet Kuşu*” romanında apartmanların şehir manzaralarına nasıl yerleştiği ve modern şehir hayatını ne şekilde dönüştürdüğü etkileyici biçimde ortaya konmuştur.

“İki yanda, yanıp sönen mavi, yeşil, kırmızı reklam lambalarıyla apartmanlar, siyah granit kayaları hatırlatıyorlardı. Sonra tramvaylar, otobüsler, taksiler ...” (Kemal, 2014: 226).

Romanda apartmanlar modern yaşamın fiziksel ve görsel unsurlarıyla ilişkilendirilmiştir. “...yanıp sönen mavi, yeşil, kırmızı reklam lambalarıyla...” ve “siyah granit kayaları” gibi betimlemeler şehirleşme ile modernleşme sembolü olan bir yapı olarak apartmanların estetik yönünü yansıtmaktadır. Burada apartmanlar büyük şehirlerin değişen dinamik doğasını simgelemektedir. Bununla birlikte tramvay, otobüs, taksiler gibi ulaşım araçlarının varlığı, şehir yaşamının hızını ve yoğunluğunu göstermektedir. Sonuç olarak apartmanlar bu yoğun kent hayatının bir parçası olarak yalnızca konfor alanı değil aynı zamanda kalabalık ve bir tür anonimlik duygusuyla bağlantılı hale gelmiştir.

6.2.2. APARTMAN ve YAŞAM TARZI

Sadece fiziki bir dönüşüm olmayan apartmanlaşma, sosyal ve kültürel alanlarda da etkilidir. Geleneksel konutlarda ferah, doğayla iç içe evler öne çıkarken, apartmanlaşmayla beraber yüksek katlı yapılardaki dar ve izole bir yaşam ortaya çıkmıştır. Bu mekânsal karşıtlık bireylerin kentteki konumu ve sosyal yapıyı etkilemektedir. Apartmanlar sosyal ve ekonomik değişimlerin göstergesi olarak görülse de geleneksel yaşamlarına bağlı olanlar bu değişime olumsuz yaklaşmışlardır. Bunun nedeni eski, geniş ve ferah evlerin aksine apartmanlaşmanın sonucu olan bireyselleşme ve mekânsal sıkışıklığın pek çok kişiyi huzursuz etmesidir.

Yalnızca fiziki mekanlar arasındaki farkla sınırlı olmayan bu karşıtlık aynı zamanda toplumdaki yaşam tarzları, mekânsal algılar ve değerler arasındaki çatışmayı da ortaya koymaktadır. Apartmanlaşmayla beraber sosyal ilişkilerde değişimler yaşanmış, insanlar daha da yalnızlaşmış, sosyal bağlarda zayıflarken kişisel yaşam alanları artmıştır.

Apartmanlar geleneksel konutlardan farklı olarak bireylere yeni yaşam biçimi sunmaktadır. Fakat yeni mekan düzenini herkes aynı düzeyde benimseyememiştir. Özellikle de eski yaşam düzenindeki alışkanlıklara bağlı olanlar için ne kadar konforlu olsa da apartmanlar sıkıcı ve yabancı hissedilen bir mekan haline gelmiştir.

Fiziki çevrenin değişmesi, bireyin mekanla olan uyumunu zorlaştırarak apartmanların yalnızca yaşam alanı değil aynı zamanda alışkanlık ve aidiyet çatışmalarının yaşandığı mekanlar haline gelmesine neden olmuştur.

Orhan Pamuk'un "*Cevdet Bey ve Oğulları*" eserinde de mekânsal yabancılaşma ile uyum zorluğu gözler önüne serilmiştir:

"Yumuşak ve ince bir ses: "Ben bütün bu kış dört sobayı da yaktırdım!" diyordu. "İnsan yaşlandıkça daha çok üşüyor ... " Bu Dildade Hanım'dı.

Genç ve neşeli bir ses kaloriferli dairelerin rahatlığını anlatıyordu. Bu da Fuat Bey'in karısı Leyla Hanım'dı.

Sonra Nigan Hanım: "Apartman denen şeye hiç alışamam herhalde!" diyerek iç çekti. Sanki kendisini apartmanda oturtmaya zorlayan biri varmış gibi sıkıntılı ve şikayetçi bir sesle söylemişti bunu" (Pamuk, 1986: 306).

Dildade Hanım eski hayatının bir alışkanlığı olarak sobaları yaktırarak ısınma alışkanlığını sürdürmekteyken Leyla Hanım apartmanın sunmuş olduğu kaloriferli daire rahatlığına kolayca adapte olmuştur. Burada kaloriferli dairenin varlığı yeni bir yaşam tarzı ve modernitenin simgesidir. Leyla Hanım'da neşeli anlatımında bu yeni hayat tarzına duyulan pozitif heyecanı yansıtmaktadır. Nigan Hanım ise apartmana karşı açık bir direniş göstermekte ve sanki bir zorunluluk nedeniyle apartmanda yaşıyormuş gibi huzursuzluk hissetmektedir. Buda bize apartmanlaşmanın herkes için aynı anlam taşımadığını, fiziksel dönüşümünde bireylerin aidiyet duygusu ve ruh hali üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Apartman; bireylerin hayatlarını, aidiyetlerini ve birbirleriyle ilişkilerini etkileyen bir olgudur. Zamanla geleneksel mahallenin samimi ve dayanışmaya dayalı yapısından uzaklaştıkça bireylerde eskiye duyulan özlem artmıştır. Çünkü geleneksel yaşamdaki konutlar yalnızca barınma değil aynı zamanda toplumsal dayanışma ve aidiyet duygusunun da merkezinde bulunduğu yapılardır. Bireylerin sürekli birbiriyle iletişimde ve komşuluk ilişkilerinin olduğu bu düzende güven ve samimiyet duyguları beslenmektedir. Fakat apartmanlaşmayla beraber bu düzen değişmiş bireyler fiziki olarak yaklaşsalar bile toplumsal anlamda birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Mahalle yaşamının sıcaklığı yerini böylece bireyselleşmenin hakim olduğu modern hayata bırakmıştır. Bu dönüşümde eskiye özlemin ve geçmişe olan bağlılığın daha da artmasına sebep olmuştur. Orhan Kemal'in "*Devlet Kuşu*" romanında da apartman yaşamının getirdiği yabancılaşma ile geleneksel yaşama olan özlem ortaya konmaktadır.

“Nasıl cevap verebilirdi? Nasıl, “Seni sevmiyorum, senden, babandan, apartmanından, kupon kumaşı elbiselerinden, ayakkabılarından, tereyağından, dolmalardan, şundan bundan nefret ediyorum, eski hayatımı, Sülo’yu, Çingene’yi, Taşkasaplı’yu, Aynur’u istiyorum. İlle Aynur’u! Bunları bana verebilir misin?” diyebilirdi?” (Kemal, 2014: 201).

Romanda apartman modern hayatın bir sembolü olarak kullanılmaktadır ve karakterde bu hayat biçimine uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Mustafa karakteri için apartman önceki geleneksel yaşamından uzaklaşmayı; eski yaşamıda daha doğal ve tanıdık bir hayat tarzını temsil etmektedir. Bu da apartmanların yaşam biçimlerinin ve ortaya çıkan yeni bireylerin tercihlerinin üzerindeki etkiyi göstermektedir. Mustafa apartman yaşamıyla istemediği bir hayata mahkum olmuş durumdadır. Karısından, karısının babasının parasından, apartmanların yapaylığından hoşlanmamakta bu nefreti de *“seni sevmiyorum, senden, babandan, apartmanından...”* sözleriyle ifade etmektedir. Bu içsel çatışmada apartman ve modernizmin bireylerin aidiyet duygusu üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Türk romanında apartman yalnızca mekânsal bir dönüşüm olarak değil, sosyal yapıyı bireyin kent ile ilişkisini ve kültürel belleği yeniden biçimlendiren bir olgu olarak kabul edilmektedir. Şehirlerde hızla yayılan apartmanlaşma ve eski hayat tarzlarının modernleşmesi birey ile mekan arasındaki bağı zayıflatmaktadır. Bu yapı dönüşümüyle de mekânsal bellek kaybolmaktadır. Çünkü dönüşüm sadece yapılaşma değil eski mahalle kültürü ve geleneksel hayat tarzları ile mekanla kurulmuş bağlarında ortadan kalkmasıdır. Eski yaşam biçiminin yok olması bir anlamda kentin belleğinin de kaybolmasıdır.

Örneğin *“Islak Güneş”* romanında başlangıçta belediyeden arsa alıp şahsi konutlarını inşa edenlerin bir süre sonra bu konutları müteahhitlere verip apartmanlaşmayı başlatmışlardır. Bununla birlikte fiziksel değişimin yanında kentin kültürel ve sosyal yapısında köklü dönüşümler yaşanmıştır. Geleneksel sokak yaşamı, bahçeler, küçük evler ve doğayla iç içe olan bir yaşam tarzı, apartmanların yükselmesiyle birlikte kaybolmuştur. Dar sokakların deniz esintilerini taşıyan açık alanları artık kapanmıştır ve canlı mahalle yaşamı yerini sıkışık ve pencereleri boş binalar almıştır. Apartmanlaşma bir değişim süreci olarak ifade edilirken bu değişimin karşısında olanların sesleri duyulmamış ve geçmiş hızla silinmiştir. Bu durumda kentleşmenin bir sonucu olan modernleşme ve geçmişin değerleri arasındaki çatışmayı göz önüne koymaktadır.

“Kentte büyük apartmanların sayısı hızla artıyordu. Bir zamanlar belediyenin dağıttığı arsaların üstüne zorlukla ev yapanlar evlerini yapımcılara verdiler. Yapımcılar bu evleri hızlı hızlı yıktırdılar. Apartmanlar. Denizin çevresini dolaşan caddeden başladı ve durmadı. Denizin yel ini kentin içine, ötelere kadar ulaştıran dar sokaklar, küçük evler, evlerin pencerelerindeki pancurlar, meydanlar, meydan çeşmeleri , yüksek ve yaygın okaliptüs ağaçları , doğramacı dükkanları , sebzeciler, gezgin satıcılar, evlerin bahçeleri , bahçelerdeki erik, yeni dünya, zerdali, limon; turunç ağaçları , asma gülleri, yedi veren gülleri , nisan gülleri , ebruli güller, evlerin iç kısmındaki taşlıklar, dışındaki teraslar, terasları çevreleyen kalın beton korkuluklar, iskeleden donla denize atlayan kayış derili çocuklar, şeker satıcıları, pestilciler, cambazlar, bayram yerleri ,bayramlarda allı yeşilli süslenen faytonlar bayramlar ve sevinçler, yerlerini, çıplak pencere, yüksek ve sıkışık yapılara bıraktı. Bırakmamak için çok nedenleri vardı ama kimseler dinlemedi onları . Bir zamanlar ilk meydan yok edildiğinde de büyükler çocuklarını dinlememişlerdi” (Kutlu, 1980: 160).

Kentleşmeyle beraber apartmanlar prestij ve sosyal statü göstergesi haline gelmiştir. Fakat bazı gruplar ve bireyler apartmanları ekonomik bir güç ve başarıyla ilişkilendirdikleri için kendilerini bu yapı ve yapının hakim olduğu yaşama layık görmeyebilmektedir.

Bu bağlamda kendini ait hissedememe Atilla İlhan’ın “ *Kurtlar Sofrası*” romanında da ele alınmıştır.

“Biraz itiyatlarına aykırı bir şey olduğundan, biraz da apartmanın heybeti ve lüksü karşısında eksiklendiğinden, Komiser Orhan asansöre binmeyi aklından bile geçirmedi” (İlhan, 1982: 593).

Romanda komiser Orhan’ın lüks apartmana karşı duyduğu çekingenlik hissi, apartmanların sınıfsal ayrımları pekiştiren bir unsur olduğunu göstermektedir. Orhan’ın asansöre binmeyi bile düşünmemesi yeni yaşam biçimine olan yabancılığını ve kendi sosyal konumunu kabullenişini yansıtmaktadır. Apartmanın gösterişli yapısı karşısında hissedilen bu yetersizlik duygusu, birey ve mekan arasındaki ilişkinin yalnızca fiziki değil aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik bir boyutunun olduğunu ortaya koymaktadır.

6.2.3. APARTMAN ve TOPLUMSAL STATÜ

Modernleşme sürecinde kentleşmenin yaygınlaşıp apartmanlarında prestij unsuru haline gelmesi küçük şehirlerde de apartman inşa etme, sosyal statü kazanma ve modern hayatın bir parçası olma istediğine sebep olmaktadır.

“Baksana Afyon’da, Eskişehir’de, Sivrihisar’da herkes apartmanlarda oturmak sevdasında artık. Hem sütçülük, yoğurtçuluk, balcılık demek de artık fabrika, depo duvar, baraka demek. Çok tuğla, çok kireç, çok mozaik, çok mermer demek” (Ağaoğlu, 1977: 290).

“Fikrimin İnce Gülü” romanında da apartmanlaşma sosyolojik açıdan modernleşme ve kentsel dönüşümü temsil etmekte; bireylerin kimliklerini sorgulamalarına neden olmaktadır. *“...herkes apartmanlarda oturmak sevdasında”* ifadesi de geleneksel yaşam biçimlerinin yerini modern yapıların aldığını göstermektedir.

Toplumda apartman sahibi olmak refah ve zenginliğin önemli simgelerinden biridir. İnsanlar için apartman sahibi olmanın yanında modern ev eşyalarına da ulaşmak ve sahip olmakta ekonomik güç ve toplumsal statünün bir göstergesidir. Bu görüşlerde apartmanların yalnızca yaşam alanı değil yüksek yaşam standartları ve maddi gücün sembolü olduğunu göstermektedir.

“Devlet Kuşu” romanında Orhan Kemal apartman sahibi olmayı refah ve zenginliğin simgesi olarak ele almıştır.

"Eh, isterler şükür bizimkilari da!"

"İsterler mi? Kim? Zengin mi isteyen?"

"Hem da çok zengin ... "

"Var mı apartmanları?"

"Apartuman, buzdolabı, çamaşır makinesi, efendima söyleyim, aletirik süpurgelari hem da!" (Kemal, 2014: 56).

İki kadın karakter arasında geçen diyalog apartmanın zenginlik ile toplumsal statünün sembolü olduğunu göstermektedir. Buzdolabı, çamaşır makinesi gibi modern teknolojik aletlere sahip olmak apartman sahibi olmayı pekiştirmekte ve bireylerin toplumsal statüsünü belirleyen unsurları oluşturmaktadır. Romanda apartman sahibi olmak yaşam

alanından ziyade güç ve ayrıcalığın göstergesi olarak ele alınmıştır. Bu şekilde apartmanlar tüketim kültürü ve modern yaşamın bir simgesi haline gelmiştir.

Bir apartman sahibi olmak bireylerin sadece barınma ihtiyacını karşılamakla kalmayıp bununla birlikte ona toplum içinde ekonomik bir güç ve prestij sağlamaktadır. Gayrimenkul yatırımı ise maddi yönden yükselmek isteyen bireyler için hem kazançlı hem de güvenilir bir fırsat olarak görülür. Bir gayrimenkul yatırımı olarak apartman sahibi olmakta ekonomik istikrar ve sosyal statü yükseltme imkanındır. Bu sebeple de gayrimenkul sahipliği ekonomik başarıyla özdeşleştirilmiştir.

Gayrimenkul sahipliğinin, toplumsal statü ve maddi başarı ilişkisi Orhan Kemal'in "*Devlet Kuşu*" romanında şu şekilde ele alınmıştır:

"Böyle bir dükkana sahip olmak o kadar zor mu?"

"Zor değil belki ... "

"Bırakın böyle küçük işleri. Büyük, çok büyük işler düşünün!"

"Mesela?"

"Mesela, apartmanlar, zahmetsizce yüz binler kazanılan işler ... " (Kemal, 2014: 154).

Apartment sahibi olmak büyük kazançlar elde etmenin cazip bir yolu olarak görülmektedir. Romanda Mustafa karakterinin küçük bir köfteci dükkanı isteğine Hülya şaşırmakta ve onu büyük düşünmeye teşvik ederek apartman sahibi olmaya teşvik etmeye çalışmaktadır. Bundan dolayı romanda apartmanların önemli bir yatırım, ekonomik refah ve gücün sembolü olduğu söylenebilir.

Apartment sahipliği toplumsal konumu güçlendiren, saygınlık kazandıran bir unsurdur. Bireyin kendi apartmanına sahip olması maddi bir yatırım yanında bir de sosyal statü göstergesidir. Bireyler apartman sahibi olmanın prestijiyile çevrelerinden itibar kazanacaklarını düşünmektedirler. Bu da bizlere apartmanların barınma alanı olmaktan ziyade toplumsal hiyerarşiyi belirleyen yapılar olduğunu göstermektedir.

"*Devlet Kuşu*" romanında bireyler arasında apartman sahibi olmanın bir statü sembolü olarak görülmesi de bu durumu gözler önüne sermektedir.

"Abla! Nasıl olur apartmanların içi?"

"Görmedin mi hiç?"

"Görmedim. Sen?"

"Ohoo ... Çok gördüm ben."

"Bizim atölye apartmanın orta katında," dedi Nurten.

Ayten:

"Geniş geniş pencereler, pırıl pırıl musluklar ... "

"Ya yüz numaralar?"

"Nasıl abla?"

"Bal dök yala!"

"Vay anasını... "

"Biz de apartman kızı oluruz!"

"Tabii," dedi Ayten. "Sükse yaparız başkalarına!"

"Nasıl!"

"Apartmanımız var deriz ... " (Kemal, 2014: 122- 123).

Romanda geçen bu diyalog apartmanların sosyal statü üzerindeki belirleyiciliğini vurgular. Buna göre bir apartmanda yaşamak bireyin toplumdaki konumunu belirleyen önemli bir etkidir. Mustafa'nın kardeşleri Ayten ve Nurten karakterleri için bir apartmana sahip olmak bir prestij kaynağıdır ve bu sahipliğin sosyal çevrelerinde kendilerine ayrıcalık sağlayacağını düşünmektedirler. "Biz de apartman kızı oluruz!" ve "Sükse yaparız başkalarına!" İfadeleri de işte bu sosyal statü ve prestij beklentilerinin bir göstergesidir. Karakterlerin "vay anasını..." biçimindeki beğeni ve hayret ifadeleri de apartman hayatının onlar için lüks ve uzak bir hayal olduğunu göstermektedir. Bütün bunlarda karakterlerin toplumsal beklentilerini şekillendirmekte ve bizlere göstermektedir.

Apartmentın sosyal statü göstergesi olarak kullanıldığı bir diğer romanda Atilla İlhan'ın "Kurtlar Sofrası" eseridir.

“... sırtlarından çatlayacaklar, oh olsun! Ben yalnızmışım, bana kimse yüz vermezmiş, meteliksiz komiserlere kalmışım, hah hay güleyim bari! Gazetelere geçeceğim, tonla para kazanacağım. Hemen bir apartmana çıkarım. En aşağı dört odalı. Bir kürk manto alırım” (İlhan, 1982: 421).

Romanda karakterin apartmanda yaşama isteği hem konforlu barınma ihtiyacı hem de sosyal yükseliş ve kabul görme isteğini yansıtmaktadır. *“En aşağı dört odalı.”* Ev hayalide karakterin yükselme arzusunun somut bir göstergesidir. Apartman, bireyin geçmişte yaşadığı zorlukları aşarak toplumda kendine yer edinme çabasının temsilidir. Bu anlamda apartmanın ekonomik başarı, özgürlük ve prestij gibi kavramlarla da ilişkili bir statü göstergesi olduğu söylenebilmektedir.

“... hem, diyor, ne diye Emirgan? Nişantaşı'nda, Şişli 'de, ne güzel apartmanlar yapılmış. Senin gibi bir adamın oturacağı. Burası ihtiyarlamış biri için, bir de belki yazlık olarak tutulabilir. Yoksa sosyetik yaşamak isteyen ...” (İlhan, 1982: 644).

Nişantaşı ve Şişli'deki apartmanların vurgulanması bu konutların hedefinde belirli bir toplumsal kesim olduğunu göstermektedir. Apartmanlar, bireylerin sosyal konumu ve maddi gücünü simgeleyen bir olguyken, mekan tercihleri de bireylerin kimlik ve toplumsal aidiyetleriyle ilişkilidir. Bununla beraber apartmanların kullanımında yaş ve yaşam tarzına göre değişiklikler olabileceği düşüncesi de mekanların fiziki anlamlarının yanında sosyal anlamlarının da olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ise apartmanlaşmanın modern kent hayatının bir göstergesi olarak konfor, prestij ve estetik arayışının olduğundan bahsedilebilir.

Şehirleşme ve apartmanlaşma, sosyal ve toplumsal yapıdaki güç dengesinin değişimine neden olmuştur. Maddi fırsatları akıllıca değerlendirip, sermaye birikimi yapıp üst sınıftakilerle aynı konumda olan bireylere yaklaşan kişilerin bu yükselişi eskiden aynı konumda oldukları kişileri rahatsız etmektedir. Özellikle de lüks konutlara yatırım yapmak ve apartman sahibi olmak toplumsal statü göstergesidir. Bu durumla birlikte sosyal çekişme ve sınıfsal kıskançlıklar belirgin hale gelmiştir. Böylece de apartmanlar yalnızca barınma alanı olmaktan çıkarak toplumsal hiyerarşide yaşanan sınıf mücadelesi ve değişimleri mekânsal yansımaları haline gelmiştir.

*“Gurbet Kuşları”*nda bu sınıfsal kıskanma konusunda örnek olarak şu ifadeleri verebiliriz:

"Geber deyyus!" diye geçirenler, düne kadar kendilerinden farksız, herhangi bir kabzımal olan bu adamın partide birdenbire artmış görünen nüfuzundan rahatsız oluyorlardı . Çekemiyorlardı da. Herif, üst üste alıp, dolgun karlarla devrettiği taahhüt işleriyle birdenbire kalınlaştıktan başka, parti büyüklerinin ziyafetlerine bile çağrılıyordu. İstanbul'un denizi, havası, yeşiliyle ünlü sayfiyelerinden birinde yükselttiği köşkten başka, Şişli, Osmanbey'de iki de apartman satın almıştı" (Kemal, 2015: 49).

Romanda sıradan bir Kabzımal ve daha sonra müteahhit Hüseyin olarak anılan Hüseyin'in İstanbul'da prestijli semtlerden olan Şişli ve Osmanbey semtlerinden apartman alması, giderek yükselmesi ve bu durumun çevresinde ondan duyulan rahatsızlık anlatılmaktadır. Apartman bu romanda, refah ve toplumsal statü olarak görülmekte ve Hüseyin Efendi'nin maddi gücü ile sosyal konumu simgelenmektedir.

Apartmanlaşmayla beraber sosyal farklar dahada belirginleşmiştir. Semtler yalnızca bir yerleşim yeri olmakla kalmayıp aynı zamanda sosyal sınıflarında bir göstergesi haline gelmiştir. Zengin semt olarak nitelendirilen bölgelerdeki apartmanlarda yüksek gelir grubundaki kişiler yaşamakta ve yaşam tarzları ile tüketim alışkanlıklarıyla da diğer toplumsal kesimlerden ayrılmaktadırlar. Farklı gelir gruplarına mensup bireyler belirli semtlerde toplanarak mekânsal bir farklılaşma oluşturmaktadır. Zengin ve prestijli bölgelerdeki apartmanlar konforlu bir yaşam alanı sunmakla beraber birlikte burada yaşayanların sosyal statüsünü temsil eder. Örneğin Şişli, Nişantaşı gibi semtlerdeki apartmanlar ve burada yaşayanların sosyal statüsü yüksek görülmekte ve toplumun üst kesimini temsil etmektedir. Statü ve gelir yönünden daha aşağıda olanlar ise daha mütevazı olarak nitelendirilen bölgelerdeki apartmanlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu şekilde de semtler ekonomik ve sosyal ayrımların bir mekânsal yansıması haline gelmiştir.

Bu bağlamda, Tezer Özlü "*Çocukluğun Soğuk Geceleri*" romanında apartmanların sadece bir yaşam alanı olmadığı, zengin semtlerdeki sosyal ayrımı yansıttığını ortaya koymaktadır.

"Oysa bizim artık sevgililerimiz var. Delikanlılar. Pantolonları, ayakkabıları şık, yeni yeni çıkan sakallarını tıraş eden, kokular süren, Avrupa kazaklar giyen sevgililerimiz var. Onlar çamur yığınları içinde değil, Nişantaşı, Şişli, Topağacı gibi zengin semtlerde, büyük görkemli apartmanlarda oturuyorlar" (Özlü, 2014: 25).

Romanda apartmanlaşma modernleşme süreciyle beraber sosyal statü ve prestijle bağlantılı şekilde ele alınmıştır. “*Büyük görkemli apartmanlar*” ifadesiyle bu konutların ihtişamı ve lüksü vurgulanırken; Şişli, Topağacı ve Nişantaşı gibi semtlerde modern hayat ve üst sınıfın ayrıcalıklı konumları tanımlanmaktadır. Bu açıdan romanda apartmanların toplumsal sınıf farklarının belirgin olduğu ve modern hayat biçimini temsil eden bir olgu olarak ele alındığını söyleyebiliriz.

Modernleşmeyle beraber kentlerde ortaya çıkan konut türleri barında ihtiyacını karşılamakla beraber toplumsal sınıflar arasındaki ayrımları da belirgin hale getirmiştir. Belirli bir statü ve gelir grubuna ait olmayı simgeleyen apartmanlar diğer yandan da kentteki geleneksel kesimdekiler için ulaşılması zor bir ayrıcalıktır. Geniş avluya sahip geleneksel konutlardan, ortak mahalle kültürüne sahip bireyselleşmiş apartmanlara geçiş hem fiziksel mekan değişimi hem de sosyal ilişkilerinde dönüşümdür. Şehirlerin merkezi bölgelerindeki apartmanlar belli bir zümreye ait prestij sahibi kişilerin yaşam alanlarıdır ve konutlarda oturmak bir maddi güç göstergesidir. Diğer bir deyişle apartmanlaşma yalnızca mimari bir dönüşüm değil aynı zamanda toplumsal yapıyı da etkileyen bir olgudur.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun “*Panorama*” eserinde bu sınıf ayrımı anlatılmaktadır. Eserde apartmanlar konut biçimi olarak tanımlanmaktan ziyade modernleşme ve toplumsal statünün de göstergesidir. Yenişehir gibi dönemin modern bölgelerindeki apartmanlarda ikamet edenler toplumun üst kesimini temsil etmektedir. Bu da apartmanlaşmanın fiziksel bir barınma imkanı sunmakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal hiyerarşide yer edinmesinin göstergesidir.

“Yine bu saatte hükümet dairelerinden veya boşalan başka devlet müesseselerinden ileri sınıf memurlar küme küme, Taşhan'ın otobüs duraklarına doğru seğirtirler. Bunların kimi Gazi Bulvarı'yla, Yenişehir'deki apartmanlarda, kimi Bahçelievler'de oturur; bazısının Kavaklıdere'de, Güven'de, Küçük ve Büyük Esat'ta köşkleri vardır. Bunların hepsi de pınl pırl asri mobilyalarla döşeli yepyeni evlerdir” (Karaosmanoğlu, 1987: 34).

Apartmentlaşma fiziki bir dönüşüm olmakla birlikte sosyal statü algısında da değişimlere neden olmuştur. Geleneksel konak yaşantısında geniş aile düzeni, hizmetliler mevcut iken apartman hayatına geçişle birlikte bir statü kaybı yaşanmıştır. Çoğunlukla üst sınıf mensubu kişilerin konaklardan apartmanlara taşınması sadece mekânsal bir daralma değil toplumsal prestijinde azalmasıdır. Modernleşme temsili olarak algılanan apartmanlar

aynı zamanda geçmişin görkemli yaşantısını kaybeden bireyler için statü kaybıdır. Bununla birlikte apartman kimileri için statü yükselmesiyle kimileri içinde -geçmişin görkemli yaşamını sürdüremeyenler” bir kayıp mekanıdır.

Örneğin “*Panorama*” romanında Fuat’ın geçmişteki görkemli konak yaşamı ve şimdiki apartman yaşamı arasındaki fark, onun toplumsal statüsünü kaybetmesini simgelemektedir. İmtiyazlı bir çocukluk döneminden sonra Aksaray’da bir apartmanda yaşamına devam eden karakterin bu durumu kademeli bir gerilemenin sonucudur.

“Koca bir konakta, bir vezir kızından dünyaya gelmiş, dadılar, tayalar elinde kim bilir ne kadar nazlandırılarak, şımartılarak büyümüş ve ilk adımlarını kim bilir ne geniş divanhanelerde ne yumuşak ve kıymetli halılar üstünde atmış bu çocuk, şüphesiz ki, bu derme çatma, bu daracık Aksaray apartmanını yadırgayacaktı. Gerçi Fuat, o ihtişamlı konaktan bu apartmana birdenbire düşmüş değildi” (Karaosmanoğlu, 1987: 34).

Modern kent hayatında bir apartmana veya apartman dairesine sahip olmak bireyler için maddi bir güvence ve toplumsal bir prestij haline gelmiştir. Geleneksel konut sahipliğinin aksine apartmanlar mülkiyetin somut bir göstergesi olmuştur. Fakat bu durum apartman hayatının sonucu olan bireyselleşme, maddi yükler; beklentilerin, -apartman sahibi olmanın getirdiği ekonomik güvence, hayat kalitesinin artması, toplumsal prestij-karşılanamaması gibi sebeplerle sorgulanmaya başlamıştır. Çünkü apartman sahipliğinin beraberinde getirdiği yozlaşma, yükler bireyleri bekledikleri tatmin duygusundan ziyade daha fazla güvensizlik ve strese mazur bırakmıştır. İşte bu da bizlere aslında apartman sahibi olmanın mutluluk getirdiğine yönelik algısının bir yanılgı olabileceğini göstermektedir.

Türk romanında da aynı şekilde apartman sahibi olmanın ekonomik güvence ve toplumsal statü olarak görülmesinde etkili olduğu ifade edilse de kimi zaman bu sahipliğin aslında beklenen mutluluğu getirmediği de vurgulanmaktadır. Karakterler, apartman sahibi olduklarında hayatlarının olumlu yönde değişeceğini düşünse de bir süre sonra yanıldıklarını anlarlar. Sevgi Soysal’ın “*Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*” romanında Mehtap karakteri de bu yanılgıya düşmüştür.

“Mehtap’ın gözleri iri iri açıldı. Bir kat sahibi olmanın her şeyi değiştireceğini sanan ona, bunun için bunca çabaya, sıkıntıya katlanan birine apartmanı olan biri, umutsuzluktan söz ediyor, bu durumuyla kendisini kurtulmuş görmüyor, yine de parasını

çekmek zorunda kalıyor, apartmanı da elden çıkaracağını söylüyordu. Akli karıştı iyice” (Soysal, 1988: 73).

Mehtap, apartman dairesine sahip olduğu zaman yaşamının değişip daha özgür ve mutlu olacağını düşünür. Fakat aynı bankada çalıştığı Necip Bey’in kendisinin apartmanı olduğu halde umutsuzluktan bahsedip, dairesini satacağını söylemesiyle Mehtap, beklentilerin aslında gerçeğe dönüşmediğini görmüştür. Çünkü Necip Bey apartman sahibi olmanın bir güvence sağlamadığını anlatmaktadır. İşte bu durumda başlangıçta düşünüldüğü gibi apartman sahibi olmanın aslında bireye mutluluk vermediğini, onu kurtarmadığını göstermektedir. Mehtap karakterinin de yaşadığı akıl karmaşası işte bu çelişkiyi fark etmesiyle ilgilidir ve apartman sahibi olmanın getireceği güvence ve mutluluğun yanılsama olduğunu anlamaya başlama sürecini simgelemektedir.

Kent yaşamında apartmanlaşma toplumsal sınıfların belirlenmesine, kişiler arasındaki statü ayrımlarının mekânsal düzlemde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bireyin maddi durumu ve toplum içindeki yerini, sahip olduğu mülkü belirlemekte ve bu toplumsal hiyerarşinin de somut yansımalarını apartmanlar oluşturmaktadır. Küçük ve bakımsız yapılarda oturmak alt sınıfa ait olmayı gösterirken lüks bir apartmanda yaşamak bireyin başarısı olarak görülmektedir. Bu şekilde apartmanlaşmanın toplumsal konumun mekânsal bir göstergesi olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Sevgi Soysal’ın *“Yenişehir’de Bir Öğle Vakti”* romanında da apartman sahibi olmak toplumsal bir başarı olarak ele alınmış ve bazı meslek grupları ise bu hiyerarşinin dışında tutularak, başarı ve mülkiyet sahipliği üzerinden bir değer yargısı oluşturmuştur.

“Ama Allah bunlara akıl koymamıştır ki. Koyarsa itfaiyeci, polis olurlar mı ? Apartman sahibi olurlar” (Soysal, 1988: 239).

Necmi karakterinin kavak ağacını devirmeye çalışan itfaiyeci ve polisleri izlerken düşündükleri bizlere bazı meslek gruplarının düşük statüde görüldüğünü ama apartman sahibi olmanın ise daha prestijli ve ayrıcalıklı bir konum sağladığını göstermektedir. Romanda apartmanlar sadece barınma alanları değil bireylerin sosyal hiyerarşide yükselişini de gösteren statü sembolü olarak tasvir edilmiştir. Bu şekilde de apartmanlar sosyal statüyle maddi gücü belirleyip sınıflar arası farkları pekiştirmektedir.

Toplumdaki güç ve statü farkları mülk sahipliğiyle biçimlenmektedir. Bir toplumda apartmanlaşma, kentleşme süreçlerinde mülkiyet sahipliği kişilerin toplumdaki

konumunu belirlemek için kullanılan bir araçtır. Bir apartmana sahip olmak gibi büyük mülkler ise yüksek toplumsal sınıfa ait olmanın bir simgesidir. Bu kişiler hem ekonomik güçleri hem de sosyal hiyerarşideki üstünlükleriyle öne çıkarlar. Mülk sahipliğinin bu avantajı da apartman sahibi olanlara fiziksel ve toplumsal bir güç kazandırmaktadır.

Orhan Kemal'in "*Murtaza*" romanında da apartman sahiplerinin mahallelerindeki etkisi görülmektedir.

"Sonra bu mahalle demek yalnızca yan yatmış, bağdaş kurmuş, devrilecekken tutunuvermişe benzeyen harap evlerle bu harap evlerin sakinleri demek değildi ki. Asıl mahalle, daha doğrusu mahalle üzerine asıl sözü geçenler, ana cadde üzerindeki dev apartmanların sahipleriydi. Onlarsa çok memnundular Murtaza'dan" (Kemal, 2000: 54).

Romanda apartmanlar, mahallede güç ve otoriteyi elinde tutan kesimindedir. Apartman dışı evlerde yaşayanlar mahallenin parçasıymış gibi görünse de gerçek söz sahipleri ana cadde üstündeki apartmanlarda oturan kişilerdir. Apartman sahipleri, mahallenin düzeninden memnunken, eski yapılarda yaşayanlar etkisiz ve güçsüz bir konumdadır. Bu da apartmanlaşmanın sadece barınma alanı değil aynı zamanda toplumsal hiyerarşi ve sosyal ayrımlarının da belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Mahalledeki bu yapılaşma ise bu iki grup arasındaki güç dengesizliğini ve sosyal hiyerarşiyi derinleştirmektedir.

6.2.4. APARTMAN ve MODERNLEŞME ELEŞTİRİSİ

Apartman hayatı, modernleşmenin parçası olarak imkanlar ve konforlar sunsa da bireylerin doğa ile olan bağını zayıflatmıştır. Kentlerde apartmanlarda yaşayan bireyler eski yaşamlarındaki özgürlüğü, doğayla olmanın verdiği hüznü aramaya başlamışlardır. Yüksek binalar, kalabalık caddeler bireyleri doğadan uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle geçmişteki refah ve geniş yaşam alanlarına olan özlem artmaktadır. Her ne kadar apartmanlar fiziki bir rahatlık sunsa da doğayla olan bağın yerini alamamaktadır. Diğer bir deyişle apartman yaşamının durağan ve soğuk yapısı bireylerin ruhunda da bir boşluk duygusu yaratmaktadır.

"Gurbet Kuşları" romanında kabzımal ve müteahhit Hüseyin Bey'in bir gün yolda karısının gerisinde yürürken ki halini aktaran anlatıcı apartman hayatının huzursuzluğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Mal, mülk, para, kendinden aşağılar yanında önemli kişi sayılmak, şu bu, o rahat rahat esneme, gerinme, hart hart kaşınmaların yerini tutamıyordu. Şimdi Taksim, Talimhane apartmanlarının koyu gölgeli ağır başlılığı içinde değil de Niğde yakınındaki köyünün şırıltılarla akan dere boyunda, ulu cevizlerin koyu yeşili altında, yan üstü uzanmış, eli apış arasında, tatlı bir uyku kestirseydi!” (Kemal, 2015: 56-57).

Burada apartman modern kent hayatının sıkıcılığını, köy ise özgürlük ve doğayla iç içe olmayı temsil eder. Karakter kentteki mal, mülk ve statüden huzur bulamamakta köyündeki dere kenarı huzurunu aramaktadır. Apartmanların *“koyu gölgeli ağır başlılığı”* ifadesi şehir yaşamındaki baskı ile kasveti vurgularken doğanın sunduğu basit mutluluklar bile bireylerin iç huzurunu sağlayan unsurlardır.

Kemal’in *“Gurbet Kuşları”* adlı eserinde Kabzımal ve Müteahhit Hüseyin Efendi karakteri apartmanlar ve varlık üzerine duyduğu kıskançlık ve sinirini; *“Şahsi prestij meselesi değil, vallahi değil. Bana sövmüş, saymış ... Fakat kuyruktaki halkın önünde ... Dikkat ediyorum, bizim halkta hususilere, apartmanlara, köşklere, varlığa, refaha karşı tuhaf bir sinirlilik başladı. Niçin? Ne hakları var başkalarının varlığını kıskanmaya? Açsınlar gözlerini, onlar da mal mülk edinsinler efendim. Öyle değil mi?”* (Kemal, 2015: 55) sözleriyle ifade etmektedir.

Hüseyin Bey’in dile getirdiği gibi romanda apartman, refah ve köşklere karşı bir kıskançlık duygusu söz konusudur. Apartman İstanbul’daki varlıklı kişilerin yaşam ve refahının sembolüken Zeytinburnu gibi bölgelerdeki gecekondualarda yaşayanlar içinde apartmanlar ulaşılması zor bir arzu nesnesidir. Burada yalnızca maddi bir kıskançlık söz konusu değildir aynı zamanda toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliğe karşı bir tepki mevcuttur. Romandaki alıntı aynı zamanda bizlere apartmanlaşma sürecinin toplumsal yapıyı dönüştürüp sınıf farklarını derinleştirdiğini göstermektedir.

Yine *“Gurbet Kuşları”* romanında isimsiz bir genç adam karakteri üzerinden apartmanlaşmaya karşı duyulan kin şu şekilde aktarılmıştır;

“Genç adam ifrit oldu. Unkapanı'nın Eminönü yakasındaki evleri yıkılıp, kış ortasında sokakta kalıp, karların savrulduğu gecelerde Başbakan'a da kamulaştırmasına da, hatta anasıyla kız kardeşinin sızlanmalarına dayanamayarak onu yaratan, milletin başına Başbakan yapana da silme kantar gittiği için karakolda nice nice dayaklar yemiş biriydi. Bu yüzden İstanbul'un bütün yıkılmamış evlerine, apartmanlarına, evleri ya da apartmanlarında rahat rahat yaşayan, duraklarda saatlerce dolmuş, otobüs bekle

yenlerin inadına gibi, hususilerinin içinde püfür püfür insanlara dehşetli kin besliyordu”
(Kemal, 2015: 53).

Burada karakter Unkapanı’ndaki evinin yıkılmasıyla kış ortasında ailesiyle birlikte sokakta kalmış, bu yaşananlara da tepki göstermesi nedeniyle karakolda dayak yemiştir. Bu yaşanan dolayısıyla karakter İstanbul’da evleri yıkılmayanlara, apartmanlarda rahat bir yaşam sürenlere, otobüs, dolmuş bekleyenlere, şahsi arabasıyla rahat rahat seyahat edenlere karşı *“dehşetli bir kin”* duymaktadır. Çünkü kendi yaşadığı evsizlik, çaresizlik başkalarının birazda olsa daha iyi koşullarda yaşamasıyla keskin bir tezat oluşturarak karakterde adaletsizlik duygusu ve nefret uyandırmaktadır. Bu durumda sosyal eşitsizlik temasının ve yoksulluğun insanlar üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Apartmanlar bireysellik ve modern yaşam simgesi olarak kabul edilse de kimi zaman eski geleneksel yapılarla arasındaki mekânsal karşıtlık derin anlamlar taşımaktadır. Geleneksel yapılar, geniş alanlar ve estetik dokularıyla öne çıkarken apartmanlar dar ve standart yapılardır. Bu durumda bireylerin yaşam biçimleri ve mekan tercihlerinde önemli bir yere sahiptir. Bu zıtlıkta modernleşme süreci, mekan anlayışındaki dönüşüm ve toplumsal yapıdaki değişimleri yansıtmaktadır.

Orhan Kemal’in *“Murtaza”* romanındaki betimleme de modern yapı ve geleneksel mimari karşıtlığını vurgulanmaktadır.

“Şimdi artık bol ışıkların altında, ta istasyondan uzanıp gelen tertemiz asfalt cadde olanca teslimliğiyle yatıyordu önünde. Caddenin iki yanı kırmızı kiremitli evler, ağaçlarla çiçeklere gömülü köşkler, ya da toprağa bir eski zaman derebeyi heybetiyle bağdaş kurmuş apartmanlar” (Kemal, 2000: 22).

Romanda apartmanlar doğal ve geleneksel çevrede yer almasına rağmen bu ortama uyum sağlayamayan yapılar olarak betimlenmektedir. Kırmızı kiremitli evler, köşkler, çiçekler geçmişten uzanan hayat tarzını yansıtırken, apartmanlar ise doğal güzelliklerin arasında *“toprağa bir eski zaman derebeyi heybetiyle bağdaş kurmuş”* gibi durmaktadır. Bu benzetmede modernleşmenin simgesi olarak ortaya çıkan apartmanlaşmanın yine de çevresine ait olmadığını göstermektedir. Geleneksel yaşam biçimi ile apartmanlar bir tezatlık oluşturmaktadır. Apartmanların *“derebeyi”* ile bağdaştırılması, apartmanların çevreleri üzerinde baskı kurduğunu ve yeni mekânsal düzen ifadesi olduğunu ortaya koyar. Bu durumda modern yaşamın getirdiği değişimlerin, geleneklerle çatışma içinde olduğunu gözler önüne sermektedir.

6.2.5. APARTMAN ve SEMBOLİK ANLAM

“Zaten cadde ölü gibiydi. Apartmanlar, mezar taşlarına benziyorlardı. Gözlerim toz içinde, ellerim terlemişti” (İlhan, 2012: 77).

“Sokaktaki Adam” romanında apartmanlar modern kent hayatının sonucu olan yabancılaşma ve anonimleşmenin bir sembolüdür. *“... mezar taşlarına benziyorlardı”* ifadesiyle, mekanın kasvetli ve soğuk yapısı tasvir edilmiştir. İnsan ilişkilerinin, komşuluk bağlarının kopması toplumsal bir sorundur. Bununla beraber apartman hayatıyla bireyselleşme ve sosyal dayanışmalar azalmıştır. Bütün bireylerin kendi dairesinde izole bir yaşam sürmesi yalnızlık gibi problemleri doğurmuştur. Apartmanlaşmanın geleneksel hayat biçimlerini ve toplumsal değerleri değiştirmesi; kent hayatının ortaya çıkardığı yeni alışkanlıklar ve yaşam tarzlarıyla beraber toplumsal yapıyı dönüştürmektedir. Son olarak apartmanın soğuk atmosferi, insanların ruh halini etkileyebilmekte ve modern kent hayatının psikolojik yönünü de ortaya koymaktadır.

Apartmanlar, kent hayatının gelişim ve yoğunluğunu simgelemektedir. Aydınlık cepheleri apartmanların dönüşüm ve refahını, büyük yapıları da kentleşmenin bir sonucu olan sıkışıklığı ortaya koymaktadır.

Atilla İlhan'ın *“Sokaktaki Adam”* romanında da apartmanlar modernleşmenin güzel yönü ile soğuk ve ürkütücü atmosferini simgeleyen yapılar olarak betimlenmiştir.

“Taksim meydanı, tertemiz ve pırıl pırıl. Apartmanlar ışıklı iskeletler, ya da canavarlar. Gözlerimiz, hüznü ve çocuk” (İlhan, 2012: 220).

Romanda apartmanların *“ışıklı iskeletler”* ve *“canavarlar”* a benzetilmesi modern kent hayatının yabancılaştırıcı ve donuk tarafını yansıtmaktadır. Mekanlar yalnızca fiziki yapılar değil aynı zamanda bireylerin sosyal deneyim ve duygularını da biçimlendiren unsurlardır. *“Gözlerimiz, hüznü ve çocuk”* ifadesi ise bireylerde, apartmanlaşma nedeniyle oluşan yalnızlık ve hüznü duyguları ile çocukluğun kaybedilen saflığının kaybedilmesini vurgulamaktadır. Bu açıdan bireylerin toplumsal ilişkileri ve duygu durumlarını etkileyecek kadar karmaşık bir olgu olan apartmanlaşma sosyolojik açıdan incelemeye değer bir konudur.

Apartmanlar kaliteli bir yaşam ve modern konfor anlayışı sunmaktadır. Zemin kaplamaları, dekoratif aydınlatmalar, ısıtma sistemleri gibi unsurlar apartmanların sıradan bir ev olmaktan ziyade statü sembolü haline gelmesinden etkili olmaktadır.

“Belki o da böyle büyük, kaloriferli bir apartmana taşınır; parkeleri cilalı, ışıkları gizli, konforu her bakımdan tamam” (İlhan, 1982: 131).

“Kurtlar Sofrası” romanında Athena karakterinin kaloriferli bir apartmana taşınma ihtimalini düşünmesi modern hayatın lüks ve konforunu, sosyal statü kazanmayı ve özgür bir hayat sürme isteğini yansıtmaktadır. Geçmişin olumsuz yanlarından uzaklaşarak yeni bir başlangıç yapma isteği, apartman hayatının düzen, güven ve modernliğiyle birleşerek Athena için cazip bir alternatif oluşturur. Bu da apartmanlaşmanın sosyal değişim ve bireylerin beklentilerinin nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Melih Cevdet Anday’ın “*Aylaklar*” romanında apartmanlaşmanın, bireyler üzerindeki etkisini mekânsal daralma ve sıkışıklık çerçevesinde eleştirilmesi söz konusudur.

“Anneannem, 'Yeni apartmanlarda ahır yapmıyorlar mı?' diye sordu.

Arkasından da 'Koskoca memlekette yer yokmuş gibi sıkıştırdıkça sıkıştırıyorlar milleti,' diye ekledi. 'Hey gidi günler hey ... Göz açıp kapayınca kadar geçti gitti her şey ...’ (Anday, 2011: 165).

Anneanne karakterinin sözleri yeni yapılan apartmanların bireyleri eski yaşam biçiminden uzaklaştırdığını ve olumsuz sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Yeni apartmanlarda kırsal yaşama yönelik hayvan besleme gibi durumların yeni konutlarda olmaması geleneksel ve geniş yaşam alanlarının kaybına sebep olmaktadır. “... sıkıştırdıkça sıkıştırıyor milleti” ifadesi apartmanların insanları kalabalık ve dar bir yaşam alanlarına mahkum ettiğini göstermektedir. Romanda yazar anneanne karakteri üzerinden alışık olunan daha refah ve geleneksel eski günlerin hızla kaybolduğunu ve apartmanlaşmanın olumsuz bir gelişme olarak değerlendirildiğini aktarmaktadır.

7. TARTIŞMA

Tez çalışmasının sonuçlarıyla ile Türk romanında apartmanlaşma olgusunun işlendiği literatür çalışmalarındaki bulgular paralellik göstermektedir.

Modernizm ve Batılılaşma Sembolü Olarak Apartman: Tez çalışması ve mevcut araştırmalarda Cumhuriyet dönemi Türk romanında apartmanın batılılaşma ve modernizm simgesi olması ortak noktalardan biridir. Geleneksel geniş aile konaklarının yerini Cumhuriyet'in ilanı ile beraber çekirdek ailelere uyum sağlayan sade ve işlevsel bir yaşam alanına sahip olan apartmanlar almıştır. Batıya olan özenme ve yeni hayat tarzının mekânsal yansıması olan apartman olgusu da romanlarda konu olarak sıklıkla işlenmiştir.

Sosyal Statü ve Sınıfsal Ayrım Simgesi: Apartmanın toplumsal yapıda sınıf ayrışmasının bir nedeni olması ortak noktalardan bir diğeridir. Çalışma da ve mevcut literatürde, romanlarda apartmanların ilk zamanlarda zenginlik ve ayrıcalıklı bir yaşamın sembolü olarak statü farkını görünür kılmaları sıklıkla vurgulanmıştır. Örneğin tez çalışmasında incelenen “*Gurbet Kuşları*” romanında sosyal olarak yükselen Hüseyin karakteri üzerinden Şişli ve Osmanbey'deki apartmanların maddi güç simgesi olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte apartman yaşamının ve apartman sahibi olmanın kişilere toplumsal saygınlık ve güç sağladığı sonucu da önceki ve bu çalışmaların ortak paydasıdır. Fakat bazı romanlarda apartmanın her daim mutluluk getirmediği ve bazen yalnızlık ve güvensizlik gibi problemler doğurduğu da gözlenmiştir.

Komşuluk İlişkilerinin Zayıflaması: Bireylerin apartman yaşamıyla birlikte geleneksel mahalle ve komşuluk ilişkilerinden uzaklaşarak yalnızlık duygusunu hissetmeleri literatürdeki diğer çalışmalarda da sıklıkla işlenmiştir. Geleneksel konutların bulunduğu mahallelerdeki dayanışma ve birliktelik duygusu apartmanlarda daha mesafeli ilişkilere dönüşmüştür yazarlar da bu durumu kent yaşamının olumsuzlukları olarak eleştirmiştir. Tez çalışmasında incelenen “*Mahşer*” romanında Muazzez karakterinin apartman hayatının kendini bitirdiğini söylemesi apartmanda rahatlık ile genişliğin geleneksel konutlardaki gibi olmadığını söylemesi ile daha önce yapılmış olan Karahan'ın çalışmasında ortaya konan “*Bay Lear*” romanında Ferruh Sarıbay karakterinin yalından

apartmana taşındığında duyduğu yalnızlık ve geçmişe olan özlem durumu örnek gösterilebilir.

Mekânsal ve kent görünümündeki değişim: apartmanların şehir dokusunda neden olduğu değişimler, eski ve yeni yapılar arasındaki farklar tez ve önceki çalışma da paralel görünen bir diğer noktadır. Apartmanlar konutların yapısal niteliklerinde değişime neden olarak mekânsal dönüşümü beraberinde getirmiştir. Doğa ile olan bağın kopması, betonlaşmanın estetik değerleri olumsuz etkilemesi bu ve diğer bütün çalışmaların bir diğer ortak özelliğidir. Karay'ın Anahtar romanında apartmanların estetikten yoksun ve özentili olduğu düşüncesi, devlet kuşu romanında apartmanların siyah granitlere benzetilmesi ile Tezer Özlü'nün eserinde apartmanı çirkin, beton apartman olarak ifade etmesi mekânsal dönüşümün olumsuz yönünü göstermektedir.

Yazarlar romanlarında apartmanlaşmayı genellikle olumsuz olarak nitelendirmiştir. Ahlaki yozlaşma, sıkışıklık ve yanlış-yüzeysel Batılılaşma gibi temalar bu eleştirinin ana temalarıdır. Apartmanın geçici ve batıyı sadece taklit eden yapılar olması hatta bazı romanlarda randevu evi gibi ahlaki olarak olumsuz özelliklerle ilişkilendirildiği sonucuna varılmıştır. “*Sözde Kızlar*” romanında Mustafa karakterinin apartmanı geleneksel ahlak ve dini değerlerden uzaklaşmaya neden olduğunu ifade etmesi bu eleştirilerin bir sembolü niteliğindedir.

Bu tez, mevcut literatürdeki boşluğu doldurmayı ve apartman olgusuna daha sosyolojik ve geniş bir perspektiften bakmayı hedeflenmektedir. Bu noktada tezin diğer çalışmalardan ayrıldığı noktalar ise şunlardır:

Literatürdeki çalışmalar çoğunlukla belirli yazarlar, sınırlı sayıda eser ve apartmanın toplumsal dönüşüm ve yabancılaşma gibi yönlerine dikkat çekmektedir. Bu tez çalışmasında ise 1923-1980 yılları arası olarak geniş bir zaman dilimindeki apartmanlaşma olgusunun Türk romanındaki yansımaları sistematik ve bütüncül bir bakış açısıyla incelenerek literatürdeki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Bu şekilde bu yıllardaki sosyal, ekonomik ve kültürel öğelerle bağlantılı olan apartman teması kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Çalışma da apartmanlar sadece eleştirel bakış açısıyla değil çok yönlü bir sosyal ve mekânsal değişim aracı olarak da incelenmiştir. Araştırma da apartmanların yalnızca fiziki yapılar olmadığı modernleşme sürecinin sembolü, kimliklerin yeniden inşasına yardımcı olması ve sosyal sınıf ayrımlarının mekânsal göstergesi olduğu sonucuna

varılmıştır. Bu durumda apartmanları tek bir anlama indirgemeyen zengin bir analiz ortaya koymaya yardımcı olmuştur. Örneğin diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışma da apartmanların konfor, güvenlik ve modern hayatın avantajlarıyla da ilişkili olduğu sonucuna varılması apartmanın sadece olumsuz yönlerine değinen çalışmalardan farklıdır.

Tez de MAXQDA nitel veri analizi programının kullanılması ve sistematik bir kodlama yapılması edebi eserlerin incelenmesinde kullanabilecek bir metodoloji örneği sunmaktadır. Bu da nitel araştırmalarda yapılan veri analizinin şeffaf ve titiz bir biçimde yürütülebileceğini göstermektedir. Bu yapılan çalışma bu yönüyle edebiyat araştırmaları için yenilikçi ve uygulanabilir bir yöntem önerisi niteliği taşımaktadır.

Çalışma da apartmanlaşma süreci iki ana Cumhuriyet döneminde (1923-1950 ve 1950-1980) incelenmiştir. Apartmanlar 1923-1950 döneminde daha çok kira geliri elde etmek isteyen zengin kesim tarafından inşa edilerek bir prestij göstergesi olarak kullanılmıştır. 1950lili yıllarla beraber ise konut ihtiyacının artması sebebiyle “yap-sat” modeli konutlar orta sınıf için bir çözüm önerisine dönüşmüştür. Bu iki dönem arasındaki ayrımlar da bizlere apartmanlaşma sürecinin zamanla geçirdiği değişimin toplumsal yalıtıyı nasıl etkilediğini göstermektedir.

Sonuç olarak yapılan tez çalışmasında apartman olgusunun romandaki yansımaları mevcut çalışmalarla büyük oranda paralellik gösterirken daha bütüncül, sistemli ve metodolojik bir analiz sunarak da literatüre katkı sağlamaktadır. Apartmanların yalnızca dezavantajları değil aynı zamanda modernleşmenin çok yönlü bir göstergesi olarak ele alması da çalışmanın temel farklarından biridir.

8. SONUÇ

Bu tez çalışması, Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında apartman olgusunun 1923–1950 ve 1950–1980 yılları arasındaki temsillerini sosyoloji ve mekân sosyolojisi perspektifinden incelemeyi amaçlamıştır. Söz konusu dönemler, Türkiye’de hızlı kentleşme ve modernleşmenin yaşandığı, apartmanların toplumsal yaşamın belirleyici mekânsal unsurlarından biri hâline geldiği kritik zaman dilimleridir. Nitel araştırma yöntemi ve metin analiziyle yürütülen çalışmada, romanlarda apartmanların birey, toplum ve mekân ilişkileri bağlamında nasıl temsil edildiği analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, apartmanların Türk romanında yalnızca fiziksel yapılar olarak değil; sınıfsal ayrışma, yaşam tarzı değişimi, kimlik inşası ve kültürel dönüşüm gibi olguların yansıtıldığı çok boyutlu temsillerle ele alındığını göstermektedir.

Türk evinin mekânsal dizilişi çevresel faktörler, ekonomi konum, toplumsal alışkanlık ve aile yapısına paralel olarak biçimlenmiştir. Çoğunlukla iki katlı tasarlanan bu evlerde alt kat kiler, ambar, samanlık ya da ahır gibi servis üst kat ise yaşam alanı için ayrılmıştır. Üst kattaki odaları birbirine bağlayan bir de sofa yer almaktadır ve odalar dinlenme, yemek yeme, yıkanma gibi farklı işlevlere cevap veren çok amaçlı mekanlardır (Faiz, 2013: 1299). Apartmanlar 1923- 1950 döneminde geleneksel evlerin aksine Cumhuriyet’in yeniliği ve modernliğinin sembolüdür ve apartmanların tasarımında Batı’nın modernizminin de etkisi bulunmaktadır.

Apartmanların geleneksel olan karşısındaki batılılaşma çabasını temsil etmesi, Yakup Kadri’nin romanlarında Ankara şehri üzerinden değişen ve dönüşen bir yapı olarak simgelenmiştir. Apartman Karaosmanoğlu’nun eserlerinde modern başkentin mekânsal yansımasıdır. Yine aynı şekilde Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak* isimli eserinde İsmet İnönü Caddesi’ndeki yeni apartman o dönemin şehir yaşamına geçişin bir göstergesidir.

Yine bu dönemde apartman sahipliği sosyal statü ve ayrıcalık göstergesiydi özellikle de prestijli semtlerdeki apartmanlar modern hayat tarzının simgesini oluşturmaktaydı. Fakat modernleşmeyle beraber kentler değişim gösterse de tam olarak bu değişim yaygınlaşmamış ve düzenli bir kentleşme yaşanmamıştı. Refik Halit Karay’ın *Anahtar* romanındaki “... *cepheleri lüzumsuzca süslü, özentili apartmanlar*” ifadesi dönemin özensiz apartmanlarına karşı bir eleştiri örneğidir.

Çekirdek ailelerin yaşamına uygun olacak şekilde işlevsel ve sade bir yaşam alanı sunan apartmanlar bu yönüyle geleneksel Türk evlerinden ayrılmaktaydı. Bir arada yaşayan geleneksel aile yapısını, bireyselliğin ön planda olduğu apartman yaşamının olumsuz etkisi olduğu görüşü toplumda yaygındı. Bazı edebiyatçılarda bu noktada apartmanların toplumsal ve ahlaki değerleri olumsuz etkilediği görüşünü savunmaktaydı. Örneğin Peyami Safa apartmanlaşmayı kültürel ve dini değerlerden uzaklaşma sembolü olarak eserlerinde konu edinmekteydi. Dönemin eserlerinde apartmanlaşmanın geleneksel komşuluk ilişkilerine zarar verdiği ve bireyselleşmeyi öne çıkardığı ifade edilmiştir. *Sözde Kızlar* romanında apartman ahlaki çöküş ve geleneksel mahalle karşısında tehdit oluştururken, *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Nihan Hanım karakterinin “*apartman denen şeye hiç alışmam herhalde*” ifadesi, bazı kişilerin geleneksel yaşama duyduğu özlem ve apartman hayatına uyum sağlayamamasının bir örneğini oluşturmaktadır.

Kent burjuvalarının sermayelerini değerlendirdiği yapılar olarak inşa edilmiş erken Cumhuriyet dönemi apartmanları genellikle kiraya verilmektedir. Bu kira evlerinin sahipleri de yüksek gelire sahip avukatlar, tüccarlar ya da doktorlardır. Apartman sakinleri de genellikle varlıklı aileler, azınlık ve burjuvazilerdi. Orta ve üst sınıfın yaşam biçimi olarak bu dönem apartmanlarda çoğunlukla üç oda bulunmakta ve daireler soba ile ısıtılmaktaydı. Konutların mimari tasarımında da I. ve II. Ulusal Mimarlık akımları etkiliydi. Evlerin tasarımında balkon ve köşeli pencerelere özen gösterilmekteydi. Apartmanlardaki ortak alandan sorumlu “*odabaşı*” isimli görevlinin bulunması bu dönemdeki apartman hayatının önemli bir özelliği idi.

1950–1980 dönemi ise apartmanlaşmanın yaygınlaştığı, özellikle orta sınıfa hitap eden “yap-sat” modeliyle apartmanların kitlesel konut ihtiyacını karşıladığı bir süreçtir. Bu dönemde apartmanlar, toplumsal sınıf farklarının mekânsal düzlemde belirginleştiği, bireysel yalnızlığın arttığı ve komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı yapılar olarak temsil edilmiştir. Kentlerin hızlı ve plansız büyümesiyle birlikte apartmanlar, betonlaşma, estetik kaygıların yokluğu ve sosyal adaletsizlik gibi eleştirilerin odağında yer almıştır.

Tez kapsamında yapılan analizler, apartmanların hem modernleşme ve toplumsal ilerlemenin sembolü hem de toplumsal yabancılaşma, sınıf çatışması ve kültürel çözülmenin mekânsal yansıması olarak ikili anlamlar taşıdığını ortaya koymuştur. Bu yönüyle apartmanlar, birey-kent ilişkisi, toplumsal değişim ve kültürel dönüşüm açısından zengin bir temsil alanı sunmaktadır.

1950 ve 80 yılları arasındaysa ilk dönemde çoğunlukla Ankara ve İstanbul'da bulunan apartmanlar, kentlere yapılan göçler sonucu konut açığının oluşması sebebiyle tüm ülke genelinde yaygınlık göstermiştir. Dönemin apartmanlarının önemli özelliği de artan nüfusun barınma problemine çözüm getiren işlevsel ve daha hızlı inşa edilmiş konutlar olmasıdır.

İlk dönemin modern konutlarının aksine bu dönemin apartmanları sağlamlıktan ve estetik değerlerden uzak gösterişli konutlardır. Apartmanların fiziksel olarak bu dönemdeki en diğer özelliği geniş bahçeli konutları yok edip ve doğadan uzaklaşmaya sebebiyet vermesidir.

Yine bu dönemdeki apartmanlaşmanın bireylerin birbirinden uzaklaşmasına, komşuluk ilişkilerinin zayıflamasına ve yalnızlığı arttırdığına dair ortak görüşler mevcuttur. Modern hayat temsilcisi apartmanların yaygınlaşması, bireylerde ve edebi karakterlerde eski yaşama duyulan özlemi artırmıştır. Bu da bireylerdeki aidiyet duygusunu etkilemiştir. Yazarlar ise apartmanları çıkar çatışması ile haksız kazanca neden olması ve iktidar ilişkilerinin ürünü olması nedeniyle eserlerinde eleştirmiştir.

Dönemin apartmanları ekonomik eşitsizlik ve sosyal sınıf ayrımının mekânsal bir göstergesidir. Mütevazı semtlerdeki apartmanların sakinleri orta ve alt grup bireyleriyken lüks semtteki gösterişli apartmanlar üst sınıfın yaşam alanıdır. Örneğin *Kurtlar Sofrası* romanında Komiser Orhan karakterinin lüks apartmana karşı hissettiği eksiklik apartmanın toplumsal statü olarak görüldüğünü gözler önüne sermektedir.

Apartmanların romanlarda 1923- 1950 döneminde modernleşme simgesi, yeni bir toplumsal sınıfın mekanı olması söz konusuysen, 1950- 1980 dönemi romanlarında apartmanlar değer kaybı, artan eşitsizlikler ve toplumsal yabancılaşmanın nedeni olduğu düşünülerek daha eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bununla birlikte iki dönemin romanlarında da apartmanlaşma fiziki bir değişimin yanında sosyal yapıyı, kültürel ve mekânsal belleği, birey ile kent arasındaki ilişkiyi etkileyen süreç olarak ele alınmış ve değişimin birçok boyutu romanlar aracılığıyla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Romanlarda mimari ve iç mekanlar erken Cumhuriyet döneminde henüz çok yeni hayat tarzını ifade ederken ikinci dönemde apartmanların fiziksel özelliklerinin sosyal ilişkileri ve kişilerin ruhsal yaşamına olan olumsuz etkileri daha kapsamlı ele alınmıştır.

İlk dönem romanlarında apartmanlar modernleşme çabası yeni bir toplumsal düzen ve sosyal statü göstergesi olması öne çıkarken ikinci dönem romanlarında apartmanlaşma bireysel yabancılaşma, ekonomik eşitsizlikler, geçmişe ve doğal yaşama duyulan özlemin sebebi olarak ele alınmıştır. Ama tüm bunlarla birlikte apartman her iki dönemde de toplumsal değişimin mekânsal yansıması biçiminde değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak 1923- 1980 döneminde apartman konusu romanlarda ikili biçimde işlenmiştir. Apartmanlar sosyal statü ve yeni yaşam biçiminin simgesiyken öte yandan geleneklerin kaybolması, yabancılaşma, yalnızlık gibi duyguların mekânsal göstergesidir. Romanlardaki apartmanlaşma temsilleri geleneksel ve modern çatışmayla şekillenmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde apartmanlar statü göstergesiyken 1950'lerden sonra yozlaşma olarak nitelendirilmiştir. Bu çeşitlilik bizlere apartmanın fiziki yapı olduğu kadar karakterlerin toplumsal ilişkilerini de şekillendiren konutlar olduğunu göstermektedir.

9. KAYNAKÇA

Ağaoğlu, A. (1977). *Fikrimin İnce Gülü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ağaoğlu, A. (2014). *Ölmeye Yatmak* (1. Basım). İstanbul: Everest Yayınları.

Akboğa, A. B. (2009). *Türk Romanında Kent ve Kentleşme Eğilimleri*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Akdaş, M. ve Çıkış, Ş. (2022). Konut Mimarisinin Dönüşümünü Halide Edip Adıvar'ın Romanı 'Akile Hanım Sokağı' Üzerinden Okumak. *Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 46-57.

Aliji, P. (2019). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Eğlence Kültürü*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Alver, K. (2010). *Siteril Hayatlar*. (2. Basım). Ankara: Hece Yayınları.

Alver, K. (2019). Türk Romanında Kentsel Mekânlar ve Toplumsal Değişme İlişkisine Kısa Bir Bakış. *Toplumsal Değişim*, 1, 121-139.

Anday, M.C. (2011). *Aylaklar* (1. Basım). İstanbul: Everest Yayınları.

Arlı, A. (2005). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (6), 283-352.

Bachelard, G. (1996). *Mekanın Poetikası* (Çev. Aykut Derman). İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Balaban Varol, E. (2023). Modernitenin evi: 1950-1965 Yılları Arası Türkiye'deki Apartman Mimarlığının Arkitekt Dergisi Üzerinden İncelenmesi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 16, 201-216.

Balcı, S. (2024). *XIX. Yüzyıl Türk Romanında Mimari Kültür*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Cansever, T. (2011). *İstanbul'u Anlamak*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Castells, M. (1978). *İktidar, Kentsel Sistem ve Sınıf Mücadelesi*, (Çev. A. Barışık), Mimarlık.

Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çalık, D. (2021). *Edebi Metinlerde Tüketim Toplumunun İzini Sürmek: Türk Romanında Tüketim Toplumu ve Gösterişçi Tüketimin İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Çelebi, İ. (2024). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ev (1920-1960)*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.

Daşcıoğlu, Y. ve Koç, O. (2009). Batı Tarzı Türk Hikâyesinin Doğuşu ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ana Temalar. *Journal of Turkish Studies*, 4 (1), 799-900.

Demirarslan, D. (2007). "Batılılaşma Sürecinde Türk Barınma Kültüründeki Değişim ve Konuttaki Yansımaları", 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül, Ankara.

Dere, M. (2015). Ayaklar Romanında Aile ve Ev. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 38, 45-61.

Derviş, S. (1968). *Fosforlu Cevriye* (1. Basım). İstanbul: May Yayınları.

Ekici, F.Y. (2014). Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, 30, 209-224.

Elçi, H. İ. (2003). *Roman ve mekân: Türk Romanında Ev*. İstanbul: Arma Yayınları.

Erdoğan, S. K. ve Birol, G. (2021). Cevdet Bey ve Oğulları Romanında “Ev” Ve Mekânsal Aidiyet Kavramı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (4), 1567-1580.

Escarpit, R. (1968). *Edebiyat Sosyolojisi*. (Çev. Ali Türkay Yazıcı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ever, M. (2017). Ayaşlı ile Kiracıları Romanıyla Ayışığı’nda “Çalışkur” Hikâyesinde Toplum Temsili Olarak Apartman. *İdil*, 6 (37), 2409-2428.

Faiz, S. (2012). *Cumhuriyet Modernizmi Bağlamında 1960-1979 Dönemi Apartman Tipi Konutlardaki Mekânsal Değişimler: Trabzon Örneği*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Genç, Ö. B. ve Kaya, B. (2023). Bir Binanın İzinden: Pera Ezine Apartmanı’nda Mimari Kurgu ve Sosyal Yaşam, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 14 (52), 642-663.

Görgülü, P. (2023). *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanında Ankara ve “Ankaralı” Tipi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Görgülü, T. (2016). Apartman Tipolojisinde Geçmişten Bugüne; Kira Apartmanından “Rezidans’a” Geçiş. *Tüba-Ked Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* (14), 165-178.

Görgülü, T. (2016). Türkiye’de “Modernleşme” ve Çok Katlı Konutlar. E. Erdönmez (Ed.), *Modernite ve mimari* (ss. 94-117). İstanbul: İlbay Matbaa.

Güler, A. F. (2011). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma (1923–1940)*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Güler, A. F., (2021). Cumhuriyetin İlk Dönem Romanlarında Mekân Değişim ve Modernizm. *Tezkire* 78, 179-209.

Güler, S. (2017). *Türkiye’de Roman Tartışmaları ve Türk Romanının Gelişimi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gürsoy, B. A. (2015). 19. Yüzyıl Türk Romanında Yanlış Batılılaşma. *Aydın Türklük Dergisi*, 1 (1), 47-56.

Güven, İ. (2023). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara Romanı Üzerinden Başkent'te Cumhuriyet Dönemi Konut Mimarisini Okumak. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 31, 25- 37.

Harvey, D (2013). *Asi Şehirler* (Çev. Ayşe Deniz Temiz). İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2009). *Social Justice and the City* (Revised Ed.). Athens, Georgia: The University of Georgia Press.

Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. Sungur Savran), İstanbul: Metis Yayınları.

Hasol, D. (2019). *Mimarlık Cep Sözlüğü* (6.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hatipoğlu Şahin, B. ve Dağ Gürcan, A. (2021). 1923 Yılından Günümüze Apartman Tipi Konutlardaki Yatak Odası Gelişimi: Konya Örneği. *Duzce University Journal of Science and Technology*, 9 (5), 1909-1926.

İlhan, A. (1982). *Kurtlar Sofrası* (1. Basım). İstanbul: Adam Yayıncılık.

İlhan, A. (2012). *Sokaktaki Adam* (4. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İncedemir, Ş. ve Örmecioglu, H. T. (2022). Erken Cumhuriyet Dönemi Başkent Tahayyüllerinde Mimarlık, Teknoloji ve Modernleşme: Hülya Bu Ya... ve Ankara Örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 10 (2), 273-293.

Kanter, B. (2020). Halide Edib'in Romanlarında İstanbul'un Geleneksel ve Modern Yüzü. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9 (3), 1033-1049.

Karahan, A. (2021). Bana Artık Ölüp Gitmek Yaraşır': Oktay Rifat'ın Bay Lear Romanında Yaşlılık Olgusunun Görünümleri. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 14 (28), 51-76.

Karaosmanoğlu, Y.K. (1987). *Panorama* (3. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Karay, R.H. (2009). *Anahtar* (3. Basım). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Kayserili, A. ve Kocaman, S. (2014). *Türkiye 'de Modern Konut Kültürü*.

Kemal, O. (2000). *Murtaza* (14. Basım). İstanbul: Tekin Yayınevi.

Kemal, O. (2014). *Devlet Kuşu* (10. Basım). İstanbul: Everest Yayınları.

Kemal, O. (2015). *Gurbet Kuşları* (11. Basım). İstanbul: Everest Yayınları.

Keyvanoğlu, M. C. (2017). 1870 Büyük Beyoğlu Yangını. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (41), 169-190.

Kılıç, E. (2009). *XIX. Yüzyıl Sonu Batılılaşma Hareketlerinin Pera/Beyoğlu'nda Apartmanlaşma Sürecine Etkileri ve Mimari Yansımalar*. Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Kıray, M. (1978). Apartmanlaşma ve Modern Orta Tabakalar. *Çevre Dergisi* (4), 138- 140.

Kıray, M. (2007). *Kentleşme Yazıları*. Bağlam Yayınları, Ankara.

Kosiuk, O. ve Kosheliuk, O. (Yay. Ed.). (2023). *9. Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı Bildiriler Kitabı*. Lesya Ukrainka Volyn Ulusal Üniversitesi. Iksad Global.

Kutlu, A. (1980). *Islak Güneş* (1.Basım). İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Kutlu, F. H. (2022). *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Bir Kötülük Mekânı Olarak Şişli*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Külekçi, O. (2002). *Türkiye’de Apartmanlaşma Olgusu ve Apartman Yönetimleri*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*, Oxford: Blackwell Publishers.

Lefebvre, H. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*. (Çev. I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Mutdoğan, S. (2014). Türkiye’de çok katlı konut oluşum sürecinin İstanbul örneği üzerinden incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 7, 9-10.

Müştak, S. (2016). *Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de Apartman Tasarımında Geleneksel Mimarinin İzleri: İzmit Demiryolu Caddesi Örneği*. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Oğuzhan, Ü. A. (2007). Türkiye’de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu: “Kiralık Konak”, “Sözde Kızlar”, “Yaprak Dökümü”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 55 (1): 111-144.

Öncel, A. D. (2014). *Apartman: Galata’da Yeni Bir Konut Tipi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Örik, N. S. (2010). *Tersine Giden Yol* (1. Basım). İstanbul: Oğlak Yayınları.

Özçalık Dumanoğulları, S. (2020). Cumhuriyet’e Mekân Yaratmak: İstanbul-Ankara İkililiğinin ‘Kiralık Konak’ Ve ‘Ankara’ Romanlarına Yansıması. *Mukaddime*, 11 (2), 294-316.

Özel, M. (2019). *Türk Romanında Modernleşme Sürecinin Yaşam Alanı Olarak Nişantaşı*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Özlü, T. (2014). *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (22. Basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pamuk, O. (1986). *Cevdet Bey ve Oğulları* (4. Basım). İstanbul: Can Yayınları.

Pulat, Gökmen, G. (2011). Türkiye’de Apartmanlaşma Süreci ve Konut Kültürü. *Güney Mimarlık*, 5, 12–16.

Safa, P. (2003). *Sözde Kızlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2020). *Mahşer* (29. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sennett, R. (1999), *Gözün Vicdanı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Serin Güner, A. P. ve Gökmen, H. (2020). Mimarlık ve Edebiyat İlişkisine Dair Yapılmış Akademik Çalışmaların Bir Sınıflandırması. *İdealkent*, 11 (31), 1722-1763.

Simmel, G. (2020). *Bireysellik ve Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.

Soysal, A. (2013). *Orhan Pamuk’un Romanlarında Ev İmgeleri*. Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Soysal, S. (1988). *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti* (7.Basım). Ankara: Bilgi Yayınları.

Sürgit, B. (2019). Modern Bireyin Yalnızlaşması ve Yabancılaşması Bağlamında Apartman Yaşamı ve Cahit Zarifoğlu’nun “Eksik Yol” Başlıklı Öyküsü. *Journal of Turkish Language and Literature*, 59 (2), 449-466.

Tekeli, İ. (2012). *Türkiye’de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü (1923-1980)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tiken, S. (2011). *Türk Romanında Kentleşme ve Kentleşme (1950–1980)*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

Uludüz, Ç. (2014). *Türkiye’de 1931-1980 Dönemi Apartman Konutlarının Mimar/Arkitekt Dergisi Üzerinden İrdelenmesi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Varol, B. E. (2023). Modernitenin Evi: 1950-1965 Yılları Arası Türkiye’deki Apartman Mimarlığının *Arkitel* Dergisi Üzerinden İncelenmesi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 16, 201-216.

Weber, M. (2012). *Şehir Modern Kentin Oluşumu*. (Musa Ceylan, Çev.), İstanbul: Yarın Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : İrem KARTAL

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Sosyoloji	Düzce Üniversitesi	2025
Lisans	Sosyoloji	Düzce Üniversitesi	2021
Lise		Faruk Nafiz Çamlıbel AİHL Lisesi	2016